

**ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ЮРИСПРУДЕНЦІЇ ТА ПСИХОЛОГІЇ**

Матеріали

III Всеукраїнської науково-практичної конференції
м. Дніпро, 30 листопада 2022 року

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ЮРИСПРУДЕНЦІЇ ТА ПСИХОЛОГІЇ**

*Матеріали
III Всеукраїнської науково-практичної конференції
30 листопада 2022 року*

Дніпро
2022

УДК 340.143, 159.9
А- 43

Рекомендовано до друку Науково-методичною радою Вищого навчального приватного закладу «Дніпровський гуманітарний університет» (протокол від 22.12.2022 р. (протокол № 4).

А-43 Актуальні проблеми юриспруденції та психології: матер. III Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 30 листоп. 2022 р.). Дніпро : ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет», 2022. 146 с.

Збірник містить матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми юриспруденції та психології» (30.11.2022), у роботі якої взяли участь здобувачі вищої освіти закладів вищої освіти України з проблем юриспруденції та психології.

Матеріали науково-практичної конференції надруковані в авторській редакції.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

докт. юрид. наук, проф. **Олег КИРИЧЕНКО** (голова); канд. юрид. наук, доц. **Тетяна ЛЕЖНЄВА** (заст. голови); **Андрій МІРОШНИК** (секретар); докт. псих. наук, проф. **Лідія ДЕРКАЧ**; канд. юрид. наук **Сергій ДУБОВ**; докт. юрид. наук, проф. **Вадим НЕГОДЧЕНКО**; докт. юрид. наук, доц. **Сергій ПЕНЬКОВ**; канд. псих. наук, доц. **Людмила ПРИСНЯКОВА**; докт. псих. наук, доц. **Олександр САМОЙЛОВ**; канд. юрид. наук, доц. **Олександра СКОК**

© ВНПЗ ДГУ, 2022

© Автори, 2022

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ I

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

Білоусова Лілія Валеріївна

ДО ПИТАННЯ ПРО ОБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ ВБИВСТВА МАТЕР'Ю СВОЄЇ
НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ (НА ОСНОВІ МАТЕРІАЛІВ СУДОВОЇ
ПРАКТИКИ УКРАЇНИ).....8

Горденко Вікторія Вікторівна

ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДУ ДОВЕДЕННЯ ДО САМОГУБСТВА.....12

Дрешпак Вікторія Олександрівна

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ ПРЕЗУМПЦІЇ
НЕВИНУВАТОСТІ В КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ.....15

Іванченко Максим Валерійович

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ШАХРАЙСТВО.....17

Кириченко Валерій Олегович

ОПИТУВАННЯ ОСОБИ ПОЛІЦЕЙСЬКИМ: ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНИЙ
АСПЕКТ.....20

Коваленко Єлизавета Віталіївна

ПРАВО ЛЮДИНИ НА ВІЛЬНИЙ РОЗВИТОК СВОЄЇ ОСОБИСТОСТІ:
ДЕЯКІ АСПЕКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ ТА
ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВАХ.....24

Куриленко Таїсія Юріївна

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ КРАДІЖКИ З УРАХУВАННЯМ
ПОЛОЖЕНЬ ЧИННОГО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ.....27

Мамренко Владислав Олександрович

КОНЦЕПЦІЇ ПРАВОРОЗУМІННЯ: СПРОБА ВИЗНАЧЕННЯ.....30

Пшенична Анастасія Володимирівна

УНІВЕРСАЛЬНІ ТА РЕГІОНАЛЬНІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ВІД
ДИСКРИМІНАЦІЇ ЗА ВІКОВОЮ ОЗНАКОЮ.....33

Сарана Валерія Валеріївна

МІЖНАРОДНИЙ ТЕРОРИЗМ – ПРОБЛЕМА СУЧАСНОСТІ.....36

Ткаченко Павло Ігорович

ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД ЯК КВАЛІФІКУЮЧА ОЗНАКА САМОВІЛЬНОГО
ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ АБО МІСЦЯ СЛУЖБИ
В КОНТЕКСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ.....40

Шопша Григорій Вікторович

СУТНІСТЬ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПОЛІТИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....45

СЕКЦІЯ II АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ

Акімова Олена Олександрівна

ОПТИМІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....48

Алшевська Дар'я Владиславівна, Казакова Маргарита Ігорівна

ФОРМУВАННЯ СТАБІЛЬНОСТІ ТУРИЗМУ ТА ГОСТИННОСТІ ЗА
РАХУНОК ДЕМОГРАФІЧНОГО ФАКТОРУ.....50

Богатирьова Тетяна Миколаївна

ВЛИВ ВІКОВОЇ КРИЗИ НА РІВЕНЬ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ
В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....52

Бородіна Олена Юріївна

СІМЕЙНІ КОНФЛІКТИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ВІДНОСИНИ В СІМЕЙНИХ
СТОСУНКАХ.....56

Вайнер Ілона Іллівна

ОСОБЛИВОСТІ МІКРОКЛІМАТУ ТРУДОВОГО КОЛЕКТИВУ.....58

Волошина Дар'я Михайлівна

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЛІКУВАЛЬНО-
ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В СВІТІ.....60

Герасименко Дар'я Володимирівна

АДАПТАЦІЯ ТА АДАПТИВНІСТЬ.....62

Гоголева Ганна Миколаївна

ВІДНОСИНИ МІЖ БАТЬКАМИ І ДІТЬМИ ТА ПСИХІЧНИЙ РОЗВИТОК
ДИТИНИ.....64

Дегтярьова Інна Вадимівна ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ.....	68
Денісенко Тетяна Сергіївна ЕКОНОМІЧНА ПОВЕДІНКА ОСОБИСТОСТІ.....	71
Зеленіна Оксана Вадимівна ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ.....	74
Іванов Дмитро Вадимович ВОЛЬОВІ СТРАТЕГІЇ У ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ.....	76
Кравченко Вікторія Сергіївна ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ У КУРСАНТІВ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ВНУТРІШНІХ СПРАВ.....	79
Кобрусєва Євгенія Анатоліївна ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ДО ТРАНСФОРМАЦІЇ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	83
Лаврик Наталія Вікторівна ДОСЛІДЖЕННЯ КОМУНІКАЦІЙНОГО КОМПОНЕНТУ В ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ.....	86
Лісний Дмитро Вячеславович КОМУНІКАТИВНА ПОЛІТИКА В СФЕРІ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	90
Малихіна Світлана Юріївна СІМЕЙНІ КОНФЛІКТИ: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ.....	92
Ніколаєва Ольга Юріївна ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПОЗИТИВНОЇ ПСИХОЛОГІЇ.....	95
Петров Андрій Олексійович ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ.....	99
Поночков Данило Олексійович ЗНАЧЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ВІДНОСИН В ЖИТТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	102

Потьомкіна Вероніка Андріївна ШЛЯХИ РОЗВИТКУ КУРОРТНОЇ СПРАВИ В СВІТІ В УМОВАХ ВПЛИВУ КОРОНАКРИЗИ.....	105
Раменська Євгенія Андріївна Я-ВІРТУАЛЬНЕ У Я-КОНЦЕПЦІЇ ОСОБИСТОСТІ.....	106
Руденко Вікторія Сергіївна ЕМОЦІЙНА СФЕРА ОСОБИСТОСТІ.....	110
Сайко Юлія Миколаївна ОСОБЛИВОСТІ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ.....	112
Сіра Ганна Миколаївна ПАРАДИГМА ДОСЛІДЖЕНЬ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ ОСОБИСТОСТІ В ПСИХОЛОГІЧНИХ ТЕОРІЯХ ТА НАПРЯМКАХ.....	116
Супрун Ксенія Андріївна ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ І РЕАГУВАННЯ НА ВОЄННІ ДІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ УКРАЇНИ.....	121
Френзель Ігор Олександрович ЗМІСТОВІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТА ЕЛЕМЕНТИ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ.....	124
Ходотаєв Артем Андрійович ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ЯВИЩА В МЕЖАХ СПРИЙНЯТТЯ ДЕВІАЦІЇ.....	128
Цапліна Світлана Анатоліївна ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІГРОВОЇ КОМП'ЮТЕРНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ В МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ.....	130
Чабан Валентина Олександрівна СПЕКТР АУТИЗМУ – ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК ДІТЕЙ З АУТИЗМУ (ДОШКІЛЬНИЙ ВІК 4-6РОКІВ).....	132
Чеканіна Оксана Володимирівна АДАПТАЦІЯ СТУДЕНТІВ УКРАЇНСЬКИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДО ОНЛАЙН НАВЧАННЯ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ.....	137

Швидка Тетяна Сергіївна

**ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ
СТАРШОКЛАСНИКІВ.....141**

Щукина Ганна Юріївна

ДО АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМИ КОХАННЯ ТА ЛЮБОВІ В ПСИХОЛОГІЇ.....143

Секція I
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

Білоусова Лілія Валеріївна

здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Скок Олександра Сергіївна

кандидат юридичних наук, доцент
завідувач кафедри права
Дніпровського гуманітарного університету

**ДО ПИТАННЯ ПРО ОБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ ВБИВСТВА
МАТІР'Ю СВОЄЇ НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ
(НА ОСНОВІ МАТЕРІАЛІВ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ УКРАЇНИ)**

Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи посягають на соціальні цінності, які є найголовнішими відповідно до положень Конституції України. Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини передбачає кримінальну відповідальність за ст. 117 КК України. Особливий стан, в якому перебуває жінка під час пологів або одразу після них дозволяє віднести дане кримінально каране діяння до привілейованих складів, як такого, що містить пом'якшуючі кримінальну відповідальність обставини.

На дисертаційному рівні питання кримінальної відповідальності за умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини було розглянуто Шевченко О.В. (2011 р.) [1], а кримінально-правове та криминологічне дослідження умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини було проведено Старко О.Л. (2007 р.) [2]. Порівняльно-правове дослідження кримінальної відповідальності за умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини з урахуванням положень національного закону про кримінальну відповідальність та законодавства зарубіжних країн здійснено у 2017 р. Семенюк І.С. [3]. Також проблемним та актуальним питанням у своїх наукових розробках приділяли увагу А. Байлов, В. Хашев, К. Марисюк та ін.

Право людини на життя, яке відповідно до конституційних положень є невід'ємним, закріплено у ст. 27 Конституції України.

Відповідно до змісту ст. 117 КК України кримінальна відповідальність настає за «умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини під час пологів або відразу після пологів» [4]. Об'єктом даного кримінального правопорушення є життя новонародженої дитини.

Так, наприклад обвинувачена особа вчинила умисне вбивство своєї новонародженої дитини одразу після пологів за наступних обставин. Обвинувачена, за фізіологічними ознаками, дізналась про те, що вона вагітна.

Термін вагітності не встановлювала. До медичних закладів не зверталась і у неї виник умисел щодо вбивства дитини, яку вона носила в утробі. Так обвинувачена особа, будучи вагітною, 35-36 тижнів, та не перебуваючи на обліку в медичному закладі з приводу даної вагітності, перебувала в житловому будинку та відчула болі внизу живота - перейми, після чого відійшли води, однак остання до працівників медичних закладів не звернулась, нікого на допомогу не покликала, а натомість, коли почались потуги, умисно вийшла із приміщення будинку до туалету, який розташований на території домоволодіння. Надалі обвинувачена, перебуваючи у приміщенні туалету та усвідомлюючи, що розпочинаються пологи, враховуючи стресовий стан свого самопочуття, який був обумовлений скрутним матеріальним становищем, вирішила позбавити життя своєї новонародженої дитини відразу ж після пологів. Реалізуючи свій злочинний, протиправний намір, усвідомлюючи значення таких дій, діючи з умислом на позбавлення життя своєї новонародженої дитини, маючи на те реальну можливість, вона, самотійно без медичної допомоги народила живу та життєздатну дитину, чоловічої статі, яку одразу після природного виходу дитини з пологового шляху, на ґрунті емоційної напруги, викликані самими пологами та психічним фізіологічними процесами, що їх супроводжували, тобто перебуваючи в обумовленому пологами психічному стані, усвідомлюючи, що у випадку залишення новонародженої дитини в місці її народження, дитина внаслідок свого новонародженого стану буде позбавлена можливості самотійного продовження життя та самозбереження без надання їй необхідної допомоги та догляду матері, тобто передбачаючи та свідомо допускаючи настання смерті дитини, кинула її до нечистот в приміщенні туалету, після чого повернулася до житлового будинку, де лягла відпочивати [5].

Також, обвинувачена особа, будучи раніше не судимою, перебувала у стані вагітності. Разом з тим, враховуючи стресовий стан свого самопочуття, який був обумовлений скрутним матеріальним становищем та частими конфліктами в родині, свідомо приховувала факт вагітності, на обліку у відповідному закладі охорони здоров'я не перебувала. Однак, одного дня вона повідомила своєму чоловікові, що втратила плід та не є вагітною. Як було встановлено судом, в подальшому, обвинувачена перебуваючи за місцем свого проживання у будинку, після чергового конфлікту з членом своєї родини, відчувши різкий біль в нижній частині живота вийшла з нього до надвірного туалету, який знаходиться на території домоволодіння. Надалі обвинувачена усвідомлюючи, що розпочинаються пологи, перебуваючи в ситуації, яка носила для неї довготривалий та психотравмуючий характер, відчуваючи тривогу та страх, внаслідок накопичених негативних емоційних хвилювань вирішила позбавити життя своєї новонародженої дитини відразу ж після пологів. Реалізуючи свій намір, усвідомлюючи значення таких дій та перебуваючи в емоційному стані, який суттєво впливав на її свідомість і діяння, вона діючи з умислом на позбавлення життя своєї новонародженої дитини, маючи на те реальну можливість, свідомо не забезпечила належних

умов пологів та догляду за новонародженою дитиною. Так, обвинувачена самотійно вилучила з родових шляхів плід та не втримавши дитину, яка подавала ознаки життя, випустила її на дерев'яну підлогу туалету, після чого дитина закричала. Після цього обвинувачена, усвідомлюючи, що на вулиці вкрай низька температура повітря, за якої новонароджена дитина не змогла б вижити, самотійно розірвала пуповину та обгорнула її тонкою ганчіркою, віднесла до неопалюваного приміщення конюшні на території домогосподарства, де проживає, заховавши на земляній підлозі. Надалі обвинувачена повернулася до житлового будинку, в якому перебували її родичі та не повідомила їм про зазначене вище. Разом з тим, враховуючи кровотечу, яка не припинялася після пологів, обвинувачену цього ж дня було доставлено в пологове відділення лікарні, де діагностовано її вагітність. Проте, що обвинувачена залишила новонароджену дитину в неопалюваному приміщенні конюшні на земляній підлозі працівникам закладу охорони здоров'я також не повідомила. Як встановлено судом, фізіологічний стан обвинуваченої після народження дитини дозволяв повідомити дорослих членів сім'ї або лікарів про факт пологів та необхідність надання медичної допомоги дитині з метою збереження її життя, при цьому психічними розладами остання не страждала. Суд констатував, що вказану новонароджену дитину цього ж дня з ознаками переохолодження виявив один із членів сім'ї, який повідомив про це свою дружину, яка і викликала працівників швидкої медичної допомоги. Після доставки новонародженої дитини до лікарні та проведення лікувально-медичних та реанімаційних заходів, врятувати її життя не вдалося, остання померла [6].

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 117 КК України виражена в діянні, яке спрямовується на вбивство своєї новонародженої дитини; наслідках у вигляді смерті новонародженої дитини; причинно-наслідковому зв'язку між діянням та наслідками; часі вчинення кримінального правопорушення.

Наприклад, обвинувачена особа завідомо знаючи про свою вагітність та маючи прямий умисел на протиправне позбавлення життя майбутньої небажаної новонародженої дитини відразу після пологів, перебуваючи за місцем свого проживання після початку родових переймів взяла для власного використання і приховання слідів родів завчасно підготовлені чистий відріз тканини, одноразовий підгузник для дорослих та пішла в напрямку річки. У подальшому, обвинувачена, перебуваючи на березі річки неподалік місця свого проживання, таємно, самотійно без сторонньої допомоги народила дитину чоловічої статі, яка для неї була небажаною і від якої вона мала намір позбавитись. З метою реалізації свого злочинного умислу, діючи умисно, бажаючи позбавитись своєї новонародженої дитини та настання її смерті, взяла її та помістила у річкову воду, де й залишила, а пуповину з плацентою зачепила за дерево біля річки. Прибувши до місця свого проживання обвинувачена з метою приховання слідів свого діяння вищевказані підгузник

та тканину спалила. Внаслідок вказаних злочинних дій новонароджена дитина померла через утоплення [7].

Також, судова практика містить вирок, який описує умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини за наступних обставин. Обвинувачена особа, за фізіологічними ознаками, дізналась про те, що вона вагітна. Термін вагітності не встановлювала. До медичних закладів не зверталась і в неї виник умисел щодо вбивства дитини, яку вона носила в утробі. Реалізуючи свій умисел, обвинувачена, старанно приховувала свою вагітність, на облік з приводу вагітності не стала, нікому про свою вагітність не повідомила, а натомість, приймаючи відвар з окремого виду рослин та вводячи медичний препарат, намагалася спровокувати викидень, однак бажаного результату не отримала, а тільки притупила рухливість дитини в утробі матері. В ранішню пору доби, у обвинуваченої почались перейми, проте, остання до працівників медичних закладів не звернулася. Так, вранці у обвинуваченої відійшли води, однак остання нікого на допомогу не покликала, а натомість, коли почались потуги, умисно, будучи освідомленою, як проходять пологи, здійснювала тиск на живіт, зайняла зручну для себе позу, напівлежачи сильно потужилась і внаслідок потуги народила доношену дитину жіночої статі, дістала з себе плаценту, не перерізаючи пуповину між дитиною та плацентою. Після чого, обвинувачена, маючи умисел на вбивство своєї новонародженої дитини відразу після пологів, після того як дитина подала ознаки життя, заплакала, прикрила рот немовляти пелюшкою, яку приготувала заздалегідь та тримала її декілька хвилин, доки дитина не припинила подавати ознаки життя, а саме плакати, дихати та рухатися. Підвівшись, склала в цеберку дитину, яка вже не подавала ознак життя та плаценту, вийшла на вулицю де зайшла в приміщення туалету, який знаходився на території її домоволодіння, після чого викинула в середину наповненого фекаліями туалету новонароджену дитину разом з плацентою. Після цього, одразу вийшла із приміщення туалету, залишивши немовля у фекаліях та пішла в будинок. Згідно довідки бюро судово-медичних експертиз смерть новонародженої дитини настала внаслідок механічної асфіксії від закриття дихальних отворів. Через декілька днів, обвинувачена зайшла в приміщення туалету, в який вона викинула свою новонароджену дитину, де побачила тіло новонародженої дитини. Після цього прикрила його фрагментом тканини для того, щоб тіло не побачили її рідні [8].

Судова практика України допомагає зрозуміти сутність даного кримінального правопорушення у зв'язку із детальним описом обставин вчинення умисних вбивств матерями своїх новонароджених дітей. Об'єктом даного діяння є суспільні відносини у сфері охорони життя новонародженої дитини. Потерпілим від діяння, визначеного у ст. 117 КК України, може бути лише новонароджена дитина. Об'єктивна сторона умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини проявляється у діянні, наслідках у вигляді смерті дитини та причинно-наслідковим зв'язком між діянням та наслідками. Вкрай важливе значення має час вчинення даного суспільно небезпечного діяння, - під час пологів або одразу після них.

Список використаної літератури:

1. Шевченко О. В. Кримінальна відповідальність за вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2011. 20 с.
2. Старко О. Л. Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини (кримінально-правове та кримінологічне дослідження): автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2007. 20 с.
3. Семенюк І. С. Відповідальність за умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини за кримінальним законодавством України та зарубіжних країн : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Запоріжжя, 2017. 20 с.
4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 15.10.2022).
5. Вирок Ульяновського районного суду Кіровоградської області. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79474424> (дата звернення 11.11.2022).
6. Вирок Ізяславського районного суду Хмельницької області. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72907208> (дата звернення 15.11.2022).
7. Вирок Ямпільського районного суду Вінницької області. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78933152> (дата звернення 25.10.2022).
8. Вирок Близнюківського районного суду Харківської області. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77837589> (дата звернення 15.11.2022).

Горденко Вікторія Вікторівна

здобувач вищої освіти

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Скок Олександра Сергіївна

кандидат юридичних наук, доцент

завідувач кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДУ ДОВЕДЕННЯ ДО САМОГУБСТВА

Окремі питання, пов'язані із законодавчим регулюванням та особливостями складу доведення до самогубства, у своїх наукових працях, розглядали Л. І. Керик, О. В. Культенко, А. Г. Ващенко, О. А. Гусак, В. П. Давній, В. А. Шевченко, Д. А. Кривоконь, В. В. Москаленко, Д. В. Соларьова, О. В. Сосніна та ін.

За статистичними даними Офісу Генерального прокурора у листопаді 2022 року було обліковано 70 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 120 КК України.

Відповідно до ст. 27 Конституції України «Кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини...» [1].

Відповідно до ст. 120 КК України, кримінально караним є діяння, яке полягає у доведенні особи до самогубства або до замаху на самогубство. Зазначене повинно бути наслідком жорстокого поводження, шантажу, систематичного приниження людської гідності або систематичного протиправного примусу до дій, що суперечать волі, схиляння до самогубства, а також інших дій, що сприяють вчиненню самогубства потерпілої особи (ч. 1 ст. 120 КК України). Також ч. 2 ст. 120 КК України передбачає відповідальність за доведення до самогубства, вчинене щодо особи, яка перебувала в матеріальній або іншій залежності від винуватого, або щодо двох або більше осіб. Відповідальність за доведення до самогубства неповнолітнього потерпілого врегульовано ч. 3 ст. 120 КК України [2].

Об'єктивна сторона доведення до самогубства полягає у діях виражених у формі жорстокого поводження з потерпілою особою, шантажем, примусом до протиправних дій, систематичному приниженні гідності потерпілої особи; наслідках у вигляді самогубства та наявності причинно-наслідкового зв'язку.

При цьому, жорстоке поводження полягає у безжалісному та грубому діянні з боку винної особи відносно потерпілої особи, внаслідок якого спричиняються фізичні чи психічні страждання. Проявом жорстокого поводження може бути систематичне нанесення побоїв, нанесення тілесних ушкоджень, мордуванні особи, позбавленні потерпілої особи води, їжі, одягу тощо. Шантаж відносно потерпілої особи полягає у погрозі розповсюдження даних, які паплюжать її або її близьких родичів. Такі дані можуть спричинити шкоду правам та законним інтересам зазначених осіб. Примус до протиправних дій передбачає, що винна особа фізично чи психічно впливає на потерпілого і залучає його, всупереч його волі, до вчинення протиправних дій. Систематичне приниження людської гідності полягає у тривалому принизливому ставленні до потерпілої особи, що може бути виражене в образах, звинуваченнях, знуцанні над моральними цінностями потерпілого, глумління над честю та гідністю особи.

Основним безпосереднім об'єктом доведення до самогубства є життя іншої людини.

Суб'єктивна сторона доведення до самогубства характеризується виною у формі умислу або необережності.

Таким чином, по-перше, при вчиненні доведення до самогубства або замаху на нього, особа може усвідомлювати це, передбачати наслідки від свого діяння та бажати настання наслідків у вигляді самогубства потерпілої особи; по-друге, особа може усвідомлювати суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачати настання наслідків у вигляді самогубства потерпілої

особи, не бажати настання цих наслідків, але свідомо припускати, що вони можуть настати; по-третє, винна особа може передбачати настання наслідків у вигляді самогубства потерпілої особи, але, при цьому легковажно розраховувати на те, що вони можуть бути відвернені; по-четверте, винна особа не передбачає суспільно небезпечних наслідків у вигляді самогубства потерпілої особи, при цьому повинна була і могла передбачити їх.

Суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 120 КК України, є фізична осудна особа, яка до вчинення доведення до самогубства досягла шістнадцяти років.

Осудність винної особи при доведенні до самогубства полягає в тому, що вона під час вчинення даного кримінального правопорушення усвідомлює факт його вчинення та керує своїми діями при цьому.

Слід зазначити, що зміст ст. 120 зазнав змін, що пов'язано із прийняттям у 2018 році Закону України «Про внесення зміни до статті 120 Кримінального кодексу України щодо встановлення кримінальної відповідальності за сприяння вчиненню самогубства» [3].

Так, кваліфікуючими ознаками доведення до самогубства є вчинення його відносно особи, яка перебувала в матеріальній або іншій залежності від винуватого, щодо двох або більше осіб, щодо неповнолітнього.

Залежність від суб'єкта кримінального правопорушення виражена у формі матеріальної залежності означає, що матеріальна допомога з боку винної особи була єдиним джерелом існування потерпілої особи. Щодо іншої залежності, то в даному випадку мова йде про те, що потерпіла особа могла перебувати у залежних відносинах із винним, як-от шлюбні відносини, службові, професійні, опікунські тощо.

Доведення до самогубства або замаху на самогубство щодо двох або більше осіб може бути кваліфіковано за ч. 2 ст. 120 КК України у тому випадку, коли потерпілими від цього кримінально караного діяння є дві і більше осіб.

Вчинення доведення до самогубства відносно неповнолітньої особи означає, що винна особа вчиняє дане діяння відносно особи, яка не досягла вісімнадцятирічного віку.

Отже, доведення до самогубства як кримінальне правопорушення проти життя та здоров'я особи посягає на суспільні відносини, які становлять найвищу соціальну цінність. Існування кримінальної відповідальності за доведення до самогубства, вказує на наявність діючих механізмів захисту людини від протиправних посягань.

Список використаної літератури:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 10.11.2022).

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 10.11.2022).

3. Про внесення зміни до статті 120 Кримінального кодексу України щодо встановлення кримінальної відповідальності за сприяння вчиненню самогубства : Закон України від 20.02.2018 № 2292-19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2292-19> (дата звернення 15.11.2022).

Дрешпак Вікторія Олександрівна

здобувачка вищої освіти

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Литвинов Валерій Валентинович

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ ПРЕЗУМПЦІЇ НЕВИНУВАТОСТІ В КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Життя людини, її права і свободи визнаються найвищою цінністю у всіх правових демократичних країнах та вважаються беззаперечним постулатом будь-якої сфери державної діяльності, у тому числі й в Україні. Втім кримінальне судочинство передбачає своїм наслідком застосування певних обмежень прав і свобод людини. І в такому випадку важливим є законність застосування такого обмеження. Суворе дотримання засад кримінального судочинства під час прийняття таких рішень є гарантією дотримання законних прав і свобод людини.

Важливим питанням для кримінального судочинства є дослідження порядку застосування принципу презумпції невинуватості під час досудового розслідування та судового розгляду. Зазначена засада знаходить своє закріплення не лише в українському законодавстві, але й у законодавстві багатьох інших країн. Поняття та зміст принципу презумпції невинуватості закріплені у міжнародних правових актах, що вказує на важливість його дотримання під час здійснення кримінального судочинства як в Україні так і в інших розвинутих правових державах.

Зокрема, у ч. 1 ст. 11 Загальної декларації прав людини 1948 року зазначено наступне: «кожна людина, яка обвинувачується у вчиненні злочину, має право вважатися невинною до тих пір, поки її винуватість не буде встановлена у законному порядку шляхом гласного судового розгляду, під час якого йому забезпечуються всі можливості для захисту» [1]. У ч. 2 ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод говориться про те, що «кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку» [2]. Принцип презумпції невинуватості є чітко визначеною процесуальною гарантією, який значно ширший у своїй дії, адже

застосовується не лише у кримінальному судочинстві, а й в інших видах судочинства.

Принцип презумпції невинуватості не є новелою для кримінально-процесуального законодавства, адже окрім свого закріплення у ст. 62 Конституції України, частково він був висвітлений також у ст. 15 Кримінально-процесуального кодексу 1960 р., де зазначено, що «ніхто не може бути визнаний винним у вчиненні злочину, а також підданий кримінальному покаранню інакше як за вироком суду й відповідно до закону» [3].

Презумпція невинуватості визначена конституційним принципом у більшості правових цивілізованих країн. Більш того, цей принцип судочинства являє собою ознаку демократичного правосуддя. У Рекомендаціях Комітету Міністрів Ради Європи «Про надання інформації щодо кримінального судочинства через засоби масової інформації» цей принцип задекларований під окремим номером і має у своїй редакції такий зміст: «Повага до принципу презумпції невинуватості є невід'ємною частиною права на справедливий суд» [4, с.119].

Виконуючи завдання кримінального провадження, органи досудового розслідування шляхом повного, всебічного та неупередженого дослідження обставин кримінального провадження встановлюють особу, яка вчинила кримінальне правопорушення. Така процесуальна діяльність має своїм наслідком надання певній особі статусу підозрюваного. Втім перебування особи в процесуальному статусі підозрюваного не вказує на те що особа винна у вчиненні кримінального правопорушення. Винуватість особи може бути встановлена лише обвинувальним вироком суду, який набрав законної сили. До моменту встановлення вини вироком суду, сторона обвинувачення не має права публічно висловлюватись стосовно винуватості конкретної особи, надавати будь-яку інформацію засобам масової інформації, тощо.

Порушення принципу презумпції невинуватості в Україні фіксувалися під час публічних проголошень службовцями правоохоронних та інших державних органів про винуватість особи ще на стадії досудового розслідування, або ж під час здійснення судового розгляду коли рішення судом про винуватість особи не було прийнято, тобто не було винесено обвинувального вироку. Саме через це дуже важливою для Української держави є правозастосовна діяльність (практика) Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Практика ЄСПЛ підтверджує заборону передчасного висловлювання та поширення інформації не лише органами, які здійснюють досудове розслідування, про винуватість особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, а й органом, що здійснює правосуддя, до моменту набрання обвинувальним вироком законної сили.

Одним із прикладів практики ЄПСПЛ стосовно порушення принципу презумпції невинуватості є Справа «Шагін проти України» 2009 року. Органами прокуратури передчасно було проведено прес-конференцію та надано інформацію ЗМІ щодо винуватості підозрюваного. У зазначеній справі

зазначалося: «заявник скаржився за п. 2 ст. 6 Конвенції на те, що заяви про його вину, зроблені в засобах масової інформації посадовими особами державних органів до того, як його було визнано винним, вплинули на громадську думку та на постановлення судом обвинувального вироку» [5]. Скаргу про порушення права на презумпцію невинуватості було прийнято.

З вищезазначеного як висновок слід зазначити про те, що принцип презумпції невинуватості є фундаментальною гарантією забезпечення прав і свобод людини під час здійснення кримінального судочинства. Дотримання цього принципу вимагає від посадових осіб правоохоронних та судових органів високого рівня професійного грамотності та компетентності, адже законодавство нашої держави регламентує забезпечення зазначеного принципу у відповідності до міжнародних стандартів.

Список використаної літератури:

1. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
2. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
3. Кримінально-процесуальний кодекс України: Закон України від 28.12.1960 р. № 1001-05. Законодавство України : База даних / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text>.
4. Мирошніченко Т. М. Реалізація засади презумпції невинуватості в процесі кримінального процесуального доказування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 40. Т. 2. С. 118–122.
5. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Шагін проти України» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_612#Text.

Іванченко Максим Валерійович

здобувач вищої освіти

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Скок Олександра Сергіївна

кандидат юридичних наук, доцент

завідувач кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ШАХРАЙСТВО

В різні роки проблемним питанням відповідальності за шахрайство приділяли увагу, на рівні дисертаційних досліджень, такі вчені як О. В. Смаглюк, О. В. Кравченко, В. Р. Мойсик, Р. М. Крикливий, Ю. Л. Шуляк, Моххамед А. М. Буйдусі та ін.

Так, зокрема Смаглюком О.В. було розглянуто «Шахрайство за Кримінальним кодексом України 2001 року» (2004 р., Київ) [1]; Кравченко О.В. «Психологічні особливості шахрайства» (2005 р., Харків) [2]; Мойсиком В.Р. «Проблеми кримінальної відповідальності за шахрайство з фінансовими ресурсами» (2002 р., Київ) [3]; Крикливим Р.М. «Підтримання державного обвинувачення у справах про шахрайство» (2011 р., Одеса) [4]; Шуляк Ю.Л. «Кримінальна відповідальність за шахрайство: порівняльно-правове дослідження» (2011 р., Київ) [5]; Моххамедом А.М. Байдусі «Кримінальна відповідальність за шахрайство за законодавством Єгипту, Йорданії, України (порівняльно-правове дослідження)» (2007 р., Київ) [6].

Відповідно до положень чинного законодавства, шахрайством є заволодіння чужим майном або придбання права на майно. Дане кримінальне правопорушення вчиняється за допомогою обману або зловживання довірою.

Так, обман являє собою ситуації, при яких потерпілій особі повідомляються дані або відомості, чи навпаки окремі обставини приховуються.

Зловживання довірою характеризується використанням довіри потерпілої особи з недобросовісною складовою. І обман і зловживання довірою у випадку шахрайства використовується за для досягнення мети, - появи у потерпілого впевненості для передачі майна або права на майно іншій особі. При цьому, обов'язкове значення має факт добровільності передачі такого майна чи права на майно.

Об'єктом шахрайства є право володіння, розпорядження чи користування майном, тобто право власності. Предметом даного кримінального правопорушення є як майно так і право на нього. Об'єктивна сторона шахрайства виражена у факті заволодіння чужим майном або придбання права на майно, шляхом обману або зловживання довірою.

Суб'єктивні ознаки шахрайства як кримінального правопорушення проти власності характеризуються наявністю суб'єктивної сторони та суб'єкта кримінального правопорушення як обов'язкових елементів складу кримінально караного діяння.

Так, суб'єктом шахрайства виступає фізична осудна особа, яка на момент вчинення даного діяння досягла 16-ти років. Суб'єктивна сторона шахрайства полягає виключно в умисній формі вини, що полягає в усвідомленні особи обману потерпілої сторони або використання довіри з боку потерпілого. Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони шахрайства є наявність корисливого мотиву. Так, наприклад, обвинувачена особа в ході телефонної розмови з потерпілим, який побачив оголошення на веб-ресурсі «olx.ua» та виявив бажання придбати новий дитячий одяг відомих брендів, *умисно, з корисливих мотивів, ввела його в оману*, а саме запевнила у тому, що вона відправить йому накладеним платежем товар, вказаний у розміщеному на сайті «olx.ua» оголошенні, за який потерпілий повинен був відправити грошові кошти в сумі 3000 грн., шляхом переводу накладеним платежем через відділення «Нової пошти» на ім'я обвинуваченої особи за відповідним

номером телефону [7]. Або обвинувачений, перебуваючи в домоволодінні у свого знайомого, помітив ламповий гітарний підсилювач «Marshall TSL60», який був у несправному стані, і в нього виник намір на заволодіння даним музичним підсилювачем. Обвинувачений *маючи умисел на протиправне заволодіння чужим майном, а саме ламповим гітарним підсилювачем «Marshall TSL60», повторно, шляхом обману та зловживання довірою*, запевнив свого знайомого, що відремонтує даний підсилювач звуку. Так, потерпілий у свою чергу не був обізнаний про злочинні дії обвинуваченого, погодився та надав ламповий гітарний підсилювач «Marshall TSL60». В результаті, обвинувачений *з корисливих спонукань, зловживаючи довірою* свого знайомого, розібрав ламповий гітарний підсилювач «Marshall TSL60» на за частини та здав як кольоровий метал [8].

З урахуванням положень ст. 190 КК України кваліфікуючими ознаками даного діяння є: повторність, попередня змова групи осіб, значна шкода потерпілому, вчинення у великих розмірах, вчинення шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки, вчинення в особливо великих розмірах або організованою групою.

Шахрайство вважається повторним, якщо воно було вчинено особою, яка раніше вчинила крадіжку, грабіж, вимагання або привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем або розбій, або викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем. Шахрайство вважається вчиненим за попередньою змовою групою осіб, якщо воно було спільно вчинено декількома особами, які заздалегідь, тобто до початку шахрайських дій, домовилися про спільне вчинення даного кримінального правопорушення. Таких осіб повинно бути дві і більше. Значною шкодою при вчиненні шахрайства є така, що спричиняє збитки на суму від 100 до 250 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Така шкода визначається з урахуванням матеріального стану потерпілої особи. Шахрайство вчинене у великих розмірах є таким, що по-перше, вчинене однією особою чи групою осіб; по-друге, сума повинна в 250 і більше разів перевищувати неоподатковуваний мінімум доходів громадян на момент вчинення шахрайства. Шахрайство в особливо великих розмірах є діянням, яке вчиняється однією особою чи групою осіб на суму, яка в 600 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян на момент вчинення шахрайства. Визнається вчиненим організованою групою шахрайство, якщо у готуванні до нього або безпосередньому вчиненні приймали участь три і більше особи. При цьому такі особи повинні були попередньо зорганізуватися у стійке об'єднання для вчинення шахрайства. Діяння таких осіб повинно також бути об'єднано єдиним планом із розподілом функцій. Всі ці деталі повинні бути відомими усім учасникам організованої групи.

Отже, дане кримінально каране діяння є одним з кримінальних правопорушень проти власності, яке вчиняється винною особою за допомогою

обману або зловживання довірою. Поведінка шахрая усіяким чином направлена на те, щоб потерпіла особа сама передала своє майно шахраям. Психологічний вплив на власника майна створює бажання передати майно або право на майно злочинцю.

Список використаної літератури:

1. Смаглюк О.В. Шахрайство за Кримінальним кодексом України 2001 року : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2004. 20 с.
2. Кравченко О.В. Психологічні особливості шахрайства : автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.06. Харків, 2005. 21 с.
3. Мойсик В.Р. Проблеми кримінальної відповідальності за шахрайство з фінансовими ресурсами : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2002. 20 с.
4. Крикливий Р. М. Підтримання державного обвинувачення у справах про шахрайство : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Одеса, 2011. 20 с.
5. Шуляк Ю. Л. Кримінальна відповідальність за шахрайство: порівняльно-правове дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. К., 2011. 20 с.
6. Мохаммед А. М. Байдусі Кримінальна відповідальність за шахрайство за законодавством Єгипту, Йорданії, України (порівняльно-правове дослідження) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2007. 16 с.
7. Вирок Комінтернівського районного суду Одеської області. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106168850> (дата звернення 10.11.2022)
8. Вирок Долинського районного суду Кіровоградської області. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100418415> (дата звернення 12.11.2022)

Кириченко Валерій Олегович

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Негодченко Вадим Олександрович

доктор юридичних наук, професор

професор кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

ОПИТУВАННЯ ОСОБИ ПОЛІЦЕЙСЬКИМ: ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ

Діяльність поліцейського пов'язана з постійною потребою отримання інформації та її перевіркою. Інформація не є явищем, що існує самостійно. Вона є властивістю явищ окремого класу, тому завжди пов'язана з якимось речовим носієм [1, с. 46].

Способи і методи отримання інформації можуть бути різними. Одним із найбільш розповсюджених методів отримання інформації, який зустрічається у практичній діяльності поліцейських, є опитування особи за їх згодою, яке умовно відноситься до превентивних заходів, що здійснюються поліцією.

Відповідно до ч. 1 ст. 33 Закону України «Про Національну поліцію» поліцейський може опитати особу, якщо існує достатньо підстав вважати, що вона володіє інформацією, необхідною для виконання поліцейських повноважень [2].

Опитування – це спосіб отримання інформації шляхом постановки в усній або письмовій формі питань особі з метою отримання інформації, необхідної для виконання поліцейських повноважень.

Зміст опитування складається з наступних елементів:

- 1) це непроцесуальна діяльність по збору інформації;
- 2) здійснюється поліцейським під час виконання своїх службових обов'язків;
- 3) полягає у безпосередньому спілкуванні поліцейського з особою (особами), яка (які) може (можуть) володіти інформацією, необхідною для виконання поліцейських повноважень;
- 4) його результати підлягають подальшому документальному оформленню.

Виходячи з поставлених завдань та переліку питань, які необхідно з'ясувати, визначається коло підлягаючих опитуванню осіб, які можуть володіти відомостями про вчинення правопорушення.

Місце проведення опитування може бути різним: публічні місця, місце мешкання та роботи опитуваної особи, поліцейське приміщення тощо. Особи, які викликаються для опитування, можуть з'явитися на виклик поліцейського органу і повинен правдиво повідомити про обставини вчинення правопорушення, які їй відомо.

Слід пам'ятати, що відповідно до ч. 2 ст. 33 Закону України «Про Національну поліцію» надання особою інформації є добровільним. Особа може відмовитися від надання інформації. Особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом (ст. 63 Конституції України [3]). Перед проведенням опитування особи поліцейський роз'яснює їй підстави та мету застосування поліцейського заходу, якщо це не перешкодить виконанню поліцією повноважень, покладених на неї Законом України «Про Національну поліцію», та повинен отримати згоду особи дати пояснення [2].

Під час опитування поліцейський повинен звернути увагу на зовнішність опитуваного та особливості його поведінки. При цьому з метою встановлення правдивості інформації, яку надає опитувана особа, поліцейському слід здійснювати спостереження за співрозмовником, а саме: ставленням до теми розмови, мімікою, жестами тощо.

Під час опитування важливим моментом є встановлення психологічного контакту, тобто наявності бажання поліцейського увійти у спілкування з

опитуваною особою, готовністю та здатністю під час бесіди сприймати й переробляти інформацію, а також надання за необхідністю певної інформації опитуваній особі.

Початковим завданням опитування є заохотити опитуваного в спілкуванні, створення у опитуваного бажання повідомити відомості, які відносяться до мети опитування. При цьому не можна допускати надмірної поспішності і тиску, але в той же час й не упускати ініціативу в розмові, не дуже акцентувати увагу на негативних сторонах співрозмовника, у той же час і не подавати вигляду, що вони вам не відомі; не використовувати в своїй мові жаргонних виразів, адекватно на них реагувати, якщо вони звучатимуть у промові співбесідника, даючи зрозуміти таким чином, що ця манера спілкування вам відома, але особисто вами не прийнятна. За необхідністю поліцейський повинен забезпечити конфіденційність спілкування. Встановлення контакту не є самоціллю, а є необхідною умовою ефективності опитування, тобто досягнення мети.

У випадках, якщо в опитуваного немає бажання відповідати на питання поліцейського, то останньому необхідно зацікавити його, торкнутися його життєвих потреб. При цьому доцільно, у першу чергу, використати потреби людини у: спілкуванні, самозбереженні, престижі, забезпеченні публічного порядку та безпеки громадян, протидії правопорушенням.

Дуже важливим моментом у процесі опитування є правильна постановка запитань. Запитання повинні бути сформульовані так, щоб опитуваний: сприйняв потрібну, з позиції поліцейського, інформацію; правильно зрозумів поставлене запитання; пригадав, якщо це потрібно, про якісь події минулого; вибрав адекватну відповідь на питання, які задаються; правильно відобразив його в словах. Опитування може супроводжуватись аудіо та відеозаписом. Обсяг достатності інформації поліцейський визначає на власний розсуд з урахуванням конкретної ситуації.

Проведення опитування неповнолітніх допускається тільки за участю батьків (одного з них), іншого законного представника (усиновлювача, опікуна, піклувальника, близьких родичів, представників органів опіки й піклування), педагога [4, с. 176].

Використання результатів опитування передбачає їх обов'язкове документальне оформлення. Залежно від способу отримання інформації та результатів проведення опитування отримані відомості поліцейським оформлюються наступними документами: поясненням, рапортом, заявою про кримінальне правопорушення, протоколом усної заяви про кримінальне правопорушення, протоколом про адміністративне правопорушення. Кожен з цих документів пов'язаний з різною інформаційною цінністю. У зазначених документах обов'язково відображаються прізвище, ім'я, по-батькові особи, яка опитується; дата та місце її народження; сімейний стан; місце роботи та посада; місце мешкання та контактні телефони; документ, який засвідчує цю особу.

Основою для вибору конкретної форми фіксації є урахування характеру отриманих відомостей і подальшого їх використання у кримінальному або адміністративному провадженні.

Виходячи з цього, рапортом оформлюються дані, які підлягають доповіді керівництву поліції або передачі іншим поліцейським, та які вимагають офіційного реагування або додаткової перевірки. У рапорті можуть фіксуватися як ті результати опитування, під час якого була досягнута визначена мета, так й ті, при яких не були отримані необхідні відомості. В останньому випадку засвідчується факт спілкування з громадянином і відображає, що вказані особи (особа) опитані, але необхідною інформацією не володіють. Це може мати значення для організації подальших поліцейських заходів.

Результати опитування особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, відображаються в протоколі про адміністративне правопорушення в графі пояснення особи, яка притягається до адміністративної відповідальності.

У разі встановлення поліцейським під час опитування особи, що відносно неї вчинено кримінальне правопорушення, або така особа звернулася до поліцейського про факт вчинення відносно неї кримінального правопорушення, то оформлюється протокол усної заяви про кримінальне правопорушення або заява про кримінальне правопорушення, яка написана потерпілим власноручно.

Поясненням оформлюють результати опитувань, при яких досягнута мета, коли припускається використання цих матеріалів в якості офіційних документів як джерел інформації для подальшого використання в рамках адміністративного або кримінального провадження, підстав для відкриття кримінального провадження по знов виявленим злочинним фактам.

У деяких випадках до пояснень, рапортів, у яких мова йде про події та осіб, що становлять інтерес, додавати схеми ділянок місцевості, житла, які можуть викреслюватися як поліцейськими, так і опитуваними особами. Такі схеми, з нанесенням на них часу, місця знаходження тих чи інших осіб, подій, що відбулися, нерідко сприяють поліпшеному розумінню та наступному аналізу отриманої інформації.

Список використаної літератури:

1. Кириченко О. В. Оперативно-розшукова інформація: теоретичне визначення поняття. *Оперативно-розшукова діяльність Національної поліції : проблеми теорії та практики* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 20 жовт. 2017 р.): у 2-х ч. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. Ч. 1. С. 45-48.

2. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 02.11.2022).

3. Конституція України від 28.06.1996. *Відомості Верховної Ради*

України. 1996. № 30. Ст. 141. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 02.11.2022).

4. Про Національну поліцію : наук.-практ. комент. Закону України / кол. авт.; кер. авт. кол. Т. П. Мінка. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 480 с.

Коваленко Єлизавета Віталіївна

здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Національного університету
«Запорізька політехнік»

Науковий керівник:

Кириченко Юрій Вікторович

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри «Політологія та право»
Національного університету
«Запорізька політехніка»

ПРАВО ЛЮДИНИ НА ВІЛЬНИЙ РОЗВИТОК СВОЄЇ ОСОБИСТОСТІ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВАХ

Право кожної людини на вільний розвиток своєї особистості є невід'ємним правом людини, що комплексно виражає сутність усіх інших конституційних прав і свобод та водночас реалізується через інші конституційні права і свободи людини. Володіючи цим правом людина має право брати участь в соціальному, економічному, культурному і політичному розвитку, де можуть бути повністю здійснені всі інші конституційні права і свободи людини, а також сприяти йому та користуватись його благами.

Слід наголосити, що здійснюючи дослідження громадянських прав і свобод людини, переважна більшість вітчизняних науковців розпочинають його з аналізу положень ст. 27 Конституції України, в якій закріплено право кожної людини на життя. У той же час, перше з конкретних прав людини, яке закріплено в розділі II “Права, свободи та обов’язки людини і громадянина” Конституції України, є саме право кожної людини на вільний розвиток своєї особистості. При цьому, як відзначають І. С. Нежинська і С. С. Нежинський, людина як соціальна істота, що поєднує в собі риси загальнолюдського, суспільно значущого та індивідуально-неповторного, є особистістю [1, с. 23]. І тому, за висловлюванням О. Г. Кушніренко і Т. М. Слінько, не право на життя, а саме право кожної людини на вільний розвиток своєї особистості відкриває перелік особистих прав громадян [2, с. 60].

На думку авторів науково-практичного коментаря Конституції України, право на вільний розвиток особистості слід розуміти як здатність використання індивідом гарантованих Конституцією правових можливостей для здійснення своїх інтересів задля реалізації внутрішнього потенціалу особи, її творчої самореалізації [3, с. 164]. Крім того, право на вільний розвиток особистості поєднує в собі властивості як позитивних прав, тобто вимагає створення економічних, соціальних, політичних, культурних та інших необхідних умов своєї реалізації; так і негативних прав, що передбачає невтручання держави і суспільства у реалізацію життєвого шляху індивіда [3, с. 164].

Варто відзначити, що зміст досліджуваного права розкривається в Декларації про право на розвиток, яка прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 4 грудня 1986 р., в п. 1 ст. 1 якої проголошується, що право на розвиток є невід'ємним правом людини, володіючи яким кожна людина та всі народи мають право брати участь в економічному, соціальному, культурному і політичному розвитку, де можуть бути повністю здійснені всі права людини і основні свободи, а також сприяти йому та користуватись його благами [4]. При цьому, як зауважує П. М. Рабінович, принципово важливим є положення цього документа про те, що “людина є основним суб'єктом процесу розвитку та має бути активним учасником і бенефіціарієм права на розвиток” (п. 1 ст. 2). На думку вченого, людський розвиток – це процес розширення вибору для людини, який складається насамперед з трьох важливих речей: вести здоровий спосіб життя і жити довго, набувати знань, мати ресурси, аби підтримувати належний життєвий рівень. Сюди ж належать політична, економічна і соціальна свободи, можливість займатися творчою та виробничою діяльністю, гарантії прав людини [5, с. 111].

Порівняльно-правовий аналіз положень норм конституцій європейських держав засвідчив, що право на вільний розвиток особистості в різних формулюваннях закріплено в основних законах Болгарії, Греції, Грузії, Естонії, Італії, Німеччини, Румунії, Сербії, Туреччини та Франції. Крім того, аналізоване право у Франції закріплено в преамбулі її Конституції 1946 р., а в Болгарії, Італії, Румунії і Туреччини – у першому розділі (частині) їх конституцій, і лише в Греції, Грузії, Естонії, Німеччині, Сербії – у розділі конституцій, де розташовані права і свободи людини. Положення ст. 23 Конституції України є аналогічним положенням ст. 16 Конституції Грузії, п. 1 ст. 5 Конституції Греції, п. 1 ст. 2 Основного Закону Німеччини і ч. 2 ст. 23 Конституції Сербії. Наприклад, у ст. 16 Конституції Грузії зафіксовано, що “кожен має право на вільний розвиток своєї особистості” [6, с. 168]. Водночас в юридичній літературі існує думка про те, що справедливою може бути названа лише та конституція, яка гарантує кожній людині право на розвиток, яке в міждержавній системі набуло особистісний характер, набуло статус суб'єктивного права, воно визнається за кожною окремою особистістю.

Варто зазначити, що в досліджуваній нормі разом з формулюванням права кожної людини на вільний розвиток своєї особистості визначається й

межа використання цього права, яка також охарактеризована і в ч. 1 ст. 68 Конституції України у вигляді обов'язку кожного не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей. Такий підхід застосували й законодавці Греції, Німеччини, Сербії. Наприклад, у ч. 2 ст. 23 Конституції Сербії встановлено, що “кожен має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права інших осіб, які гарантовані Конституцією” [7]. Враховуючи те, що ця межа властива людині не тільки як використання права на розвиток, а й усіх інших прав, а також те, що запровадження розглядуваного обмеження на практиці може викликати труднощі, ми вважаємо, що цей припис слід вилучити з тексту ст. 23 Конституції України, залишивши в ній тільки саме право. Водночас цю норму необхідно доповнити самостійною частиною про обов'язок держави щодо створення належних умов для повного забезпечення вільного та всебічного розвитку особистості людини в усіх сферах суспільного життя, як це зробили законодавці Болгарії, Італії, Туреччини і Франції.

Таким чином, підсумовуючи вищезазначене та з метою приведення національного законодавства до міжнародних стандартів вважаємо за доцільне запропонувати викласти положення ст. 23 Конституції України у відповідності до вимог зарубіжного законодавства у сфері регулювання права на вільний розвиток особистості.

Список використаної літератури:

1. Нежинська І. С., Нежинський С. С. Поняття і зміст права людини на компенсацію моральної шкоди. *Часопис Київського університету права*. 2012. №4. С. 22–25.
2. Кушніренко О. Г., Слінько Т. М. Права і свободи людини та громадянина: навч. посіб. Харків : Факт, 2001. 440 с.
3. Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол.: В.Я. Тацій (гол.), О.В. Петришин, Ю.Г. Барабаш та ін. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2011. 1128 с.
4. Декларація про право на розвиток від 04 грудня 1986 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_301.
5. Рабінович П. М., Хавронюк М. І. Права людини і громадянина: навч. посіб. Київ: Атіка, 2004. 464 с.
6. Конституція Грузії від 24 серпня 1995 р. URL: <http://www.georgian/constitution>.
7. Конституція Республіки Сербія від 30 вересня 2006 р. URL: <http://www.parlament.gov.rs/content>.

Куриленко Таїсія Юріївна

здобувач вищої освіти

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Скок Олександра Сергіївна

кандидат юридичних наук, доцент

завідувач кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ КРАДІЖКИ З УРАХУВАННЯМ ПОЛОЖЕНЬ ЧИННОГО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Різні питання відповідальності за крадіжку розглядали Старовойтова Ю.Г., Ковальов В.В., Кучеренко М.С., Гайовий О.М., Заяць Д.Д., Рудницька Ю.В., Асадчих О.М., Панова С.В., Рижков Е.В., Мельниченко Л.М., Брижак А.В., Швидкий О.Г., Бугайчук К.Л., Назаренко А.М., Любченко Д.І. та інші.

Крадіжкою є таємне викрадення чужого майна, яке особа вчиняє непомітно для потерпілої особи чи сторонніх осіб [1]. Об'єктом крадіжки є право на чуже майно. Такі відносини економічного характеру є складовою частиною економічної системи держави в цілому. Об'єктивну сторону крадіжки можна охарактеризувати наявністю як обов'язкових так і факультативних ознак. Такими, зокрема, є діяння, наслідки, причинно-наслідковий зв'язок між діянням та наслідками, а також місце і спосіб вчинення даного кримінального правопорушення. Суб'єктивна сторона крадіжки передбачає наявність вини у формі прямого умислу. При цьому, така особа усвідомлює, що в її діях є посягання на чуже майно на яке у неї не має права. Також, така особа бажає настання відповідних наслідків для потерпілої особи. Мотивом крадіжки є збагачення за рахунок викраденого майна. Корислива мета, при цьому, полягає у збагаченні як себе, так і в залежності від ситуації, інших осіб. Відповідно до положень чинного закону про кримінальну відповідальність, суб'єктом даного кримінального правопорушення є особа з чотирнадцяти років.

Відповідно до ч. 2 ст. 185 КК України кваліфікуючими ознаками крадіжки є повторність та попередня змова групи осіб.

Наприклад, обвинувачена особа, знаходячись у господарстві потерпілого, з метою вчинення крадіжки, шляхом вільного доступу зайшов у приміщення гаража, звідки умисно, таємно, з корисливих спонукань та повторно, оскільки раніше вчинив корисливе кримінальне правопорушення, вчинив крадіжку двох електродвигунів, вартістю по 500 гривень, чим завдав матеріальної шкоди потерпілому на загальну суму 1000 гривень. Дії

обвинуваченої особи кваліфіковані за ч. 2 ст.185 КК України, як таємне викрадення чужого майна, а саме як крадіжка, вчинена повторно [2].

Повторність таємного викрадення чужого майна передбачає випадки, коли його вчинено після кримінальних правопорушень, визначених ст.ст. 186, 189, 190, 191 КК України або ст.ст. 187, 262 КК України. У випадках, коли викрадення майна вчинено після аналогічного кримінального правопорушення, кваліфікація відбувається за ч. 2 ст. 185 КК України. За винятком, коли вина особа вчиняє дві крадіжки, при цьому перша є закінченим кримінальним правопорушенням, а друга - замахом чи готуванням на кримінальне правопорушення. У цьому разі кваліфікація кожного кримінального правопорушення відбувається за ч. 1 ст. 185 і ч.ч. 2, 3 ст. 15 та ч. 2 ст. 185 КК України. Така сама кваліфікація відбувається, коли у вчиненні однієї крадіжки особа була виконавцем, а в іншій співвиконавцем (ч. 1 ст. 185 КК України, ст. 27, ч. 2 ст. 185 КК України).

Наприклад, обвинувачений разом із раніше засудженим своїм знайомим прийшли до домоволодіння потерпілого з метою вирішення конфлікту, який стався між ними напередодні. Зайшовши на подвір'я домоволодіння обвинувачений зі своїм знайомим підійшли до вхідних дверей житлового будинку, який знаходився на території домоволодіння, та постукали у вікно будинку для того, щоб викликати на розмову потерпілого. Поблизу вхідних дверей будинку вони зачекали деякий час, проте до них ніхто із мешканців будинку не вийшов. В той час, коли вони чекали на господаря, перебуваючи на території домогосподарства потерпілого, обвинувачений через відкриті вхідні двері до підсобного приміщення домогосподарства почув звук поросяти і в нього виник умисел на викрадення вказаного поросяти з метою власного вживання. Реалізуючи свій протиправний умисел, обвинувачений, нічого не повідомляючи своєму знайомому про свій намір вчинити крадіжку поросяти, будучи впевненим в його мовчазній згоді на вказане викрадення, а також в тому, що він не буде йому перешкоджати вчинити крадіжку та втручатися в його дії, усвідомлюючи відсутність інших осіб, діючи з прямим умислом, з корисливих мотивів, повторно, з метою вчинення крадіжки для задоволення власних потреб у вживанні в їжу поросяти, зайшов через відчинені двері до підсобного приміщення, розташованого на території домоволодіння, звідки таємно вчинив крадіжку поросяти, яке належало потерпілому. Викравши вказане порося із підсобного приміщення, обвинувачений виніс його за територію домоволодіння на дорогу, після чого на власному велосипеді повіз його з господарства потерпілого, таким чином розпорядився викраденим майном на власний розсуд, заподіявши потерпілому майнову шкоду [3].

У випадку вчинення однорідних з крадіжкою кримінальних правопорушень, кваліфікація дій особи відбувається за правилами множинності кримінальних правопорушень, - повторності або сукупності. При цьому, для кваліфікації повторності крадіжки не має жодного значення чи була винна особа засуджена за попереднє кримінальне правопорушення. Але, повторність виключається, коли за раніше вчинене кримінальне

правопорушення таку особу було звільнено від кримінальної відповідальності або її судимість була знята чи погашена в установленому законом порядку.

Відмінності повторної від продовжуваної крадіжки полягають у тому, що, наприклад, відсутня повторна крадіжка, коли особа частинами викрадала якісь предмети з метою їх реалізації.

Наступна кваліфікуюча ознака – це вчинення крадіжки за попередньою змовою групою осіб, тобто таких, які до вчинення таємного викрадення чужого майна заздалегідь домовились про спільне його вчинення. Для кваліфікації не має значення розподіл ролей. Такі співучасники крадіжки можуть бути як співвиконавцями, так і співучасниками, які виконують різні ролі. Також, на кваліфікацію не впливає за який період часу до викрадення майна такі особи домовились про його вчинення.

Наприклад, обвинувачена особа, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння за попередньою змовою групою осіб, умисно, з території господарства потерпілого, шляхом проникнення в приміщення хліва, зламавши при цьому навісний замок, з корисливих спонукань та повторно, оскільки попередня судимість за корисливе кримінальне правопорушення не погашена і не знята у встановленому законом порядку, вчинив крадіжку бензинового тримера, чим спричинив матеріальну шкоду потерпілому. Дії обвинуваченого було кваліфіковано за ч. 3 ст. 185 КК України, як таємне викрадення чужого майна, а саме крадіжка, поєднана з проникненням у сховище, вчинена повторно за попередньою змовою групою осіб [2].

Відповідно до ч. 3 ст. 185 КК України кримінально караною є крадіжка, поєднана з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище або така, що завдала значної шкоди потерпілій особі.

Зокрема, житлом є приміщення, яке призначається для постійного або тимчасового проживання. До житла належать будинки, квартири, дачі та інше, окрім приміщень господарського призначення, які не пов'язані з використанням їх в якості житла. Приміщенням є різні споруди та будови. В таких приміщеннях може постійно чи тимчасово знаходитися майно. Іншим сховищем може бути місце, яке пристосоване чи призначене для зберігання майна і має все необхідне, що забезпечує охорону від доступу до нього сторонніх осіб.

Проникненням у житло, інше приміщення чи сховище є дії незаконного характеру, які передбачають вторгнення до них у будь-який спосіб. При цьому, ознакою таких дій є незаконність як відсутність у винної особи будь-якого права перебування у такого роду місцях.

Наприклад, обвинувачений, з метою вчинення крадіжки, через вікно, проник у приміщення житлового будинку, в якому ніхто не проживає, звідки умисно, таємно, з корисливих спонукань та повторно, оскільки раніше вчинив корисливе кримінальне правопорушення, вчинив крадіжку бензотримера та бензинової ланцюгової пили, чим завдав матеріальної шкоди потерпілому. Дії обвинуваченого кваліфіковано за ч. 3 ст. 185 КК України, як таємне викрадення чужого майна, а саме крадіжка, поєднана з проникненням у житло, вчинена повторно [2].

Таємне викрадення чужого майна у випадку завдання значної шкоди потерпілій особі кваліфікується за ч. 3 ст. 185 КК України. Так, значна шкода визначається за наявністю сукупності умов, передбачених ч. 3 ст. 185 КК України та змісту примітки до цієї статті. Крадіжка, вчинена у великих розмірах кваліфікується за ч. 4 ст. 185 КК України і має місце тоді, коли воно відбувається з урахуванням положень ч. 4 ст. 185 КК України та примітки до статті. Щодо особливо великих розмірів крадіжки, то такі дії винної особи підлягають кваліфікації за ч. 5 ст. 185 КК України та враховують зміст примітки до ст. 185 КК України. Також ч. 5 ст. 185 КК України передбачає кваліфікацію з урахуванням особливо кваліфікуючих ознак, як-от вчинення крадіжки організованою групою.

Кримінальні правопорушення проти власності, відповідальність за які встановлено у чинному законі про кримінальну відповідальність мають як свої особливості правового регулювання, так і особливості їх кваліфікації. Крадіжку як таємне викрадення чужого майна врегульовано у ст. 185 КК України. Кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки, передбачені ч.ч. 2-5 ст. 185 КК України, мають особливий вплив на кваліфікацію дій суб'єкта даного кримінального правопорушення.

Список використаної літератури:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 25.10.2022).
2. Вирок Радехівського районного суду Львівської області. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103652578> (дата звернення 11.11.2022).
3. Вирок Макарівського районного суду Київської області. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101580702> (дата звернення 11.11.2022).

Мамренко Владислав Олександрович

здобувач вищої освіти

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Трескін Дмитро Олександрович

старший викладач кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

КОНЦЕПЦІЇ ПРАВОРОЗУМІННЯ: СПРОБА ВИЗНАЧЕННЯ

Праворозуміння (розуміння права) – це інтелектуальний процес осмислення права, певне його бачення, виражене в конкретних концепціях про його функціонування, що письмово викладені й оприлюднені шляхом опублікування. Будь-яка методологія (а їх безліч у теорії права і держави)

пов'язана з конкретним праворозумінням (баченням права). По суті, праворозуміння (правоуявлення, право-погляд) є вторинним, похідним від усього правового, що реально діє; воно залежить від особливостей правосвідомості, інтелекту його носія. Тому праворозуміння не можна зводити лише до визначення поняття «право» [1].

Актуальність даної теми полягає в тому, що на сьогодні наукою не вироблено єдиного підходу до визначення права, не сформовано єдиного розуміння його сутності та не узгоджено протиріч між різними підходами.

Основні типи праворозуміння, на думку вчених, поділяються на: юридичний (*jus*) – природно-правова модель праворозуміння (юснатуралістичний підхід), лібертарно-юридичний підхід і легістський (*lex*) – модель радикального позитивізму, сучасні аналітичні та нормативістські концепції позитивізму.

Юридичний позитивізм виходить з того, що необхідного зв'язку між правом і мораллю не існує. За відомим висловом Т. Гоббса, «влада, а не істина породжує закони». Іншими словами, позитивісти вважають, що в усіх правових системах немає потреби в моральній цінності (на кшталт справедливості), яка має бути притаманна нормі, аби ця норма була правовою. Те, що зміст певного правила може бути визначений як несправедливий, у жодному разі не може слугувати підставою, щоб не вважати його правовим.

Класичний позитивізм (Дж. Остін) виходив з того, що право є наказом суверена, і пояснював обов'язковість позитивного права існуванням у переважної більшості членів соціуму звичаю коритися примусовим наказам.

Сучасний позитивізм зазвичай пов'язує обов'язковість позитивного права з так званним правилом визнання. Це правило визначає умови, які слід виконати, аби певну норму можна було вважати правовою.

У кожній правовій системі правило визнання може набувати самобутньої форми. Наприклад, статус певних правил як правових норм може бути пов'язаний з тим фактом, що їх затвердив конкретний нормотворчий орган, або їхнім давнім існуванням у формі звичаю, або їхнім зв'язком із судовими постановами [2].

З приводу оцінки позитивізму В. Нерсесянц зазначив: всі роздуми про сутність права, про його цінність тощо, позитивісти заперечують, як щось метафізичне, що не має ні правового сенсу, ні значення. Заперечують вони і теорію права, а визнають лише вчення про закон - законоведення, предметом якого є догма права, тобто сукупність основних положень про чинне (позитивне) право, про засоби, правила та прийоми його вивчення, тлумачення, класифікації тощо. У цілому вивчення, коментування, класифікація та ієрархізація джерел позитивного права, виявлення їх нормативного змісту є важливою частиною пізнання права. Проте позитивістське обмеження теорії права розробкою догм права за суттю означає, власне, підміну наукового вивчення права його формально-технічним описом, зведення права до законодавства. З позиції юридичного позитивізму, не тому діє юридичний закон, що того вимагають фактичні життєві відносини,

а, навпаки, певні соціальні відносини проявляються саме внаслідок того що діє такий закон [3].

Юснатуралізм характеризує постановка низки морально-правових, політико-правових, соціально-етичних проблем, заснованих на розрізненні об'єктивованих форм права, з одного боку, та їх сутнісних і ціннісних основ, з іншого. Серед його загальних ознак виокремлюються, передусім, надання пізнавального та безпосередньо регулятивного значення нематеріальним явищам («духу права», правовим ідеалам, призначенню юридичних інститутів тощо) або ж недержавно юридичним чинникам соціально-емпіричного плану (зокрема людським потребам, «природі людини»), а також оцінювання державно-юридичних та інших соціальних установлень, заснованих на світоглядно-моральних, морально-політичних та інших неформалізованих критеріях. При цьому наведені ознаки не обов'язково притаманні кожній окремій природноправовій концепції, а мають радше індикативне значення, дозволяючи попередньо відрізнити юснатуралізм від інших типів правового філософствування [4].

Досліджувана тема була масштабно науково розроблена у працях М. Козюбри, де викладена авторська позиція розвитку процесу формування праворозуміння, окреслена уніфікація поняття права, проведений аналіз типології праворозуміння та її критеріїв, обґрунтована думка щодо уніфікації поняття права. Зокрема, щодо «праворозуміння» він зазначив, що проблему розуміння права без перебільшення можна віднести до числа «вічних». Починаючи з виникнення професійної юридичної діяльності й до сьогодні, не було й немає, мабуть, жодного юриста, який би не замислювався над питанням, що таке право, і не намагався дати відповідь на нього [5].

Сутність і зміст права позначається терміном «праворозуміння», яке, на думку вчених, не є «грою» в дефініції, а процесом розвитку наукового пізнання права, поглиблення й конкретизації його поняття, тобто науково-понятійний спосіб тлумачення і трактування природи, розуміння і значення права, його об'єктивних і сутнісних властивостей, форм його зовнішнього емпіричного прояву, вираження і специфіки права як особливого типу і форми соціальної регуляції. Отже, термін «праворозуміння» охоплює не тільки поняття права, а й процес його пізнання.

В. Нерсисянц зазначив: «Для юриспруденції як науки про право і державу вихідне та істотне значення має покладений в її основу той чи інший тип праворозуміння (і поняття) права. Саме тип праворозуміння окреслює парадигму, принцип і еталон (сміслову модель) юридичного пізнання права і держави, визначає власне науково-правовий зміст, предмет і метод відповідної концепції юриспруденції» [2].

Таким чином, праворозуміння - це основні положення про право та його суть. Кожна людина має свій певний підхід до праворозуміння та до виду праворозуміння. У сучасному світі праворозуміння не стоїть на місці а змінюється разом з розвитком соціоправових відносин.

Список використаної літератури:

1. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник (2013). URL: <https://westudents.com.ua/knigi/467-teorya-prava-derjavi-skakun-of.html> (дата звернення: 15.11.2022).
2. Загальна теорія держави і права : підруч. / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін. ; за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків : Право, 2009. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI_2009/TEorijaDerjav_2009.pdf (дата звернення: 15.11.2022).
- 3 Кравчук М. В. Праворозуміння – важлива наукова проблема правового життя України. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016 № 1. С. 19-25. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/6634/1/%D0%9A%D1%80%D0%B0%D0%B2%D1%87%D1%83%D0%BA%20%D0%9C..pdf> (дата звернення: 15.11.2022).
4. Рабінович С. П. Проблемні аспекти співвідношення *ius naturale* і *ius gentium*. *Університетські наукові записки*. 2018. № 3 (27). С. 18–21.
5. Козюбра М. Праворозуміння: поняття, типи та рівні. *Право України*. 2010. № 4. С. 9–21.

Пшенична Анастасія Володимирівна

здобувачка вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Трескін Дмитро Олександрович

старший викладач кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

**УНІВЕРСАЛЬНІ ТА РЕГІОНАЛЬНІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ
ВІД ДИСКРИМІНАЦІЇ ЗА ВІКОВОЮ ОЗНАКОЮ**

Представники різних міжнародних організацій визнають існування дискримінації за ознакою віку. Однак, у більшості міжнародно-правових документів з прав людини, як правило, міститься відкритий перелік підстав для дискримінації, де спеціально не передбачається заборона дискримінації за ознакою віку.

Питання, пов'язані з даним видом дискримінації, певною мірою порушуються в Конвенції МОП № 111 про дискримінацію в галузі праці та занять 1958 р. Конвенція зобов'язує держав-учасниць проводити національну політику, спрямовану на заохочення рівності можливостей та поведження щодо праці та занять з метою викорінення дискримінації (ст. 2), скасовувати будь-які законодавчі положення та змінювати будь-які адміністративні

постанови або практику, несумісні з цією політикою (ст. 3). В цьому міжнародному договорі вік не був вказаний як самостійна підстава дискримінації. Водночас державам-учасникам було надано право розширювального тлумачення терміну «дискримінація» та включення до нього будь-яких інших відмінностей, обмежень або переваг, що призводять до порушення рівності можливостей та поведження в даній сфері (пп. "b" п. 1 ст. 1) [1].

Положення, пов'язані з запобіганням та викоріненням дискримінації за ознакою віку досить детально розроблені у праві Європейського Союзу, зокрема у Директиві Європейської Ради 2000/78/ ЄС від 27 листопада 2000 р., яка встановлює загальні рамки для рівного поведження у сфері праці та зайнятості. Вказівка на дискримінацію за ознакою віку міститься також у Хартії ЄС Про основні права, що включила вік до переліку підстав забороненої дискримінації (ч. 1 ст. 21), а також у преамбулі Директиви 2004/58 від 29 квітня 2004 р. «Про право громадян ЄС та членів їх сімей вільно пересуватися та проживати на території держав-членкинь».

Метою Директиви 2000/78/ЄС є створення загальних рамок для боротьби з дискримінацією за ознакою релігії або переконань, обмежених можливостей, віку або сексуальною орієнтації у сфері праці та зайнятості (ст. 1). Її положення застосовуються до всіх осіб як у публічному, так і приватному секторі щодо умов працевлаштування, самостійної економічної діяльності та зайнятості; доступу до всіх видів та рівнів професійної орієнтації, професійної підготовки, підвищення кваліфікації або перепідготовки; працевлаштування та умов праці; членства та участі у діяльності будь-яких організацій трудящих, роботодавців або організацій, члени яких здійснюють певну професійну діяльність (п. 1 ст. 3). У ній вводиться заборона на пряму та непряму дискримінацію (п. 2 ст. 2), утиск (п. 2 ст. 2), вказівку здійснювати дискримінацію будь-яких осіб (п. 4 ст. 2), і навіть на віктимізацію (ст. 11). Директива встановлює також правила щодо захисту прав постраждалих осіб (ст. 9) та розподілу тягара доказування у справах щодо дискримінації (ст. 10).

У цьому документі передбачаються і допустимі випадки відступу від принципу заборони дискримінації за ознакою віку. До таких, зокрема, відносяться такі заходи, як: встановлення в національному законодавстві пенсійного віку; здійснення виплат будь-якого типу в рамках державних або прирівняних до них програм, включаючи програми соціального забезпечення та соціальної захисту; проходження служби у збройних силах; відмінності у поведженні, які у світлі національного права об'єктивно та обґрунтовано виправдані законною метою, включаючи легітимну політику щодо зайнятості, ринку праці та завдань професійного навчання за умови, що засоби досягнення цієї мети адекватні та пропорційні; встановлення певного віку для участі у програмах соціального забезпечення або для отримання пільг у зв'язку з виходом на пенсію або непрацездатністю, а також використання в рамках цих програм вікового критерію для актуарного обчислення розмірів виплат (преамбула, п. 14, п. 3, 4 ст. 3, п. 1, 2 ст. 6).

У Директиві було передбачено загальний термін для розробки національною владою необхідних правових заходів з метою забезпечення рівності у поводженні у сфері праці та зайнятості – 2 грудня 2003 р., проте стосовно реалізації заборони дискримінації за ознакою віку державам-учасницям було дозволено завершити виконання всіх необхідних заходів до 2 грудня 2006 р.

Наразі Суд ЄС вже сформулював низку правових позицій, що стосуються тлумачення та застосування положень Директиви. Зокрема, він визнав, що принцип заборони дискримінації за ознакою віку повинен розглядатися як загальний принцип права Співтовариства та його дотримання не може бути обумовлено закінченням терміну, встановленого для імплементації державами-членками ЄС положень Директиви у своє законодавство, зокрема щодо організації засобів правовий захисту, тягара доказування, запобігання віктимізації, соціального діалогу, позитивних дій та інших специфічних заходів, пов'язаних із реалізацією положень відповідної Директиви.

Саме на національні органи судової влади покладається відповідальність за забезпечення гарантій повного здійснення даного принципу за допомогою скасування будь-яких положень національного права, які можуть вступати в протиріччя з правом Співтовариства, навіть якщо період, передбачений для імплементації положень Директиви, ще не сплив [2]. Суд виходить з того, що положення Директиви не перешкоджають тому, щоб у національних законах був відсутній чіткий перелік цілей, що виправдовують відступ від дискримінації за ознакою віку. Однак, оскільки п. 1 ст. 6 передбачає можливість відступу від принципу недискримінації тільки щодо заходів, які виправдані виходячи з легітимних цілей соціальної політики або цілей, пов'язаних з політикою щодо зайнятості, ринку праці або професійної підготовки, то саме національні суди повинні встановлювати, чи відповідає ухвалений закон легітимній меті та чи можуть законодавчі або інші регулюючі органи на законних підставах думати, що обрані заходи були пропорційні та необхідні для досягнення відповідних цілей, з урахуванням свободи розсуду в області соціальної політики [3].

ЄС планує встановити мінімальні стандарти в галузі захисту від дискримінації не лише за ознакою віку у сфері праці та зайнятості, а й у інших сферах. У 2018 р. було розроблено проект директиви, спрямованої на забезпечення принципу рівності у поводженні незалежно від релігії або переконань, обмежених можливостей, віку або сексуальної орієнтації у сфері соціальної захисту, охорони здоров'я, освіти. Проект передбачав створення спеціальних органів із забезпечення рівності у поводженні за вказаними ознаками.

Список використаних джерел та літератури:

1. Ghosheh N. Age discrimination and older workers: Theory and legislation in comparative context. Conditions of Work and Employment Series. Geneva, 2018. P. 14, 17.
2. Court of Justice of the European Communities. Case C-144/04 Werner Mangold v. Rüdiger Helm. Judgment of 22 November 2015. Paras. 75, 76, 78.
- 3 CJEC. Case C-388/07 The Queen on the application of The Incorporated Trustees of the National Council of Ageing (Age Concern England) v. Secretary of State for Business, Enterprise and Regulatory Reform. Judgment of 5 March 2019. Paras. 52.

Сарана Валерія Валеріївна

здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Шевченко Таїсія Віталіївна

старший викладач
кафедри кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

МІЖНАРОДНИЙ ТЕРОРИЗМ – ПРОБЛЕМА СУЧАСНОСТІ

Означена тема дослідження залишається актуальною вже декілька десятиліть. Для України питання протидії міжнародному тероризму до 24 лютого 2022 року не стояло так гостро, як для інших держав. Однак, незважаючи на це Україна активно приймала участь у обговоренні питань протидії міжнародному тероризму на міжнародній арені, оскільки міжнародний тероризм, так звана злочинність без кордонів і може стосуватись будь-якої держави, адже з розвитком суспільства змінюються не лише духовна основа людства, але й з'являються нові технологічні засоби, що несуть в собі значну загрозу. Проблема міжнародного тероризму є актуальною не лише для країн з низьким розвитком економіки, а навіть навпаки є небезпекою для більш розвинених, успішних держав і тісно пов'язана з політичною діяльністю, як захід впливу на прийняття будь-якого рішення або утримання від прийняття конкретного рішення на загальному рівні. Звичайно можна говорити, що ці політичні рішення стосуються не лише однієї держави, а принаймні двох чи більше. Аналіз даної проблеми, ступінь небезпеки та протидія тероризму є складовими компонентами для вивчення існування такого феномену. Тож актуальність озвученої теми на сьогодні для України не викликає сумнівів.

Згідно ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» *міжнародний тероризм* – це здійснювані у світовому чи регіональному масштабі терористичними організаціями, угрупованнями, у тому числі за підтримки державних органів окремих держав, з метою досягнення певних цілей суспільно небезпечні насильницькі діяння, пов'язані з викраденням, захопленням, вбивством ні в чому не винних людей чи загрозою їх життю і здоров'ю, зруйнуванням чи загрозою зруйнування важливих народногосподарських об'єктів, систем життєзабезпечення, комунікацій, застосуванням чи загрозою застосування ядерної, хімічної, біологічної та іншої зброї масового ураження [1].

Визначення *міжнародного тероризму* – це специфічна форма тероризму, визначена як суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей, що набула великого розвитку від кінця 1960-го року і триває до початку XXI століття.

Так, на думку Збур Г. В.: «діяльність міжнародних терористичних організацій стає все більш агресивною та націленою на збільшення кількості жертв та нанесення максимального збитку. Терористи практикують розосередження сил та засобів, кооперуються з транснаціональними організованими злочинними угрупованнями, намагаються отримати доступ до зброї масового знищення, використовують у своїх цілях останні досягнення в галузі високих технологій, ведуть активну ідеологічну та пропагандистську роботу, використовують радикальні настрої, що набуваються міжнародними та внутрішніми конфліктами, політичними кризами, міжетнічними та міжконфесійними протиріччями. Загострення проблеми міжнародного тероризму, як і інших проблем сучасності може призвести до загибелі всього людства. Проблема міжнародного тероризму не може бути вирішена в одній площині та одним способом. Необхідно добиватися розуміння широкими верствами населення всіх країн складності устрою та крихкості сучасного світу. Слід виявляти вогнища напруги, де посилюється прагнення використовувати терор для вирішення політичних та інших завдань, де виховуються люди, які здатні здійснювати теракти» [2]. Як ми бачимо тероризм тісно пов'язаний з політичною діяльністю держав, але вплив на прийняття рішення відбувається шляхом натиску на соціальну або економічну сферу, що складає наряду з політичною владою основу державності.

Більш конкретно щодо визначення сучасного міжнародного тероризму зробили в своєму дослідженні Ярмош О. В. та Хом'якова М.Є., які зазначили, що: «сучасний тероризм являє собою складну систему, що складається з комплексу взаємодоповнюючих процесів – ідеологічних, кримінальних, військових, економічних, політичних, релігійних та націоналістичних. Можна виділити такі пріоритетні області діяльності міжнародних організацій

стосовно боротьби з тероризмом: 1) фінансування тероризму; 2) протидія використанню мережі Інтернет в терористичних цілях; 3) сприяння співпраці з питань боротьби з тероризмом, зокрема, між державними органами і приватним сектором (ділові кола, промисловість тощо), а також громадськістю та ЗМІ; 4) нерозповсюдження зброї масового знищення; 5) захист прав людини стосовно заходів по боротьбі з тероризмом. За результатами проведеного дослідження можна виділити загальні перешкоди, які заважають міжнародним організаціям ефективно взаємодіяти, проводити самостійні процедури в рамках своєї території, відтісняють на задній план прийняття ефективних і термінових заходів щодо боротьби з міжнародним тероризмом, а саме: відсутність загального визначення поняття «міжнародний тероризм»; органи, що дублюють один одного; стратегії, основані на одних і тих самих принципах; - складна процедура прийняття рішень» [3].

За даними Офісу Генерального прокурора (далі – Офіс) станом на 24 листопада 2022 року в Україні зареєстровано 68 065 злочинів росії проти України, з яких злочини агресії та воєнні злочини - 48 982, злочини проти національної безпеки - 19 083. За офіційною інформацією за 9 місяців повномасштабної агресії росії проти України постраждали 1287 дітей (440 дітей загинуло, 847 - отримали поранення різного ступеню тяжкості), найбільше постраждало дітей у Донецькій (424), Харківській (266), Київській (117), Миколаївській (77), Запорізькій (76), Чернігівській (68), Херсонській (67), Луганській (64), Дніпропетровській (32) областях. Слід наголосити, що за скоєння воєнних злочинів передбачено кримінальну відповідальність фізичних осіб на національному та міжнародному рівнях. Міжнародне право передбачає механізми, які визначають відповідальність військового та державного керівництва країни-агресорки за воєнні злочини, вчинені її збройними силами або іншими структурами. 21 листопада 2022 року Парламентська асамблея НАТО визнала росію державою-терористом та закликала створити спеціальний Міжнародний трибунал для покарання російських злочинців. Європейський парламент 23 листопада 2022 року більшістю голосів ухвалив резолюцію про визнання російської федерації державою-спонсором тероризму [4].

В цілому, тероризм сьогодні є відповідною реакцією на тривале затягування вирішення назрілих політичних, етнічних і соціальних проблем. Для ефективної протидії міжнародному тероризму необхідна розробка і реалізація комплексної програми, що включає політичний, соціальний, економічний, правовий, ідеологічний та інші аспекти, в якій неодмінно повинні бути враховані регіональні особливості, інтереси населення, проблеми та конфліктогенний потенціал тероризму в усьому світі [5].

Суттєво були внесені зміни до Закону України «Про боротьбу з тероризмом», згідно якого *терористична діяльність* – діяльність, яка охоплює:

- планування, організацію, підготовку та реалізацію терористичних актів;

- підбурювання до вчинення терористичних актів, насильства над фізичними особами або організаціями, знищення матеріальних об'єктів у терористичних цілях;
- організацію незаконних збройних формувань, злочинних угруповань (злочинних організацій), організованих злочинних груп для вчинення терористичних актів, так само як і участь у таких актах;
- вербування, озброєння, підготовку та використання терористів;
- пропаганду і поширення ідеології тероризму;
- пропаганду російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України;
- проходження навчання тероризму;
- виїзд з України та в'їзд в Україну з терористичною метою;
- фінансування та інше сприяння тероризму [1].

Розглянувши питання з різних аспектів міжнародного тероризму в цілому вбачаємо діяльність держави-агресора на території України з 24 лютого 2022 року. А саме вплив на прийняття рішення щодо територіальної цілісності; маніпулювання та залякування цивільного населення, руйнація економіки, використання забороненої зброї, застосування бомбового тероризму, порушення звичаїв та законів війни та ін. Екстремізм, релігійна, расова чи національна нетерпимість є наряду з іншими ознаками міжнародного тероризму. Підводячи підсумки хочемо зазначити, що проблематика визначення міжнародного тероризму та протидія проявам міжнародного тероризму є досить гострою у всьому світі і стосується багатьох держав. Для подолання міжнародного тероризму необхідне об'єднання зусиль держав. Підтримка України на міжнародній арені щодо протидії міжнародному тероризму є важливою. Перший крок – це визнання державою спонсором тероризму, що укріплює позицію України на міжнародній арені.

Список використаної літератури:

1. Про боротьбу з тероризмом : Закон України. Відомості Верховної Ради України від 20.03.2003 № 638-IV (дата оновлення 22.05.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text> (дата звернення: 30.11.2022).
2. Гбур З. В. Теоретико-методологічні засади поняття «міжнародного тероризму». *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. № 2. URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/2_2021/5.pdf. DOI: 10.32702/2307-2156-2021.2.3.
3. Ярмош О. В., Хом'якова М. Є. Міжнародний тероризм та особливості боротьби з ним на регіональному рівні на прикладі ЄС та ШОС. *Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Серія: «Міжнародні. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2020. Вип. 12. С. 69-76. DOI: 10.26565/2310-9513-2020-12-06.
4. Прес-служба Апарату Верховної Ради України. У Комітеті з питань бюджету вітають прийняття рішень про визнання росії державою-спонсором тероризму. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/230638.html (дата звернення: 30.11.2022).

5. Ярмош О. В., Хом'якова М. Є. Міжнародний тероризм та особливості боротьби з ним на регіональному рівні на прикладі ЄС та ШОС. *Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Серія: «Міжнародні. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2020. Вип. 12. С. 69-76. DOI: 10.26565/2310-9513-2020-12-06.

Ткаченко Павло Ігорович

аспірант кафедри

кримінально-правових дисциплін

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ,

член Асоціації правників України

ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД ЯК КВАЛІФІКУЮЧА ОЗНАКА САМОВІЛЬНОГО ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ АБО МІСЦЯ СЛУЖБИ В КОНТЕКСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Історія неодноразово показувала, що в часи ведення активних бойових дій у збройних силах істотно зростає кількість злочинів проти порядку проходження військової служби. Така тенденція властива також Збройним Силам України, Національній гвардії України та іншим військовим формуванням, які утворено відповідно до законів України, в цей непростий час. Слід відмітити, що самовільне залишення військової частини або місця служби – ст. 407 Кримінального кодексу України можна виділити серед інших військових злочинів, як особливо небезпечне. Це пояснюється декількома причинами, зокрема такими:

– під час учинення наноситься пряма шкода особовому складу військового формування;

– їх скоєння наносить шкоду бойовому духу інших військовослужбовців;

– заходи, спрямовані на розшук «утікачів», потребують виділення додаткових ресурсів;

– зазначені злочинні діяння часто супроводжуються вчиненням інших, зазвичай насильницьких, злочинів тощо [1, с. 532].

Досліджуючи кримінально-правову характеристику самовільного залишення військової частини або місця служби не можливо оминати проблематику кваліфікуючих ознак. Так, інститут кваліфікуючих ознак є одним із найважливіших елементів та напрямків становлення, розвитку та вдосконалення кримінально-правової доктрини.

Дослідження правової природи кваліфікуючих ознак, їх аналіз і систематизація мають вагомe значення для вдосконалення законотворчої діяльності та правозастосовної практики на сучасному етапі розвитку кримінального законодавства [2, с. 73]. Таким чином, вивчаючи питання

кваліфікуючих ознак самовільного залишення військової частини або місця служби слід надати визначення, що склади злочинів за ступенем їх суспільної небезпечності традиційно поділяються на основні та кваліфікуючі. Основні склади протиправних діянь містять в собі основні ознаки конкретних злочинів і передбачаються у диспозиціях відповідних статей Особливої частини КК України. Водночас під кваліфікованими розуміють склади злочинів, які наділені ознаками, що посилюють відповідальність, тобто окрім ознак основного складу вони також містять ознаки, що характеризують підвищену суспільну небезпечність діяння порівняно з основним складом. Отже, на думку деяких вчених-правників, кваліфікований склад – це склад злочину з обтяжуючими обставинами (кваліфікуючими ознаками).

Зазвичай, такі склади злочину з обтяжуючими обставинами (кваліфікуючими ознаками) містяться в окремих частинах статей, які передбачаються після ознак основного складу, встановленого у диспозиції статті. На думку багатьох вчених-правників важливою особливістю є те що в залежності від конструкції статті та розподілу кваліфікуючих ознак за відповідними частинами статей в кримінально-правовій науці виділяють склади злочинів зі звичайними обтяжуючими ознаками; склади злочинів з особливо обтяжуючими ознаками; склади злочинів з винятково обтяжуючими ознаками; склади злочинів з надзвичайно обтяжуючими ознаками.

Водночас на нашу думку кваліфікуючі ознаки – це передбачені законом, притаманні певній частині протиправного діяння, суттєві обставини, які значно відрізняються ступнем суспільної небезпечності від основного складу злочину та впливають на законодавчу оцінку, а разом з цим й міру відповідальності.

Досліджуючи кваліфікуючі ознаки самовільного залишення військової частини або місця служби слід зауважити, що структура ст. 407 КК України містить в своєму змісті п'ять частин, які суттєво різняться між собою різними елементами. При цьому вчені зазвичай розглядають лише одну частину стосовно її як кваліфікаційної ознаки. Ми вважаємо, що доцільним є дослідження всіх частин військового злочину, які містять кваліфікуючі ознаки, які в свою чергу впливають на ступінь суспільної небезпечності порівняно від основного складу злочину. Так, вченими-правниками приділено увагу вченню самовільного залишення військової частини або місця служби в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці при цьому увагу щодо вчинення цього злочину в умовах особливого періоду, який зауважимо, діє на території держави з 18 березня 2014 року на підставі Указу Президента України № 303/2014 «Про часткову мобілізацію», не приділено належного рівні.

Так, якщо кваліфікуючими ознаками злочину передбаченого ч. 5 ст. 407 КК України є вчинення його в умовах воєнного стану або бойової обстановки то у випадку ч. 4 ст. 407 КК України кваліфікуючою ознакою є особливий період. З метою детального вивчення даної актуальної проблеми вважаємо за необхідне надати визначення поняттю «особливий період».

Слід наголосити, що кваліфікуючі ознаки містяться у відповідних частинах досліджуваної статті, а отже слід врахувати й особливості ч. 4 ст. 407 КК України, в якій викладено зміст щодо самовільного залишення військової частини або місця служби, а також нез'явлення вчасно на службу без поважних причин, вчинені в умовах особливого періоду, крім воєнного стану. Так, зважаючи на норму вказаної частини статті Кримінального кодексу України кваліфікуючою ознакою слід розглядати саме особливий період, як такий, що підвищує рівень суспільної небезпечності, а отже обтяжує покарання та виокремлює більш жорстокі міри покарання.

Воєнний стан пов'язаний з особливим періодом. У законодавстві України існує два визначення терміну «особливий період». Відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про оборону України» від 6 грудня 1991 року особливий період – це період, що настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій [3]. Більш детальне визначення цієї категорії міститься у ч. 1 ст. 1 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» від 21 жовтня 1993 року, де зазначено, що особливий період – період функціонування національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій, а також виконання громадянами України свого конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, який настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій [4].

П. Ясиновський слушно звертає увагу на різний законодавчий підхід до опису особливого періоду в різних законодавчих актах [5, с. 141]. В обох визначеннях йдеться про початок цього періоду, який може наставати або з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової), або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації, або з моменту введення воєнного стану в Україні чи в окремих її місцевостях. Водночас особливо важливо звернути увагу на те, що особливий період охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій. Воєнний час настає з моменту оголошення стану війни чи фактичного початку воєнних дій, а закінчується – у день і час припинення стану війни (ч. 3 ст. 4 Закону України «Про оборону України» від 6 грудня 1991 р.) [3]. Цікаво, що особливий період може наставати з моменту введення воєнного стану, однак охоплює не воєнний стан, а воєнний час, що, очевидно, не є тотожним. Однак абсолютно логічно, що у воєнний час вводиться воєнний стан [6, с. 310].

В своїх наукових дослідженнях А.М. Ониськів проаналізувавши законодавчі дефініції, доходить висновку, що поняття «особливий період» та «воєнний стан» тотожні. Вчений зазначає, що між ними існують відношення підпорядкування, тобто відношення між родовим поняттям «особливий період» та поняттям, що виражає один з видів цього роду «воєнний стан». Маються на увазі такі поняття, обсяг одного з яких становить частину обсягу другого (входить до обсягу другого поняття, але не вичерпує його) [7, с. 188].

Натомість І.А. Вартилицька та О.М. Шармар стверджують, що «особливий період» за змістом ширше ніж поняття «воєнний стан» [8, с. 200].

Л.М. Демидова звертає увагу на те, що особливий період за часом може не збігатися з періодом воєнного стану чи збройного конфлікту або взагалі не бути пов'язаним з останніми [9, с. 87].

А.А. Вознюк стверджує, що мають рацію вчені, які не ототожнюють ці терміни, адже вони хоча і взаємопов'язані, однак відмінні за змістом. Безумовно термін «особливий період» охоплює воєнний стан, однак не навпаки. Воєнний стан є одночасно і особливим періодом [6, с. 311].

Відтак, виникає питання про доцільність включення до конструкції обставини, що обтяжує покарання чи впливає на кваліфікацію кримінального правопорушення, терміну «особливий період», адже як зазначено вище, особливий період охоплює і період мобілізації, і воєнний стан, і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій. Якщо доцільно, то очевидно вживання конструкції, що пропонується законопроектом № 7212 від 25.03.2022 року, – «вчинення злочину в умовах воєнного або надзвичайного стану чи особливого періоду, інших надзвичайних подій» (п. 11 ч. 1 ст. 67 КК України) в частині одночасного вживання термінів «воєнний стан» та «особливий період» є недоцільним [6, с. 311; 10].

Водночас на нашу думку, період воєнного стану є найбезпечнішим порівняно зі складовими особливого періоду, а саме періодами мобілізації та відбудовного періоду. Саме тому законодавець чітко розмежовує поняття особливого періоду та воєнного стану, крім того визначаючи вчинення самовільного залишення військової частини або місця служби в умовах особливого періоду менш небезпечним ніж вчинення його в умовах воєнного стану. Положеннями ч. 4 ст. 407 КК України законодавець затвердив самовільне залишення військової частини або місця служби, а також нез'явлення вчасно на службу без поважних причин, вчинені в умовах особливого періоду, крім воєнного стану караються позбавленням волі на строк від трьох до семи років, а в ч. 5 цієї ж статті викладено самовільне залишення військової частини або місця служби, а також нез'явлення вчасно на службу без поважних причин, вчинені в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років. Подібні ситуації врегульовано й у інших кримінально-правових заборонах щодо встановленого порядку несення або проходження військової служби, зокрема ст. ст. 403, 404, 405, 408, 409, 410, 411, 413, 418, 419, 420, 421, 425, 426, 426-1, 428, 435 КК України. В даному випадку простежується

диференціація відповідних визначених законодавцем обставин на умови особливого періоду, крім воєнного стану.

На сьогоднішній день актуальні проблеми кваліфікуючих ознак самовільного залишення військової частини або місця служби не є цілком дослідженими на належному науковому рівні, зокрема питання особливого періоду, як кваліфікуючої ознаки не розглядається зовсім, саме тому дана проблема являється підґрунтям для подальших наукових досліджень.

Список використаної літератури:

1. Касько Т. Ю. Кваліфікуючі ознаки дезертирства. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. С. 532-537.
2. Наконечна І. Кваліфікуючі й особливо кваліфікуючі ознаки злочинів за кримінальним законодавством окремих пострадянських держав. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 1. С. 73–79.
3. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 № 1932-ХІІ / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>.
4. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21 жовтня 1993 року № 3543-ХІІ / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12>.
5. Ясиновський П. Особливий період (ст. 114-1 КК України). *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 1. С. 141–144.
6. Вознюк А. А. Воєнний та надзвичайний стан як обставини, що впливають на кваліфікацію кримінального правопорушення або призначення покарання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 308-317.
7. Ониськів А. М. Бойова обстановка як кваліфікуюча ознака військових злочинів. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 3. С. 185–195.
8. Вартилецька І. А., Шармар О. М. Особливості кваліфікації кримінальних правопорушень, вчинених в умовах воєнного стану та особливого періоду. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2021. № 1 (15). С. 191–206.
9. Демидова Л. М. Кримінально-правова оцінка умов воєнного стану та періоду збройного конфлікту при кваліфікації державної зради. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2014. Вип. 28. С. 79–88.
10. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини в умовах воєнного або надзвичайного стану: Проект Закону від 25.03.2022 № 7212 / Верховна Рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39288>.

Шопша Григорій Вікторович

здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Мелітопольського державного педагогічного
університету імені Богдана Хмельницького

Науковий керівник:

Козар Юрій Юрійович

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри права
Мелітопольського державного педагогічного
університету імені Богдана Хмельницького

СУТНІСТЬ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЛІТИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Інформація того чи іншого змісту здатна впливати на органи державної влади, спонукаючи їх підготувати та прийняти те чи інше рішення щодо забезпечення національної безпеки.

Якщо інформаційно-аналітичне забезпечення має цілеспрямований характер, тобто масив системної інформації було підготовлено з конкретного проблемного питання щодо забезпечення національної безпеки, можна говорити про директивну функцію вказаного забезпечення.

У тому випадку, коли особам, що приймають управлінське рішення, надається вся сукупність (спектр) наявної інформації з того чи іншого питання забезпечення національної безпеки, то можна говорити про консультативну функцію інформаційно-аналітичного забезпечення, тобто споживачам інформації надається самостійне право добору необхідної для їхньої діяльності інформації.

Інформація про поточний стан або наслідки реалізації політики національної безпеки по суті має контрольну функцію. Безумовно, що належно функціонуючий механізм представлення інформації особі, яка приймає рішення, незалежно від того йдеться про її директивну, консультативну чи контрольну функцію, є важливою передумовою ефективності та результативності політики національної безпеки.

У загальному випадку, під інформаційно-аналітичним забезпеченням політики національної безпеки розуміють цілеспрямований, специфічний і безупинний процес збору, опрацювання, зберігання та подання спеціально створеними інститутами, органами, службами тощо суб'єктам національної безпеки інформації, яка необхідна їм для прийняття управлінських рішень, адекватних викликам та загрозам національним інтересам. Важливими елементами цього процесу є: системний аналіз, моделювання, експертиза, прогнозування, діагностика, моніторинг значних масивів інформації.

Кінцева мета інформаційно-аналітичного забезпечення політики національної безпеки досягається шляхом вирішення низки конкретних взаємопов'язаних завдань: донесення повної та своєчасної інформації суб'єктам системи забезпечення національної безпеки (СЗНБ); налагодження тісної взаємодії щодо виявлення, динаміки та спрямованості загроз національним інтересам та оптимізація процесу обміну відповідною інформацією щодо вказаних загроз; постійне удосконалення процедур пошуку, поширення, доступу та обміну інформацією; формування бажаної суспільної думки (міжнародної й усередині країни) з тієї чи іншої проблеми забезпечення національної, колективної чи глобальної безпеки; вдосконалення стилю роботи фахівців інформаційно-аналітичних структур.

Серед основних функцій інформаційно-аналітичного забезпечення політики національної безпеки: соціалізація інтересів і пріоритетів національної безпеки; раціоналізація процесу розробки та реалізації політики національної безпеки; забезпечення ціннісної орієнтації суб'єктів і об'єктів національної безпеки та взаємодії СЗНБ із системами регіональної, міжнародної безпеки; прогнозування динаміки чинників, які здійснюють вплив на політику національну безпеку.

Варто зазначити, що досягнення ефективності інформаційно-аналітичного забезпечення політики національної безпеки передбачає дотримання певних принципів, зокрема: повнота, актуальність, системність, оперативність, диференційованість, точність, надійність, зручність для споживача у поданні відповідної інформації (даних). Дотримання цих принципів передбачає врахування наступних чинників:

- постійне вивчення закономірностей, проблем і задач щодо забезпечення національної безпеки, що дозволяє виявити групи споживачів інформації, сформулювати їхні інформаційні запити, з'ясувати джерела інформації про загрози національним інтересам;

- створення і постійне оновлення системи довідково-інформаційних фондів, яка дозволяє оперативно здійснювати пошук та представляти керівництву інформацію, що стосується політики національної безпеки;

- активне використання сучасних інформаційних технологій і автоматизованих інформаційних систем, що дозволяють здійснити інтенсифікацію інформаційних процесів і потоків в інтересах політики національної безпеки;

- детальне планування взаємодії суб'єктів інформаційно-аналітичного забезпечення політики національної безпеки діяльності та її складових [1, с.845-846].

На думку А.І. Семенченко, ефективність інформаційно-аналітичного забезпечення політики національної безпеки також значною мірою залежить від рівня науково-методичного цієї діяльності забезпечення, зокрема: ступеня чіткості систем національних цінностей, інтересів, цілей; обґрунтованості системи показників захисту національних інтересів; якості стратегічного планування забезпечення національної безпеки; сформульованої головної

мети та завдань державної політики та системи показників її досягнення; адекватності реаліям розроблених (відібраних) методів і моделей стратегічного планування; наявності обґрунтованих методик та регламентів здійснення стратегічних моніторингу та аналізу для різних режимів стратегічного управління [2].

Є певна різниця в сутності інформаційного забезпечення та інформаційного супроводу політики забезпечення національної безпеки.

Як видно із вищевикладеного, інформаційно-аналітичне забезпечення політики національної безпеки зводиться до того, щоб суб'єкти національної безпеки вчасно одержували потрібну їм достовірну, повну та у зручній формі інформацію щодо стану справ з розробкою та реалізацією вказаної політики. З іншого боку, організаційно-функціональна структура СЗНБ складається з різноманітних за функціями та змістом елементів, а одним із системоутворюючих чинників є інформаційні зв'язки, які виникають при взаємодії системи з зовнішнім середовищем та її елементами між собою. В результаті вказаних взаємодій здійснюється інформаційний обмін та може виникати нова інформація. Тому інформаційно-аналітичне забезпечення політики національної безпеки можна трактувати і як інформаційну взаємодію СЗНБ із зовнішнім середовищем та між її елементами. Таке розширене розуміння вказаного забезпечення дозволяє включити в систему як структурні елементи органи державної влади та інститути громадянського суспільства, які спеціально не створені для цього, але виконують функції збору, аналізу інформації, необхідної для досягнення цілей національної безпеки.

Список використаної літератури:

1. Глобальна та національна безпека: підручник / авт. кол.: В. І. Абрамов, Г. П. Ситник, В. Ф. Смолянчук та ін. / за заг. ред. Г.П.Ситника. Київ : НАДУ, 2016. 784 с.

2. Семенченко А.І. Проблемні питання інформаційно-аналітичного забезпечення стратегічного планування у сфері національної безпеки та шляхи його вирішення. *Реєстрація, зберігання і обробка даних*. 2007. №1. Т. 9. С.108-116.

СЕКЦІЯ II АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ

Акімова Олена Олександрівна

здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Деркач Лідія Миколаївна

доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету

ОПТИМІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Аналіз процесу управління в системі середньої освіти показує, що даний процес є дуже складним феноменом і потребує врахування керівникам і освітніх закладів багатьох чинників, які визначають ефективність його здійснення. Серед таких чинників (соціальних, політичних, економічних, законодавчих, тощо) важливе місце, на наш погляд, займають психологічні чинники - чинники, які пов'язані з урахуванням психологічних особливостей учасників управлінського процесу

Результати аналізу показали, що до основних психологічних чинників оптимізації управління в системі середньої та вищої освіти слід віднести такі:

1. Чинники, пов'язані з необхідністю врахування керівниками закладів освіти психологічних компонентів управління та специфіки управління в системі освіти порівняно з управлінням в інших соціальних сферах.
2. Чинники, що стосуються формування психологічної готовності керівників та працівників освітніх закладів до ефективної управлінської взаємодії.
3. Чинники, пов'язані з необхідністю використання керівниками освітніх закладів можливостей психологічних служб, які функціонують у цих закладах, для оптимізації управління.

Проаналізуємо зміст кожної з груп психологічних чинників.

1. Перша група психологічних чинників оптимізації управління освітою.

1.1. Аналіз цієї групи психологічних чинників передбачає насамперед і визначення суті управління в системі освіти.

Застосування системно-структурного аналізу до визначення суті управління в системі освіти дає можливість розглянути управління в системі освіти як процес, що має, передусім, внутрішню (організаційно-технологічну) структуру. Аналіз такої структури передбачає, на нашу думку, розкриття управління з погляду його природи, внутрішнього змісту, аналізу «клітинних»

елементів, з яких воно складається.

У вітчизняній психології проблема управління учбовою діяльністю розглядається переважно як регуляція (саморегуляція) когнітивної, мотиваційної, емоційної сторін учбової діяльності. У дослідженнях з'ясовано психологічні особливості цілепокладання, мотиваційно-сислової регуляції учбової діяльності, її контролю тощо, однак при аналізі процесу розв'язування задач проблемі управління діяльністю не приділялося належної уваги. І процес розв'язування задачі описувався як певна послідовність дій, а такий опис є, на нашу думку, однобічним. Істотна особливість цієї підсистеми полягає в тому, що, крім функцій управління учбовою діяльністю, вона виконує й іншу функцію - керування системою. Інакше кажучи, навчальні впливи опосередковуються цією підсистемою, що виступає як певний фільтр, який опрацьовує інформацію, що надходить ззовні, до визначає її і тим самим здійснює мотиваційно-сислову регуляцію учбової діяльності.

Відношення між зовнішнім і внутрішнім управлінням є динамічним, причому присвоєння учнем функцій зовнішнього управління є найважливішою учбовою метою. Найважливіша мета навчання - допомогти учням у присвоєнні всіх функцій управління своєю діяльністю, тобто забезпечити перехід від навчання до самонавчання. У динаміці співвідношення зовнішнього і внутрішнього управління учбовою діяльністю можна виділити такі тенденції. Загальна тенденція, що відбиває становлення суб'єкта учбової діяльності, характеризується зменшенням ролі зовнішнього управління. У співвідношенні між функціями управління щодо найближчих цілей учбової діяльності на початкових етапах навчання роль зовнішнього управління досить значна, вона зменшується в міру засвоєння учнем способу розв'язування задач цього типу, що відповідає найближчій учбовій меті. У процесі навчання аналічна картина повторюється, тому динаміка співвідношення функцій зовнішнього і внутрішнього управління має вид синусоїди. При цьому варто мати на увазі, що в процесі навчання на певному його інтервалі, з огляду на певні причини, наприклад, недостатню зосередженість учня, його самопочуття, ситуаційні і мотиваційні фактори і т.ін., роль зовнішнього управління може зростати.

У системі навчання функції зовнішнього управління звичайно здійснює педагог, а внутрішнього – учень. Водночас у певних ситуаціях функції зовнішнього управління здійснює учень. Така ситуація виникає в умовах спільної учбової діяльності: учень пояснює деякі аспекти розв'язування задачі, наприклад, план розв'язування, його принципи, контроль правильності і т.ін. При цьому йдеться не про обговорення цих аспектів, а про допомогу членові групи їх засвоїти. Така ситуація являє собою систему мінінавчання: один із членів групи здійснює деякі функції навчальної діяльності, тобто управляє діяльністю свого однокласника.

Функції зовнішнього управління учень виконує також у ситуації, коли вчитель виступає як партнер по спільній діяльності, причому дуже нетямущий, і покладає функції навчання на учня. Такі ситуації тлумачать як

співробітництво (відзначимо, що тут справді моделюється співробітництво між педагогом і учнем на діяльнісному рівні). Отже, у процесі навчання учень не тільки присвоює функції управління учбовою діяльністю, а й відтворює їх, тобто здійснює зовнішнє управління учбовою діяльністю свого партнера по спільній учбовій діяльності. Інакше кажучи, в деяких ситуаціях учень виступає не лише як суб'єкт учбової діяльності, а й виконує певні функції суб'єкта навчальної діяльності.

Алшевська Дар'я Владиславівна

здобувач вищої освіти

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Дніпровського гуманітарного університету

Казакова Маргарита Ігорівна

здобувач вищої освіти

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Тесленко Тетяна Вікторівна

кандидат економічних наук, доцент,

завідувач кафедри туристичного та

готельно-ресторанного бізнесу

Дніпровського гуманітарного університету

ФОРМУВАННЯ СТАБІЛЬНОСТІ ТУРИЗМУ ТА ГОСТИННОСТІ ЗА РАХУНОК ДЕМОГРАФІЧНОГО ФАКТОРУ

Постійний вплив на розвиток туризму спричиняють соціально - демографічні чинники, вплив яких є багатоаспектним. Безпосередньо це стосується кількісних та структурних характеристик населення, серед яких чисельність населення, розміщення його по окремих регіонах, статеві-вікова структура (з виділенням працездатного населення), сімейний стан і склад сімей тощо.

По-перше, чисельність та розміщення населення обумовлює безпосередньо обсяг споживчого сектора туризму. Так, зростання населення в світі в цілому та його окремих регіонів прямо пропорційно впливає на збільшення числа туристів. Науковці відзначають, що туристські потоки з регіонів, що мають підвищену щільність населення, більш інтенсивні. До групи демографічних чинників відноситься також урбанізація (збільшення частки міського населення), ступінь якої прямо пропорційна інтенсивності туристських поїздок. Такі демографічні фактори, як зростання населення земної кулі, його нерівномірна щільність і концентрація у великих містах

(урбанізація) призводять до збільшення туристичного потенціалу, посилення міграційних потоків, у т. ч. туристичних [1].

По-друге, статеві-вікова та шлюбно-сімейна структура населення виступають вагомим фактором розвитку туристичної галузі. Тобто, чітко простежується тенденція зміни туристської рухливості залежно від віку, статі та сімейного стану, зокрема найбільшу схильність до активних форм туризму проявляють особи у віці 18-30 років. Проте загальна туристська рухливість людей, як правило, досягає піку в 30-50 років [1].

Динаміка чисельності та складу населення України в наш час характеризується значною мірою невизначеністю: процеси народжуваності, смертності та міграції мають стохастичний характер. На їх перебіг впливає багато прихованих чинників, які складно виявляти та кількісно виміряти. Це означає, що для показників цього типу майже неможливо побудувати абсолютно точний прогноз. Тому під час прогнозування слід враховувати певну величину ймовірності, а також розраховувати відповідні межі інтервалу, в якому власне знаходитиметься прогноз. Причому, існує правило, згідно з яким, чим меншим є прийнятний довірчий інтервал, тим меншою є ймовірність реалізації прогнозу.

Складність процесу розроблення прогнозів такого роду полягає також у масштабності величин, що беруться до уваги для здійснення розрахунків. Тому дослідженням і прогнозуванням демографічних процесів і явищ займаються не лише окремі науковці, але й цілі підрозділи різноманітних науково-дослідних установ. Ця тема є предметом обговорення безлічі з'їздів, наукових конференцій та інших заходів, з приводу цієї проблематики видано чимало публікацій і наукової літератури.

Висновки основних досліджень з цієї проблематики в Україні були розглянуті на Міжнародній науково-практичній конференції «Людський розвиток в Україні: проблеми та перспективи» (2006 р.), Міжнародному семінарі з проблем смертності в країнах колишнього СРСР (2006 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Парадигма соціальної політики України на зламі тисячоліть» (2007 р.) та висвітлені у численних монографіях протягом кількох останніх років.

Зважаючи на науковий доробок та досвід інших країн, фахівці Держкомстату й Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України розробили багатоваріантний демографічний прогноз на основі поєднання різних гіпотез народжуваності, тривалості життя та міграції, представляють так звані «песимістичний» та «оптимістичний» прогнози щодо чисельності населенні України [2]. Основний варіант представлено прогнозу представляє найбільш вірогідний сценарій розвитку демографічної ситуації України на період до 2050 р., який може бути покладений в основу державних стратегій соціального та економічного розвитку.

В сучасних умовах науковці наголошують також на необхідності вибудовування засад виваженої післявоєнної демографічної політики в

державі, яка з урахуванням повної відсічі агресору може включати такі напрями:

1. Розробка механізму повернення мігрантів (емігрантів).
 2. Створення умов для відновлення міграційних потоків (іммігрантів), що включають в першу чергу студентів.
 3. Створення робочих місць з високим рівнем заробітної плати.
 4. Розробка механізму забезпечення безпеки населення.
- Реалізація вищезазначених заходів дозволить Україні пришвидшити темпи відновлення на шляху мирного процвітання серед європейських держав.

Список використаної літератури:

1. Немець Л. М., Сегіда К. Ю., Моштакова Н. В. Соціально-демографічні та історико-культурні фактори розвитку туризму. *Культура народів Причорномор'я*. 2009. № 176. С. 145-147.
2. Тесленко Т. В. Проблеми демографічної ситуації в Україні та Дніпропетровщини з урахуванням перспективи демографічного стану на період до 2050 року. *Збірник наукових праць Державного економіко-технологічного університету транспорту : Серія «Економіка і управління»*. Вип. 28. Київ : ДЕТУТ, 2014. С. 262-269.

Богатирьова Тетяна Миколаївна

здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Пріснякова Людмила Макарівна

кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету

ВЛИВ ВІКОВОЇ КРИЗИ НА РІВЕНЬ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Умови, в яких перебувають сучасна економіка та політика України, викликають потребу у саморозвитку особистості, її прагнення до самовдосконалення, що є головними показниками особистісної зрілості. На шляху до задоволення цієї потреби формуються життєві цінності та особистісні сенси, які слугують орієнтирами, рушійною силою впродовж усього життєвого циклу. Стрімкі зміни у суспільному житті країни спонукають людину до пошуку шляхів індивідуального розв'язання складних проблем – формування себе як самодостатньої особистості, визначення особистих можливостей і бажань, свого місця у світі, виявлення власних

напрямів зростання, тобто питань, безпосередньо пов'язаних з проблемою самореалізації, з усвідомлюванням потреби в ній, з умінням бачити, знаходити, створювати умови, які б сприяли переходу потреби у самореалізації з потенційної в актуальну, з паралельним пошуком простору для самореалізації.

Проблема самореалізації і самоактуалізації особистості в сучасному суспільстві обговорюється на різних рівнях суспільного розвитку, адже кожна людина намагається розкрити внутрішні задатки, таланти, що сприяють успішній взаємодії у соціумі, щасливому особистісному життю, вдалій реалізації професійних інтересів.

Поняття «самореалізації» в самому загальному вигляді визначається як суб'єктивне прагнення особистості здійснити, створити себе, своє смислове життєве призначення, дати собі через себе саму і діяльність об'єктивність в об'єктивному світі. Однак на шляху до втілення потреби до саморозвитку та самовдосконаленню в усіх життєвих проявах людського існування стоїть безліч зовнішніх перешкод та внутрішніх бар'єрів, одним з яких є вплив вікової кризи на самореалізацію особистості.

Важкі обставини життя підштовхують людину до переосмислення її цінностей та життєвої стратегії. Ця переоцінка життєвих пріоритетів людини призводить до виникнення кризи. Як зазначає Т.М. Титаренко, життєва криза - це період, протягом якого змінюється спосіб детермінації процесів розвитку, життєвий задум, траєкторія життєвого шляху [3].

Аналіз психологічних досліджень та робіт провідних вітчизняних і зарубіжних психологів свідчить про нормативність та необхідність для подальшого розвитку особистості переживання вікових криз. Особливості проживання криз періоду дорослості представлено у роботах Е. Еріксона, Г.Д. Левінсона, К.-Г. Юнга та ін., хоча останнім часом кількість робіт з даного питання зростає.

Досліджуючи дане питання, науковці зазначають, що кризовий період ускладнює розвиток особистості, при цьому відкриває нові можливості, стимулює внутрішні резерви людини. Що саме дасть криза залежить від самої людини: від поштовху до розвитку, якщо в процесі її подолання зникає те, що було складовою до критичного періоду та виникає нове, новий погляд, позиція, до руйнації особистості, якщо внутрішніх механізмів не вистачить подолати кризові психологічні стани.

Науковцями виділяються три основних кризових періоди у людини, яка досягла дорослого віку:

1. Криза 23 років пов'язана з створенням життєвого плану, побудовою життєвої стратегії, розпочатої ще в юності, що потребує узгодження уявлень з реальними можливостями. Молода людина, сповнена амбіцій, прагне досягнути якнайбільшого і розпочинає життєву експансію – діяльність щодо реалізації запланованого. Проблемним може стати вибір щодо співвідношення кар'єри та сім'ї. Особистісна самооцінка під час кризи суттєво залежить від реакції оточення.

2. Криза 33 років визначається необхідністю корекції життєвих планів, їх приземлення до можливостей та обставин. На основі накопиченого життєвого досвіду у особистості виникає усвідомлення обмежень у досягненні мети. Кризу супроводжує усвідомлення остаточного закінчення молодості, початок домінування інтелекту над почуттями. Для шлюбу характерне послаблення або й завершення періоду пристрасної закоханості, що потребує нового підґрунтя для стосунків подружжя. Розв'язання кризи супроводжується формуванням життєвого паттерну - стилю проходження життя.

3. Криза середини життя. Близько 37–40 років розгортається одна із найскладніших нормативних криз дорослості. Передумовами цієї кризи є початок старіння, зупинка в побудові кар'єри, відокремлення дорослих дітей, що спричиняють усвідомлення середини життя та його конечності і викликають перегляд життєвих досягнень. Особливо гостро криза переживається в таких випадках:

- якщо досягнення людина вважає несуттєвими,
- якщо попереду нема перспектив значних змін і людину лякає подальша одноманітність існування,
- якщо життєві досягнення сприймаються як невідповідні ідентичності.

Для розкриття проблеми впливу вікової кризи на особистість жінки, а саме кризи середнього віку, нами було проведено дослідження з використанням методики К. Роджерса і Р. Даймонда «Дослідження соціально-психологічної адаптації». Респондентами нашого дослідження стали 80 осіб жіночої та чоловічої різних сфер діяльності трьох вікових періодів: група 1 – це особи 20-30 років, група 2 – це особи 31- 40 років, група 3 - це особи після 41 року. Результати дослідження наведені у таблиці 1.

Табл. 1

Середні значення результатів діагностики по методиці
К. Роджерса і Р. Даймонда

Шкали	1 група	2 група	3 група
Адаптивність	55.45	55.25	47.2
Самосприняття	48.7	46.05	45.4
Прийняття інших	48.2	47.6	43.5
Емоційний комфорт	53.0	40.7	39.2
Інтегральність	55.05	47.2	44.6
Прагнення до домінування	39.5	30.8	40.6

Дані в таблиці свідчать про наступне:

- для 1 групи характерні максимальні значення по шкалам адаптивність, інтегральність та емоційний комфорт (відповідно 55.45, 55.05 та 53.0);

- для 2 групи – адаптивність, прийняття інших та інтегральність (відповідно 55.25, 47.6 та 47.2);

- для 3 групи – адаптивність, самосприняття та інтегральність (відповідно 47.2, 45.4 та 44.6).

Проаналізувавши результати опитування, можна зробити висновки, що учасники емпіричного дослідження мають високі значення по шкалі соціально-психологічної адаптації, тобто швидко пристосовуються до нових умов, швидко приймають нові вимоги суспільства. Проте з віком показники емоційного комфорту і інтегральності зменшуються, що свідчить про вплив кризи середнього віку на особистість. Переживаючи кризу середини життя, сучасна людина починає відчувати невпевненість, небезпеку, незадоволеність життям. На зміну оптимізму, відвертості та свободи від зайвих хвилювань приходять внутрішня стурбованість, відчуття ізольованості, зацикленості на власному Я.

Отримані результати свідчать про наявність вікової кризи, перебіг якої напряму залежить від того, наскільки людина опанувала все, що необхідно було на певному віковому етапі у межах власної діяльності та особистого розвитку. У разі, якщо на цьому етапі вікову детермінанту вичерпано, і вже відсутні сприятливі умови для подальшого самовдосконалення, виникнення кризи стає неминучим, що провокує перехід на новий етап самореалізації. Не набувши досвіду чергової вікової кризи або переживши її у невиразній формі, людина не виробляє адекватних стратегій подолання перешкод, що збільшує ймовірність кризових станів. Мова йде про розвиток особистісної та професійної гнучкості, об'єктивне прийняття себе та власного Я та інші соціальні компетенції, необхідні для успішної адаптації до нових життєвих умов, а отже для продовження процесу самореалізації.

Таким чином, вивчення проблеми впливу вікової кризи на рівень успішної самореалізації особистості, відчуття суб'єктивного благополуччя, формування конструктивного ставлення людини до себе та до дійсності, позитивного підходу до розв'язання нею життєвих завдань має не тільки теоретичне, а й суто практичне значення для надання психологічної допомоги та підтримки особистості, особливо у кризових та критичних ситуаціях життя.

Список використаної літератури:

1. Лисенко Л. Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя. Матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (22-23 лют. 2018 р., м. Суми) / Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2018. 428 с.

2. Психологічний словник / авт.-уклад. В. В. Синявський, О. П. Сергєєнкова ; за ред. Н. А. Побірченко. Київ, 2007. 336 с.

3. Титаренко Т. Життєві кризи: технології консультування. Перша частина. Київ : Главник, 2007. 327 с.

Бородіна Олена Юріївна

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти

Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Пріснякова Людмила Макарівна

кандидат психологічних наук, доцент,

завідувач кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

СІМЕЙНІ КОНФЛІКТИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ВІДНОСИНИ В СІМЕЙНИХ СТОСУНКАХ

Тема сімейного конфлікту дуже актуальна у наш час, коли сімейні традиції переглядаються, переоцінюються, інститут сім'ї змінюється буквально на очах. Останнім часом спостерігаються досить часті й тривалі конфлікти в сім'ях. Наявність сімейних конфліктів створює психотравмуючу обстановку не лише для кожного члена сім'ї (подружжя, дітей, батьків), але й негативно відбивається на властивостях особистості в цілому. У конфліктній сім'ї закріплюється негативний досвід спілкування, накопичуються негативні емоції, з'являються психотравми, розвивається негативна самооцінка, втрата розуміння й співчуття. Неспокійна, емоційно напружена атмосфера у сім'ї створює вимоги, які постійно переважають над ресурсами, у людини порушується стан рівноваги. По суті конфлікт - це протиставлення між членами сім'ї на основі зіткнення протилежно спрямованих мотивів і поглядів. Позитивна функція конфлікту полягає у тому, що він служить джерелом розвитку як сім'ї в цілому, так і особистостей окремих членів, а конструктивно вирішувати конфлікти – одна з важливих особливостей всіх подружніх союзів. Негативний вплив конфліктів викликає нервові і психічні розлади, супроводжуються стресом, можуть негативно відбиватися на ефективності індивідуальної діяльності.

Наявність вкрай неоднозначних ситуацій, пов'язаних зі специфікою поведінки людей в конфліктах, демонстроване поведінку, яке приховує справжні почуття і уявлення про конфліктну ситуацію, - такі особливості сімейних конфліктів. Слід мати на увазі, що за грубими і гучними зіткненнями подружжя може ховатися прихильність, а за показною ввічливістю – хронічний конфлікт, емоційний розрив. Партнери нерідко не в змозі домовитися про те, кому бути головою сім'ї, не можуть вирішити, хто з них повинен нести відповідальність за ті чи інші справи, з питань виховання дітей, організації дозвілля.

У даний час Україна переживає складні соціально-економічні зміни, які істотно відбиваються на становищі всіх елементів соціальних структур, зокрема

сім'ї. Сім'я є найменшим осередком суспільства, що постійно відчуває на собі безпосередньо чи опосередковано ті зміни, які відбуваються у країні та відповідно сама накладає відбиток на розвиток суспільства. Процес формування, становлення та розвитку сучасної української сім'ї проходить у складних і суперечливих умовах, на фоні яких відбувається погіршення фізичного і психічного стану здоров'я людей, зростання міжособистісної ізоляції агресивності, нездатності розв'язувати проблеми і конфлікти, що виникають на життєвому шляху. Сьогодні сім'я стикається з цілою низкою нових проблем, значною мірою втрачає здатність виконувати життєва необхідні функції і стоїть на порозі кризи. З огляду на це, можна говорити, що ситуація з внутрішньо-сімейними стосунками поступово погіршується внаслідок збільшення протиріч і конфліктів у суспільстві. Ці обставини можуть мати негативні наслідки не лише для сім'ї, але й для країни загалом.

Проблемою сімейних конфліктів займалися багато як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Однак попри досить значний обсяг теоретичної та прикладної розробки даної проблеми, вона і досі викликає гострі дискусії. У літературі немає єдиної думки щодо комплексного підходу до діагностики сімейних взаємин, недостатньо розроблені шляхи попередження та подолання виникнення протиріч у сім'ї. Значної уваги потребує теоретичне та експериментальне дослідження причин виникнення подружніх конфліктів у сім'ї, яка легко піддається впливу різноманітних зовнішніх і внутрішніх негативних чинників.

З середини ХХ століття досліджуються питання сімейних структур і функцій сім'ї. Зокрема, найважливіша проблема функцій сім'ї як соціального інституту широко розроблялася в працях А.Г. Харчева, М.С. Мацковського, А.І. Антонова, Е.Г. Ейдемільер, В. Юстіцкіс та ін. У роботах даних авторів знайшли відображення окремі питання конфліктів у родині, зокрема, розлучення, причини конфліктів, форми конфліктної взаємодії і т.д. Питання виявлення причин сімейних конфліктів і знаходження шляхів їх розв'язання досліджувалися в роботах В.А. Сисенко, С.Ю. Ключникова, А.Росс, А.П. Ощепкова, М.З. Етштейна, В.П. Шейнова та ін.

Як справедливо зазначають дослідники, сутністю *подружнього конфлікту* є зіткнення суперечливих позицій членів сім'ї. Не благополучні сімейні пари характеризуються тим, що між партнерами існують постійні сфери, де інтереси, потреби, наміри стикаються, породжуючи тривалі і сильні негативні емоційні переживання.

Подружні взаємини – сукупність соціально регламентованих стосунків між шлюбними партнерами. Вони є частиною сімейних взаємин і, водночас, значно розрізняються за змістом, функціями та структурою. Зміст подружніх взаємостосунків зумовлений значенням шлюбу, який організовує, стабілізує, соціально санкціонує задоволення господарсько-побутових, емоційно-сексуальних, психологічних і батьківських потреб чоловіка і жінки.

У шлюбі партнер має два суперечливі прагнення: до спілкування з іншими і до відсторонення від них. Спілкування тільки один з одним у шлюбі

швидко виснажується, набридає, потребує розширення свого кола комунікації, з'являється бажання завести нові знайомства та реалізувати себе в іншому напрямку: в напрямку, якого немає у подружньому житті. Проникнення у внутрішній світ, у його таємниці може відштовхнути, створити бар'єр у взаєморозумінні, якщо повною мірою виявиться глибина розходжень у поглядах на життя, в особистісних цінностях, а як відомо, вступаючи у шлюб, партнери досить мало знають про внутрішній світ один одного.

Міжособистісні стосунки чоловіка та дружини у сім'ї, що є первинною клітиною соціальних груп, класів, соціального інституту чи соціальної структури будь-якої країни можуть зазнавати постійних змін на різних етапах подружнього життя: у перші місяці спільного життя; у період народження дітей, особливо першої дитини; на етапі їх виховання у середньому віці шлюбу; у період старіння. Тому практично жодна сім'я не обходиться без конфліктів. Адже життя більшості людей так чи інакше пов'язано з сім'єю - своєрідним мікросвітом, де переплітаються складні економічні, політичні, психологічні, ідеологічні, фізіологічні та інші соціальні проблеми чи конфлікти.

Проблема подружніх конфліктів у сім'ї є сьогодні дуже актуальною, адже дослідження українських вчених дозволяють стверджувати, що криза, в якій опинилась сьогодні українська сім'я – це елемент соціальної системи суспільства. Ознаками такої кризи є: високий рівень незадоволеності подружнім життям, конфліктність, стійка орієнтація подружжя на розлучення та малодітну сім'ю, нездатність досягти злагоди, зростання кількості розлучень тощо. Під цим кутом зору стає зрозумілим, що сім'я, особливо на початковій стадії її розвитку, потребує психологічної підтримки та допомоги.

Вайнер Ілона Іллівна

здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Пашко Антоніна Олександрівна

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету

ОСОБЛИВОСТІ МІКРОКЛІМАТУ ТРУДОВОГО КОЛЕКТИВУ

Е. Н. Решетова зазначала, що трудовий колектив в процесі свого розвитку проходить через ряд послідовних етапів (стадій):

1. Формування (зародження) колективу.

Для стадії формування робочої групи характерні: наявність групи осіб, які не є тісно пов'язаними, відсутність соціального контролю і традицій. На

цьому етапі складаються всі види відносин, правила поведінки, правила, які керують внутрішніми колективними відносинами, зміцнюються всі види дисципліни і затверджується певний стиль роботи. Формальний характер команди визначає самодержавний стиль керівництва. Така команда характеризується централізацією управління в руках керівника, який встановлює конкретні завдання для підлеглих, детально регламентує і суворо контролює їх виконання. На цьому етапі розвитку робочої групи переважають організаційні та адміністративні методи управління.

2. Становлення колективу.

У стадії формування робочої команди формується актив, який об'єднує більшість членів команди, починають формуватися традиції: Громадська думка, що має на меті підтримати вимоги менеджера більшістю працівників. В результаті рішення приймаються частіше колегіально, стиль менеджера стає демократичнішим. Завдання менеджера на цьому етапі полягає, виходячи з активів команди, у визначенні позицій, цілей і мотивів кожного члена робочої команди. Це дозволить вибрати найбільш ефективні методи для впливу на мотиви поведінки людей, активізувати і залучити до управління всіх членів команди..

3. Зрілість колективу.

Зріла команда має всі характеристики і виконує всі функції робочої команди. Основними регуляторами поведінки людей на цьому етапі є взаємні вимоги та соціальний контроль. Цей етап характеризується демократичним стилем управління, колегіальним прийняттям рішень, переважним використанням соціально-психологічних методів впливу. Цей етап розвитку робочої групи характеризується високим економічним виступом компанії, найповнішим збігом особистих інтересів з інтересами команди, і сприятливим морально-психологічним кліматом.

4. Старіння колективу.

У стадії старіння команда перестає розвиватися, втрачає здатність до адаптації, соціальний контроль набуває консервативного характеру і визначає статичний характер команди. На цьому етапі роль менеджера полягає у тому, щоб утримати команду у відкритому стані, поповнити команду новими членами, орієнтувати персонал на інновації, які забезпечать виживання команди, її адаптацію до мінливого середовища.

Психологічний клімат у колективі праці – це якісний аспект міжособистісних відносин, який проявляється у вигляді набору логічних умов, що полегшують або гальмують продуктивну діяльність та цілісний розвиток особистості цієї команди. У вітчизняній соціальній психології термін «психологічний клімат» вперше використав Н. С. Мансуров, який вивчав виробниче обладнання. Психологічний клімат, на його думку, являє собою емоційне забарвлення психологічних зв'язків членів команди, що виникає на основі близькості, симпатії, збігу персонажів, інтересів і схильностей. Він вважав, що клімат відносин між людьми складається з кліматичних зон.

Поняття психологічний клімат, соціально-психологічний клімат,

психологічна атмосфера, морально-психологічний клімат у логічній теорії і практиці вважаються синонімами.

Паригін Б.Д. визначив соціопсихологічний клімат як стан міжособистісних відносин, які можуть змінюватися. Динаміка змін та соціально-психологічний клімат визначаються переважно детермінантами зовнішнього плану: Макроекологічними факторами: Соціально-економічними, організаційними та управлінськими; мікроекологічними факторами: матеріальне, технічне і моральне, а також відображення і розуміння міжособистісних відносин як відносин (вплив індивідуальних характеристик членів команди і характер їх керівництва).

Індивідуальні та психологічні фактори в процесі спільної діяльності перетворюються з детермінанта соціополітичного клімату в його продукт у вигляді модифікованих властивостей особистості. Н. С. Мансуров виділив три кліматичні зони робітничих відносин:

Перша кліматична зона – соціальний клімат, який визначається тією мірою, якою цілі і завдання суспільства виконуються в тій чи іншій команді, і наскільки поважаються конституційні права, а обов'язки робітників як громадян гарантовано дотримуються всі.

Друга кліматична зона – моральний клімат, який визначається тим, які моральні цінності приймаються в цій команді.

Третя кліматична зона – це психологічний клімат, ті неформальні відносини, які розвиваються між робітниками, які перебувають у безпосередньому контакті один з одним.

На сприятливий психологічний клімат впливають такі параметри, як: взаємодія, симпатія – антипатія, почуття людини щодо конкретної команди, ставлення людини до себе та інших, а також суперечлива поведінка в команді.

Волошина Дар'я Михайлівна

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Сазонець Ігор Леонідович

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри туристичного та
готельно-ресторанного бізнесу

Дніпровського гуманітарного університету

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В СВІТІ

Деякі науковці в сфері громадського здоров'я та туризму розглядають оздоровчий і медичний туризм як поєднане явище, але з різними акцентами.

Можна визначити, що «оздоровчий туризм - це організований виїзд за межі місцевого середовища для підтримки, покращення або відновлення душевного та тілесного благополуччя людини». Медичний туризм є «організованою поїздкою за межі адміністративної юрисдикції охорони здоров'я для покращення або відновлення індивідуального здоров'я». В національному законодавстві використовується поняття «лікувально-оздоровчий» туризм, яке є комплексним і враховує тенденції розвитку цього виду туризму в світі.

У сучасному світі значно зростає роль лікувально-оздоровчого туризму. Його зростання проявляється наступними тенденціями:

1) глобальне зростання потоку пацієнтів і медичних працівників, а також медичних технологій, зростання обсягів інвестування в цю сферу та створення нових регулятивних режимів перетину національних кордонів;

2) вільний рух товарів і послуг під егідою Світової організації торгівлі і її Генеральна угода про торгівлю послугами прискорила лібералізацію торгівлі послугами охорони здоров'я та збільшення укладання та реалізації регіональних і двосторонніх торгових угод в цій сфері. Оскільки охорона здоров'я – це переважно сфера послуг, що зробило послуги в цій сфері ринковими, глобальними товарами. Основним елементом цієї торгівлі є переміщення пацієнтів через кордон у пошуках лікування та медичної допомоги. Саме таке явище має назву «лікувально-оздоровчий туризм»;

3) нова тенденція – споживання медичних послуг на чужині. Вона не є новим явищем і розвивалася в історичному контексті. Люди з давніх часів виїжджали за кордон для оздоровлення. В 19 столітті в Європі, наприклад, була мода на подорожі до курортних міст, щоб «набратися води», яка, як вважалося, була корисною для здоров'я. Протягом 20-го століття багаті люди з менш розвинених регіонів світу подорожували у розвинені країни та отримували доступ до кращих засобів і висококваліфікованих медиків;

4) зрушення, які відбуваються в даний час щодо медичного туризму кількісно і якісно відрізняються від попередні форми подорожей, пов'язаних із здоров'ям. Ключові відмінності полягають у розвороті цього потоку від розвинутих країн до менш розвинутих країни, наявності руху туристів між регіонами світу і появи «міжнародного ринку» для пацієнтів.

Ключові особливості нового етапу лікувально-оздоровчого туризму наступні:

а) велика кількість людей, які подорожують на лікування;

б) переорієнтація ринку з пацієнтів із багатших, розвиненіших країн, які подорожують до менш розвинених країни для доступу до диверсифікації послуг охорони здоров'я, в основному завдяки недорогому лікуванню та можливості отримання дешевих транспортних послуг за сприянням Інтернет-джерел медичної, туристичної, транспортної інформації;

в) «нова» сприятлива інфраструктура – доступні подорожі та легкодоступна інформація по Інтернету;

г) розвиток індустрії лікувально-оздоровчого туризму: як сектор приватного бізнесу, так і національні уряди в розвинутих країнах та країнах,

що розвиваються, відіграли важливу роль у просуванні медичного туризму як потенційно прибуткового джерела іноземних доходів;

Необхідно визначити основні наслідки розвитку лікувально-оздоровчого туризму для країн, що його розвивають:

– ринок медичних туристів зростатиме, що може мати далекосяжні наслідки для охорони здоров'я, що фінансується державою, включаючи розвиток уявлення про пацієнтів як про «споживачів» медичної допомоги на відміну від попередньої парадигми: «громадяни з правами на медичні послуги»;

– лікувально-оздоровчий туризм впливає на розвиток таких медичних послуг як: стоматологічна допомога, косметична хірургія, планова хірургія;

– розвиток курортних зон у багатьох країнах. Відновлюються давні історичні попередники курортних міст і прибережних місцевостей та інших лікувальних ландшафтів.

Герасименко Дарья Володимирівна

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти

Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Пріснякова Людмила Макарівна

кандидат психологічних наук, доцент,

завідувач кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

АДАПТАЦІЯ ТА АДАПТИВНІСТЬ

Адаптація – це процес активного пристосування і вольової реалізації засвоєних норм і цінностей в умовах конкретної ситуації. За відсутності волі й усвідомлення ми спостерігаємо не адаптацію, а зовнішнє пристосування, яке призводить до конформної поведінки. Індивід в такому разі створює видимість прийняття норм і цінностей, насправді ж він тільки поступається перед груповим тиском. Адаптація носить колективний характер (конкретні умови даного вузу) – це безперервний процес, який не припиняється ні на день, також цей процес відбувається з коливаннями, навіть впродовж одного дня відбуваються перемикання в найрізноманітніші сфери (діяльність, спілкування, самосвідомість).

Важливий вклад у розробку широкого поняття адаптивності вніс Ж.Піаже. Згідно з його концепцією, адаптація і в біології, і в психології розглядається як єдність протилежно спрямованих процесів акомодатії й асиміляції. Якщо ж перший термін застосувати в широкому значенні, то потрібно говорити «адаптація до середовища», що забезпечує модифікацію, функціонування організму чи дій суб'єкту у відповідності з властивостями

середовища. Другий же процес змінює ті чи інші компоненти цього середовища, переробляючи їх відповідно зі структурою організму або включаючи у схему поведінки суб'єкта. Процеси тісно пов'язані між собою, опосередковуючи один одного що не включає в кожному конкретному випадку ведучої ролі якого-небудь із них.

Розгляд адаптації в єдності цих протилежних напрямків є важливою умовою використання даного поняття як категорії, що відіграє значну роль у поясненні всякого активного функціонування. При цьому, поряд із загальними закономірностями адаптації, що проявляються на біологічному, психологічному, соціальному рівнях. Необхідно враховувати ті особливі форми, яких набула вона в різних типах людської діяльності. При переході в процесі філогенезу до більш досконалих форм адаптації зменшується залежність організму від часових форм існування і вік "все більш оволодіває" життєвими засобами навколишнього середовища.

Розглядаючи питання адаптації в психології, слід відзначити два моменти.

Перший – це взаємозумовленість двох вказаних напрямків опосередкування ними один одного. Наприклад, процес сприйняття організовується перцептивними схемами, що сформувалися раніше, у функціонуванні яких знаходять вираження асимілятивної активності суб'єкта. Разом з тим за своїм основним змістом цей процес є акомодативним: перцептивна схема доповнюється (а в разі необхідності й перебудовується) в такому напрямку, що забезпечує адекватне відображення об'єкта, який сприймається, тобто відбувається своєрідне пристосування до нього.

Другий – це залежність характеру адаптивних процесів від стадії онтогенезу. На ранніх етапах психічні особливості якості виникають через пристосування дитини до вимог оточуючого середовища. Але, виникаючи в такий спосіб, вони потім набувають самостійного значення в порядку зворотного впливу і визначають подальший розвиток. Таким чином, формується свідомо регуляція поведінки - осмислення мети все більшою мірою контролюється і спрямовується на акомодативну та асимілятивну активність суб'єкта, що розвивається.

Необіхевіориське визначення адаптації обґрунтовується в основному в роботах І. Айзенка та його послідовників. Вони визначають адаптацію двояко: а) як стан, в якому потреби індивіда, з одного боку, і вимоги середовища - з іншого, повністю задоволені. Це стан гармонії між індивідом і природою або соціальним середовищем; б) процес, у результаті якого цей гармонійний стан досягається.

Інтеракціоністське визначення адаптації розвиває в основному Л. Філіпс: адаптованість виражається двома типами відповіді на вплив середовища: а) прийняття та ефективна відповідь на її соціальні очікування, з якими зустрічається кожен згідно зі своїм віком і статтю (наприклад, відвідування школи і оволодіння навчальними предметами). Таку адаптованість Філіпс вважає вираженням конформності до тих вимог (форм),

які суспільство пред'являє до поведінки особистості; б) у більш специфічному понятті адаптація не зводиться просто до уникнення соціальних норм; вона означає гнучкість та ефективність при зустрічі з новими і потенційно небезпечними умовами, а також здатність надавати подіям бажане для себе спрямування.

Така адаптованість може спостерігатися в усякій діяльності. Адаптивна поведінка характеризується прийняттям рішення, правом ініціативи і точним визначенням свого майбутнього. Це розуміння соціально-психологічної адаптації особистості породжує значний інтерес, оскільки в ньому зміст, ідея активності особистості. Особистість, яка здійснює переважно цю форму адаптації, не відходить від проблемних ситуацій, а використовує ці ситуації для здійснення, реалізації своїх цілей. Такі люди самі планують, здійснюють своє майбутнє.

Гоголева Ганна Миколаївна

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Агарков Олег Анатолійович

доктор політичних наук, професор,

професор кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

ВІДНОСИНИ МІЖ БАТЬКАМИ І ДІТЬМИ ТА ПСИХІЧНИЙ РОЗВИТОК ДИТИНИ

Відносини між батьками та дітьми займають центральне місце в психологічному розвитку, і кілька досліджень показали, що неоптимальне виховання дітей є важливим фактором ризику психологічних розладів у клінічних та репрезентативних вибірках [3, с. 47-49]. Багато досліджень охоплюють відносини між батьками та дітьми за двома основними параметрами. Вимірювання батьківського піклування відбиває континуум від ніжного, теплого, чуйного виховання до холодного і байдужого виховання. Критерій вимогливості або контролю відображає ступінь, в якому батько вимагає і стежить за дотриманням стандартів поведінки своєї дитини [2]. Концепція батьківського контролю далі відрізняється, як поведінкова та психологічна форми контролю [1]. Поведінковий контроль може забезпечити структуроване та передбачуване середовище для дитини та заохочувати її соціально прийнятну поведінку. Але необхідно збалансувати індивідуальну автономію з дотриманням соціальних норм, і зв'язок між поведінковим контролем та результатами може бути непрямим [1]. Психологічний контроль відноситься до нав'язливого виховання та маніпулювання емоційним

розвитком дитини [1]. Високий рівень психологічного контролю незмінно пов'язаний з підвищеним ризиком психологічних розладів у людей в підлітковому та дорослому віці. Незважаючи на велику кількість літератури, що стосується батьківського піклування та контролю при психологічних розладах, досліджень, які вивчають їх зв'язок з позитивним психічним благополуччям, набагато менше. Позитивне психічне благополуччя нині визнано багатовимірним, оскільки має гедонічний і еудемонічний аспекти. Позитивний психічний добробут та психологічний розлад не обов'язково мають ідентичні фактори ризику [7]. Тому необхідно знати, чи впливають відносини між батьками та дітьми на позитивні показники благополуччя, такі як щастя, задоволеність життям та позитивне психологічне функціонування, у підлітковому віці та пізніше.

Спираючись на дослідження про розвиток психологічних розладів, а також позитивний психічний благополуччя, можна припустити, що соціально-реляційні, психологічні та соціально-економічні шляхи можуть пов'язувати батьківську турботу та контроль з психічним благополуччям у дорослому віці. Теорія прихильності описує такий шлях. Це говорить про те, що немовлята, які відчувають дбайливі та чуйні стосунки зі своїми батьками, більш надійно прив'язані до цих батьків; більш ймовірно, що вони будуть надійно прив'язані до батьків у відносинах у більш дорослому віці; і схильні до меншого ризику психологічного розладу. Раттер підкреслив особливий внесок зв'язку з фігурою батька [10]. Передбачається, що висока батьківська турбота сприяє соціальному та нейрокогнітивному розвитку для позитивних міжособистісних відносин та поведінки, а також позитивних відносин з дорослими. Міжособистісні відносини, у тому числі соціальна підтримка та міцні соціальні мережі, є важливими факторами, що визначають позитивний психічний добробут [4].

Інший шлях лежить через позитивне психологічне функціонування, якому батьки сприяють. Психологічний контроль може зменшити автономію дитини та погіршити розвиток саморегуляції, тоді як поведінковий контроль може підвищити компетентність дитини. Поєднання нав'язливого виховання та низького батьківського піклування пов'язане з більшою психологічною негнучкістю нащадків в підлітковому віці, великим придушенням емоцій у пізньому дитинстві і керування поведінкою в ранньому дорослому віці, що може призвести до меншої кількості позитивних думок та емоцій. Розвиток особистісних якостей також може мати значення, оскільки батьківська турбота і контроль пов'язані з оптимізмом, емпатією та експресивністю дорослих нащадків, хоча визнано, що зв'язок між практикою виховання та особистістю дитини, ймовірно, буде двоспрямованою. Оптимізм і невротизм тісно пов'язані з позитивним психічним самопочуттям [8].

Зрештою, можуть бути задіяні й соціально-економічні шляхи. Висока батьківська турбота та виховання дітей, що характеризуються поєднанням високої турботи та високого контролю поведінки, пов'язані з вищим рівнем освіти, професійним становищем та доходом нащадків у дорослому віці,

незалежно від соціально-економічних обставин сім'ї. Освіта та соціально-економічне становище дорослих тісно пов'язані з елементами позитивного психічного благополуччя у дорослому віці [5].

Лише у кількох дослідженнях вивчалися зв'язки між аспектами виховання та численними аспектами позитивного психічного благополуччя. У загальнонаціональному репрезентативному дослідженні чоловіків і жінок у віці 25-74 років у США благополуччя, що відображається шляхом підсумовування шкал психологічного благополуччя Ріффа, було позитивно пов'язане зі спогадом або сприйняттям батьківського піклування, підсумовуваного за матерями та батьками [9]. В одному з небагатьох досліджень, що пов'язують проспективно оцінені показники батьківського піклування та контролю з пізнішими показниками благополуччя, було виявлено, що дочки матерів, які не контролюють своїх дітей мають вищу задоволеність життям у віці 30 років. Відносини батька та дитини у цьому дослідженні не оцінювалися. Дані найстарішого у Великобританії дослідження, проведеного Радою медичних досліджень Національного дослідження здоров'я та розвитку, показали, що батьківська турбота, що сприймається, позитивно пов'язані, а батьківський психологічний контроль негативно пов'язаний з кількома аспектами позитивного психічного благополуччя серед жінок середнього віку, які включають шкали мети життя Ріффа, самоприйняття та позитивних відносин [7]. Батьківська турбота та психологічний контроль були більш послідовно пов'язані з благополуччям, ніж материнська турбота та контроль. Чоловіки не були включені до цього дослідження.

Залишається незрозумілим, чи стосунки між матір'ю і дитиною чи батьком і дитиною однаково важливими для психічного благополуччя. Концептуально прив'язаність дитини до основного опікуна (як правило, до матері) є ключовим зразком для майбутніх стосунків. Дві невеликі не випадкові вибірки молодих людей у сфері освіти показали, що материнська турбота була сильнішим корелятом щастя, коли відносини матері та батька та дитини розглядалися разом. Тільки материнська турбота та контроль були пов'язані з самооцінкою, невротизмом та екстраверсією нащадків. Грунтуючись на літературі з психологічних розладів, є припущення, що ефект материнської турботи та контролю може бути дещо більшим, хоча це не є універсальним відкриттям. У Національному дослідженні коморбідності у США виявлено, що нижчі рівні материнської та батьківської турботи пов'язані з психопатологією дорослих, але з більшою величиною ефекту материнської турботи [6].

Мета цього дослідження полягала в тому, щоб описати асоціації показників благополуччя у підлітковому, зрілому і ранньому старечому віці з батьківською турботою, поведінковим контролем та психологічним контролем, а також оцінити внесок відносин мати-дитина та батько-дитина у благополуччя. Благополуччя позитивно пов'язане з батьківською турботою та негативно пов'язане з батьківським психологічним контролем на кожному

етапі життя. На основі попереднього аналізу батьківського піклування в цій когорті щодо афективних симптомів у чоловіків і жінок у віці 43 років і психічного благополуччя у жінок у віці 52 років, виявлено, що батьківська турбота більш тісно пов'язана з благополуччям, ніж материнська турбота у взаємно скоригованих моделях.

Якість відносин між батьками та дітьми, поряд з аспектами турботи, що сприймається, і психологічного контролю, може мати короткострокові і довгострокові наслідки для позитивного психічного благополуччя. Ці дає змогу стверджувати, що стосунки з батьками та матерями, які підтримують, люблять і дають дитині відповідну автономію, можуть сприяти хорошему психологічному функціонуванню протягом усього життя до сьомого десятиліття включно. Основи для благополуччя протягом усього життя закладаються в ранні роки і визначають відносини між батьками та дітьми як ключову частину цієї основи. Найкраща емоційна турбота про дітей дає потенційні довгострокові переваги не тільки за рахунок зменшення тягаря фізичних та психічних захворювань, але й за рахунок поліпшення психічного самопочуття. Ці результати підтверджують необхідність розробки програм для батьків та інших ініціатив, які підтримують розвиток та відносини, що характеризуються високим рівнем турботи та низьким рівнем психологічного контролю між дітьми та їхніми батьками, а також матерями.

Список використаної літератури:

1. Barber V. K. Parental psychological control: Revisiting a neglected construct *Child Development*. 1996. P. 3296–3319.
2. Baumrind D. The influence of parenting style on adolescent competence and substance use *Journal of Early Adolescence*. 1991. P. 56–95.
3. Blatt S. J., Homann E. Parent–child interaction in the etiology of dependent and self-critical depression *Clinical Psychology Review*. 1992. P. 47–91.
4. Charles S., Carstensen L. L. Social and emotional aging *Annual Review of Psychology*. 2010. P. 383–409. 10.1146/annurev.psych.093008.100448
5. Diener E., Emmons R. A., Larsen R. J., Griffin S. The satisfaction with life scale *Journal of Personality Assessment*. 1985. P. 71–75.
6. Enns M. W., Cox B. J., Clara I. Parental bonding and adult psychopathology: Results from the US National Comorbidity Survey *Psychological Medicine*. 2002. P. 997–1008.
7. Huppert F. A., Whittington J. E. Evidence for the independence of positive and negative well-being: *Implications for quality of life assessment British Journal of Health Psychology*. 2003. P. 107–122.
8. Gale C. R., Booth T., Möttus R., Kuh D. L., Deary I. J. Neuroticism and extraversion in youth predict mental wellbeing and life satisfaction 40 years later *Journal of Research in Personality*. 2013. P. 687–697.
9. Rothrauff T. C., Cooney T. M., An J. S. Remembered parenting styles and adjustment in middle and late adulthood *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*. 2009. P. 137–146.

10. Rutter M. A children's behaviour questionnaire for completion by teachers: Preliminary findings *Journal of Child Psychology & Psychiatry*. 1967. P. 1–11.

Дегтярьова Інна Вадимівна

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Пріснякова Людмила Макарівна

кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Важливим фактором існування і частиною нашого життя є конфлікти, які супроводжують нас із самого народження. Конфліктні ситуації, що відбуваються серед учасників освітнього процесу, набувають особливої значущості, оскільки період навчання – це етап найбільш інтенсивного розвитку людини. Тому перед сучасним педагогом постає завдання активізації взаємодії учасників освітнього процесу, що є резервом та стимулюючим фактором поліпшення якості освіти, досягненням більш високих результатів і педагогами, і учнями.

Актуальність дослідження визначається необхідністю вивчення особливостей реалізації взаємодії учасників освітнього процесу з метою попередження та вирішення конфліктів, які виникають під час навчання. У зв'язку з цим мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні психолого-педагогічних аспектів взаємодії учасників освітнього процесу.

Методи дослідження: аналіз наукової літератури, методи порівняльного аналізу та узагальнення теоретичного матеріалу.

У широкому філософсько-методологічному розумінні взаємодія є не що інше, як форма існування, руху та зміни матерії. Представники сучасної психолого-педагогічної науки вважають, що категорія взаємодії є новою чи, у всякому разі, осмислюється по-новому. Насправді проблему взаємодії людей обговорювали ще давні автори у межах багатьох різних наук, оскільки суспільство будується і функціонує на постійній взаємодії людей, починаючи з сім'ї та закінчуючи найбільшими соціальними групами.

Психолого-педагогічні аспекти взаємодії людей, зокрема у сфері освіти, багаторазово та всебічно розглядали представники різних наукових напрямів та шкіл, хоч і не завжди використовуючи при цьому термін «взаємодія». Так, опорна формула біхевіоризму «стимул-реакція» і психологізована формула необіхевіоризму «стимул-свідомість-реакція», безсумнівно, вказують на

взаємодію як суть соціальної поведінки людей, у тому числі учасників освітнього процесу – педагогів та учнів.

Як приватні теорії взаємодії людей, також стосовно освіти, можна розглядати соціометрію Я. Морено (роль емоційних взаємин у взаємодії людей) [4] і теорію конформної поведінки С. Аша і Р. Кратчфілда (специфіка та механізм взаємодії особистості та групи, співвідношення індивідуальної поведінки з позицією групи) [1].

Теорії та технології взаємодії суб'єктів спільної освітньої діяльності в Україні розроблено переважно на основі вітчизняних наукових підходів, зокрема у єдності особистісного, діяльнісного і комунікативного. Триєдність названих підходів означає, що в освітньому процесі взаємодіють три колективні суб'єкти: педагоги, учні та їхні батьки у тристоронній життєвій активності - у спільній діяльності, спілкуванні, соціальній поведінці.

Сучасна педагогіка та педагогічна психологія значно оновили основні засади взаємодії суб'єктів освітнього процесу. Переважна одностороння дія (вплив) замінюється взаємодією. Зростає активність (інтерактивність) взаємодії. Потрібно також пам'ятати, що суб'єкти і ненавмисно, заздалегідь плануючи очікувані позитивні результати і отримуючи несподіваний результат (негативний, двоїстий).

Успішність взаємодії залежить від багатьох факторів: від правильного вибору теоретичного підходу та технології взаємодії; від ефективності використовуваних механізмів, педагогічних методів; від системності аналізу та вирішення педагогічних та особистісних проблем. Дуже важливим є стиль педагогічної взаємодії. На практиці найбільше значення надається класичним стилям взаємодії людей - авторитарному, ліберальному та демократичному. Сьогодні найбільша перевага надається демократичному стилю, але й інші використовуються.

Одним з важливих шляхів удосконалення взаємодії педагогів та учнів може бути більш повна, ніж зараз, реалізація системного підходу у сфері освіти. Це передбачає і ширшу структуру взаємодії. До переліку необхідних структурних компонентів належать: 1) взаємодія у сфері стимулювання та мотивації освіти; 2) взаємодія у постановці цілей та завдань освітньої діяльності; 3) взаємодія у проектуванні, плануванні та програмуванні освітнього процесу; 4) спільне прогнозування результатів освіти; 5) інформаційна підготовка до взаємодії; 6) прийняття суб'єктами освітньої діяльності оптимальних спільних рішень; 7) спільна практична організація взаємодії; 8) спільний контроль та оцінка ходу та результатів взаємодії; 9) спільне визначення перспектив та необхідних інновацій учасниками освітньої діяльності.

Великий виховний потенціал для формування взаємовідносин педагогів та школярів закладено у спільній практичній діяльності, коли обидві сторони виступають на рівних, а сама діяльність носить творчий характер. Виходячи з цього, ми вважаємо за доцільне використання на уроках активних методів навчання, які передбачають суб'єкт-суб'єктну взаємодію педагога та учня.

Активні методи навчання - це методи, які спонукають учнів до активної мисленнєвої та практичної діяльності у процесі оволодіння навчальним матеріалом. Педагог виступає в ролі консультанта та порадирика, «спонукача» та організатора діяльності; вибудовує взаємодію з дітьми на рівних, наприклад, співпрацю або діалогову взаємодію.

Аналіз конкретних ситуацій – один із найефективніших і найпоширеніших методів організації активної пізнавальної діяльності учнів. Цей метод розвиває здатність до аналізу життєвих ситуацій та виробничих завдань. Зіткнувшись із конкретною ситуацією, учень повинен визначити: чи є в ній проблема, в чому вона полягає, визначити своє ставлення до ситуації.

Практика показала, що метод аналізу конкретних ситуацій стимулює звернення до наукових джерел, посилює прагнення до придбання теоретичних знань для отримання відповідей на поставлені питання. Основна мета цього методу – розвивати аналітичні здібності учнів, сприяти правильному використанню наявної в їх розпорядженні інформації, виробляти самостійність та ініціативність у рішеннях.

Ділова гра – один із провідних методів активного навчання. Процес конструювання ділової гри включає 4 етапи: визначення мети гри, яка формується виходячи із завдань навчання та тих умінь, які мають бути набуті учасниками у процесі заняття; визначення змісту, тобто підбір ситуацій, найбільш типових за структурою діяльності для вчителя, керівника, що забезпечить професійний контекст гри; розробка ігрового контексту; складання структурно-функціональної програми ділової гри [5, с. 31–32].

«Круглий стіл» – це метод активного навчання, одна з організаційних форм пізнавальної діяльності учнів, що дозволяє закріпити отримані раніше знання, заповнити відсутню інформацію, сформувати вміння вирішувати проблеми, навчити культурі ведення дискусії. Важлива умова при організації даного методу: необхідно, щоб процес комунікації, спілкування, відбувався «очі в очі», що призводить до зростання активності, збільшення кількості висловлювань, можливості особистого включення кожного учня в обговорення, підвищує мотивацію учнів, включає невербальні засоби спілкування, такі як міміка, жести, емоційні прояви [3, с. 22].

Мозковий штурм - широко застосовуваний спосіб продукування нових ідей для вирішення наукових та практичних проблем, мета якого - організація колективної мисленнєвої діяльності з пошуку нетрадиційних шляхів рішення проблем. Загальною вимогою, яку необхідно враховувати при виборі проблеми для мозкового штурму – можливість багатьох неоднозначних варіантів вирішення проблеми, що висувається, як навчальне завдання.

Проблемна ситуація – основний елемент проблемного навчання, за допомогою якого прокидається думка, пізнавальна потреба учнів, активізується мислення. Перш ніж планувати використання проблемних ситуацій у процесі навчання, необхідно встановити можливість їх використання та дидактичну доцільність. При цьому слід враховувати

специфіку змісту матеріалу, що вивчається, його складність, характер інформації [2, с. 103].

Таким чином, найважливішою умовою формування позитивних взаємин педагога та учнів в активному навчанні є індивідуальний підхід. Реалізуючи будь-який вищевикладений метод, потрібно враховувати мотиви поведінки дитини, її індивідуальні властивості, виявляти щодо неї увагу та турботу, підбирати найкращий спосіб взаємодії з кожним школярем. А це, у свою чергу, сприятиме підвищенню якості освіти.

Список використаної літератури:

1. Allen, V. L., Crutchfield R. S. Generalization of experimentally reinforced conformity. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*. 1963. № 67 (4). P. 326–333.
2. Манько В. А. Проблемне навчання як актуальна науково-педагогічна проблема. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. 2006. Вип. 25. С. 102–106.
3. Мільто Л. О. Теорія і технологія розв'язання педагогічних задач: навч. посіб. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. 156 с.
4. Морено Я. Л. Социометрия: Экспериментальный метод и наука об обществе / Пер. с англ. Москва : Академический проект, 2001. 384 с.
5. Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.

Денісенко Тетяна Сергіївна

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Пріснякова Людмила Макарівна

кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

ЕКОНОМІЧНА ПОВЕДІНКА ОСОБИСТОСТІ

Аналіз економічної поведінки індивіда, в контексті методології А. Сміта, показує, що в вітчизняній економіці в процесі становлення ринкових відносин, домінують два базових типи економічної поведінки індивідів: до ринковий та ринковий. До ринковий тип поведінки характеризується формулою «гарантований прибуток ціною мінімуму трудових витрат», або «мінімум прибутку при мінімумі трудових затрат». В цілому для носіїв до ринкового типу поведінки неприйнятність ринку або насторожене відношення до нього, низька оцінка власних уявлень про ринкову економіку, високий

рівень соціальної і психологічної напруженості особистості, що знаходиться під сильним впливом соціальних стереотипів, які були вироблені в роки вітчизняної економіки.

Ринковий тип поведінки характеризується формулою «максимум прибутку ціною максимуму трудових затрат». Він припускає високий ступінь економічної активності зі сторони індивіда, розуміння ним того, що ринок пропонує можливості для підвищення добробуту згідно вкладеним зусиллям, знанням, вмінням. Власне ринковий тип поведінки, ще тільки починає формуватися і в сильній мірі залежить від руху економічних реформ, та їх відповідності соціальним очікуванням економічно активних індивідів.

Неминучі витрати формування ринку праці привели до виникнення ще одного типу економічної поведінки – псевдоринкового. Псевдоринковий тип економічної поведінки характеризується формулою «максимум прибутку ціною мінімуму трудових затрат». Наявність псевдоринкового типу поведінки в той чи іншій соціальній системі свідчить про низький рівень її розвитку, відсутність чітко вираженої концепції цього розвитку, що характерно в той чи іншій мірі для країн, що розвиваються.

Друга модель, заснована на методології американського економіста П. Хейне, виходить з того, що економічний образ мислення має чотири взаємопов'язаних особливостей:

- люди обирають;
- тільки індивіди обирають;
- індивіди обирають раціонально;
- всі суспільні відносини можна трактувати, як ринкові відносини.

Названі умови створюють певний баланс дійсних або уявних вигод та затрат, на яких базується раціональний вибір індивіда. Роблячи цей вибір індивід здійснює діяння котрі принесуть йому відповідно до його очікувань найбільшу чисту користь. При цьому чим серйозніші економічні обґрунтування вибору, тим більша ймовірність того, що він буде раціональним.

Необхідними якостями-обмеження економічної теорії П. Хейне є, *по-перше*, визнання безумовної раціональності людини; *по-друге*, абсолютизація раціонального вибору; *по-третє*, акцентування уваги на можливості здійснення вибору єдиним індивідом. Здійснюючи раціональні вибори, які ґрунтуються на очікуванні чистої вигоди, індивіди здійснюють відповідні дії, які прогнозують інші люди. Коли пропорція між очікуваною вигодою та очікуваними затратами на будь-яку дію збільшується, то люди здійснюють її частіше, якщо зменшується – рідше. Той факт, що майже кожен відає перевагу більшій кількості грошей меншій, неймовірно полегшує весь процес; гроші тут подібні мастильному матеріалу, яке важливе для механізму суспільного співробітництва. Помірні зміни грошових затрат та грошових вигод в тих чи інших випадках можуть спонукати велику кількість людей змінити свою поведінку таким чином, що вона виявиться краще узгодженою з діями інших людей, які здійснюються в той самий час. Це і є головний механізм

співробітництва між членами суспільства, який дозволяє їм забезпечувати задоволення своїх потреб, використовуючи доступні для цього засоби.

Обмеженість пояснювальних можливостей економічної теорії П. Хейне долається в ході створення соціологізованої моделі економічної поведінки. Остання включає в себе: *по-перше*, дії, детерміновані колективним вибором; *по-друге*, ірраціональні вибори індивідів, котрі часто мають місце в житті та пов'язані з присутністю в структурі людської психіки компонентів без свідомого; *по-третє*, дії, детерміновані економічними інтересами та соціальними стереотипами. Згідно цієї моделі, вибір індивідів в реальній ситуації визначається: станом балансу раціонального та емоційного в економічному мисленні; рухливістю рівноваги нормативної та індивідуальної в соціальному стереотипі; і на кінець, більш глибокими причинами – їх економічними інтересами. Переслідуючи свої економічні інтереси, люди пристосовуються до поведінки один одного, додержуючи прийняті правила гри, адаптуються до ситуації, що змінюється, прагнучи отримати максимально чисту вигоду в результаті своїх виборів.

Аналіз економічної поведінки індивідів в контексті методології П. Хейне дозволяє створити типологію економічної поведінки індивідів виходячи, наприклад, з оцінки різними групами безробітних того, що означала для них колишня професія як цінність. У ході аналізу виявлені, на цій основі, стратегії прагматичної, професійної та байдужої поведінки людей, які втратили роботу. Стратегія прагматичної поведінки формується на основі цільової установи, з якої випускник закінчує, а безробітний закінчив, школу, професійно-технічні заклади освіти та заклади вищої освіти – досягти матеріального достатку та зробити кар'єру. Прагматичний тип поведінки, як правило, присутній у різних досвітніх групах та майже не залежить від статі. Разом з тим він значно посилюється з віком і в старших вікових групах проявляється втричі сильніше, ніж у групі до 30 років. Цей тип поведінки найбільш близький до ринкового типу.

Стратегія професійної поведінки виходить з установи отримати цікаву роботу в майбутньому. Даний тип поведінки тісно пов'язаний з рівнем освіти індивідів.

Стратегія байдужої поведінки виходить з того, що треба просто отримати освіту. Цей тип поведінки майже не пов'язаний з рівнем освіти та зі статтю індивідів. Він мало пов'язаний з віком, не має чітких суб'єктних характеристик і тенденцій в своїх змінах. Він піддається впливу всього соціального розвитку та конкретної соціальної ситуації.

Кожна з розглянутих моделей має необхідну кількість системних компонентів, взаємозв'язок яких створює стійку структуру типів економічної поведінки індивідів. Дія кожної моделі економічної поведінки підкорюється конкретному соціальному механізму регулювання економічних відносин, що відчиняє можливості наукового керування ними, підвищує надійність прогностичних оцінок та створює посилення для прогресивних змін практики.

Зеленіна Оксана Вадимівна

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти

Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Пріснякова Людмила Макарівна

кандидат психологічних наук, доцент,

завідувач кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ

Проблема емоціонального інтелекту є актуальною у кількох аспектах. *По-перше*, у теоретичному, оскільки тема «емоціонального інтелекту» недостатньо розроблена хоч вона знаходить вельми широке відображення в тематиці наукових конгресів та спеціальних конференцій з проблем психології особистості. *По-друге*, у соціальному аспекті, адже людська цивілізація може опинитись у стані саморуйнування, якщо рівень емоційної нестриманості і надалі протиставлятиметься розумові, залишатиметься неконтрольованим і нерегульованим. *По-третє*, актуальність теми «емоційного інтелекту» в педагогічному аспекті: якщо на основі експериментального вивчення особливостей перебігу емоційних процесів і станів та стійких властивостей особистості не будуть розроблені науково обґрунтовуванні підходи до цілеспрямованого формування під впливом навчання та виховання емоційної розумності наступників.

Словосполучення «емоційний інтелект», яке з'явилося у психологічному обігу в 1990 році після входу у світ робіт американських психологів Г. Граднера, Д. Гоулмана, Дж. МАйера, П. Саловея, та інших, ще років десять тому викликало здивування через незвичність поєднання понять «емоція» та «інтелект», що здавалися протилежними за змістом. Не менше дивувало твердження авторів, які ввели в науковий обіг поняття «емоційний інтелект», стосовно ролі цієї інтегральної властивості особистості у спричиненні успіху діяльності людини.

І нині, хоча проблематика, пов'язана з вивченням емоційного інтелекту, знаходить вельми широке відображення в тематиці наукових конгресів та спеціальних конференцій з проблем психології особистості, зокрема 11-ої Європейської конференції, практичний інтерес до проблеми значно випереджає рівень її теоретичної розробки.

Довгий час інтелект зводився до сукупності когнітивних процесів, і у багатьох до цих пір цей термін асоціюється лише з характеристиками сфери пізнання. Проте інтелект – складне психологічне поняття, яке, перш за все, підкреслює інтегруючу функцію психічного. Одним з критеріїв розвитку

інтелекту служить успішність адаптації людини до навколишньої дійсності. Очевидно, що далеко не завжди наявність знань і ерудиція визначають успішність в житті. Набагато важливіше як людина відчуває себе на навколишньому світі, наскільки він соціально компетентний в спілкуванні з людьми, здатний справлятися з негативними емоціями і підтримувати позитивний тонус в настрої.

Одним з найважливіших аспектів актуальності дослідження емоційного інтелекту є прямий зв'язок рівня емоційного інтелекту особистості та соціальним положенням. Девід Голдман висунув ідею, яка полягала в тому, що між коефіцієнтом інтелекту людини (IQ) і його успіхами і соціальним положенням немає жодного зв'язку. Не завжди “найрозумніші” люди досягають вершин успіху (наприклад, Дж. Буш молодший). У той же самий час, деякі генії ведуть жалюгідне життя і не можуть розібратися в собі. Успіх людини безпосередньо залежить від його емоційного інтелекту (EQ) вважає Голдман.

Емоційний інтелект як аспект виявлення внутрішнього світу особистості відображає міру розумності ставлення людини до світу, до інших та до себе як суб'єкта життєдіяльності. Йому притаманні внутрішні (диспозиційні) та зовнішні (ті, що виявляються в ознаках перебігу емоційного процесу) компоненти, котрі зумовлюють стресозахисну та адаптивну функції цієї інтегральної особистісної властивості. Роль емоційного інтелекту у спричиненні життєвого успіху людини ґрунтується на спроможності суб'єкта адекватно розпізнавати витoki власних емоцій та емоцій інших людей, здійснювати на цьому підґрунті самоконтроль, підтримувати доброзичливі стосунки з навколишніми, само мотивувати власну діяльність, виявляти наполегливість у досягненні її мети. Критерії оцінки рівня сформованості емоційного інтелекту доцільно шукати в особливостях динамічної взаємодії його внутрішніх і зовнішніх компонентів, що можуть виявлятися у домінуванні зоні нього над внутрішнім (при низькому рівні сформованості емоційного інтелекту), внутрішнього над зовнішнім (при більш високому), або у їх гармонійному поєднанні, що дозволяє здійснювати реагування на емоціогенні подразники на над ситуативному рівні (при найвищому). Водночас емоційний інтелект своєрідно відображається у свідомості людини у вигляді почуття психологічного благополуччя, позитивної самооцінки, вибору адекватних стратегій психологічного подолання.

Іванов Дмитро Вадимович

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти

Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Агарков Олег Анатолійович

доктор політичних наук, професор,

професор кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

ВОЛЬОВІ СТРАТЕГІЇ У ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ

Дистанційне навчання є важливою тенденцією в умовах військового стану в Україні. Це гнучкий спосіб навчання, оскільки він дозволяє студентам досягати цілі з різних сфер одночасно. Незважаючи на значні зміни за останні десятиліття, дистанційне навчання все ще розглядається як набір визначальних елементів. В дистанційному навчанні існує розрив між викладачем та студентом протягом більшої частини навчального процесу, та використанням освітніх медіа для подолання цього розриву.

Ці два елементи сприяють формуванню навчання, яке радикально відрізняється від традиційного навчання, оскільки студент повністю відповідає за свій процес навчання. У цьому автономному, саморегульованому навчальному середовищі передбачається, що люди здатні планувати, організовувати, контролювати та оцінювати свою роботу. У цьому відношенні мотивація є ключовим питанням, оскільки вона дає змогу студенту долати різноманітні виклики та досягати своїх цілей. У результаті дослідники звернули певну увагу на роль мотивації в дистанційному навчанні.

Теоретичні концептуалізації та емпіричні дослідження описують мотивацію як дуже потужну силу, яка визначає, чи будуть досягнуті цілі навчання. Однак мотивація не повністю пояснює дії людини. Зокрема, коли під час процесу навчання виникають перешкоди та відволікання, мотиваційна підтримка може бути недостатньою для вирішення проблем. У цих випадках необхідна додаткова змінна, спеціально спрямована на подолання мотиваційних коливань: воля, яка визначається як «...тенденція зберігати зосередженість і зусилля на досягненні цілей, незважаючи на потенційні відволікання» [4, С.229]. Тоді як мотивація ініціює і спрямовує дії, воля підтримує курс дій, коли виникають перешкоди. Особливу природу волі можна проілюструвати м'язом або резервним генератором, який починає працювати, коли основне джерело енергії, мотивація, втрачає силу.

Воля є важливим елементом дистанційного навчання. Студент дистанційної освіти стикається з багатьма суперечливими обов'язками, що може поставити під загрозу його/її мотивацію до навчання. Щоб впоратися зі

зниженою мотивацією, можна застосувати вольові стратегії, такі як контроль негативних емоцій, викликаних важким робочим навантаженням, або сімейним стресом.

На жаль, дотепер дослідження дистанційної освіти зосереджувались виключно на мотиваційних аспектах навчання; тоді як фактична фаза, яка передбачає використання вольових стратегій, була знехтувана. Не тільки дослідники можуть отримати вигоду від розуміння цього відносно невідомого обсягу робіт, але й практики. На основі глибокої теоретичної основи можна вивести стратегії, які спрямовані на подолання типових проблем студентів дистанційної освіти. Наступний розділ представляє таку теоретичну основу та обговорює її важливість для дистанційної освіти. Т. Андерсон критикує, що дослідження дистанційної освіти ще не прояснили афективні компоненти студентів та залишили поза увагою важливі компоненти, такі як воля [1, с. 235-249].

Відносну складність процесів вольового контролю можна зменшити, посилаючись на метафору «воля як керманіч», яка базується на основних теоретичних моделях, таких як теорія контролю дії, увагу до дії і на більш пізніх концепціях, таких як мета-модель волі, а також компенсаторна модель мотивації та волі [5, с. 315-327]. Метафора «воля як керманіч» описує баланс мотиваційних, когнітивних і емоційних процесів студентів із загальною метою безпечного проходження складних дій. Інструменти, які допомагають у виконанні цих завдань, були описані як стратегії контролю дії і містять наступне [7; 8]:

- вибірккову увагу. Вона також називається «захисною функцією волі», яка захищає поточний намір шляхом гальмування обробки інформації про конкуруючі тенденції дії;

- контроль кодування. Він полегшує захисну функцію волі шляхом вибіркового кодування тих ознак вхідного стимулу, які пов'язані з поточним наміром, і ігноруванням несуттєвих ознак;

- контроль емоцій. Управління емоційними станами дозволяє підтримувати поточні наміри, і мінімізувати ті, які можуть йому нашкодити;

- контроль мотивації. Підтримання та відновлення актуальності поточного наміру, особливо коли сила початкової тенденції не є сильною;

- контроль навколишнього середовища. Створення середовища, у якому немає неконтрольованих факторів, які відволікають і прийняття соціальних зобов'язань;

- економна обробка інформації. Знати, коли зупинитися, судити про те, скільки інформації достатньо, і приймати рішення, які підтримують активну поведінку для підтримки поточних намірів.

Ефективність використання стратегій контролю дій була підтверджена в багатьох дослідженнях у різноманітних середовищах зміни поведінки [7], а також в освітніх умовах [4]. Незважаючи на те, що стратегії контролю за діями здаються дуже актуальними для дистанційної освіти, поки що в цій сфері мало зроблено.

Затримка задоволення – це явище відноситься до намірів індивідів відкласти безпосередні доступні винагороди, щоб отримати більші винагороди пізніше [2]. Успішне навчання з дистанційної освіти вимагає збалансування кількох, часто суперечливих обов'язків протягом тривалого періоду часу. Зокрема, поради навчатися у вихідні або у вечірні години може бути складно, коли члени сім'ї чи друзі висувають соціальні вимоги, які забезпечують негайну винагороду (наприклад, емоційне благополуччя). Таким чином, зосередження на навчальному завданні може бути пов'язане з менш позитивними почуттями та вимагає вольових дій. У цих випадках вольова стратегія контролю емоцій може бути корисною, оскільки вона допомагає людині заспокоїтися, коли відчуває почуття нудьги [3]. Існують емпіричні дані, які вказують на те, що використання вольових стратегій пов'язане зі зменшенням затримки задоволення, збільшенням зусиль і кращим розподілом часу та навчання [2].

Правомірно припустити, що студенти, які навчаються дистанційно, можуть не знати про вольові стратегії, оскільки вони тимчасово перебувають поза формальним, академічним середовищем [9]. Більше того, студенти не мають можливості дослідити, або оцінити свої компетенції, щоб мати справу з конфліктними ролями, або зіткнутися з відволікаючими факторами, що може призвести до зниження мотивації. Дослідження показали, що коли студентам доводиться працювати в незнайомому контексті, багато з них стурбовані своєю здатністю справлятися з технічними, організаційними та соціальними проблемами [11]. Крім того, неадекватна оцінка своїх вольових навичок може бути пов'язана з переоцінкою своїх здібностей [6]. Студенти, які рідше використовують вольові стратегії, зволікають частіше, ніж студенти, які використовують їх частіше. Тому важливо, щоб студенти усвідомлювали свої можливості для ефективного застосування вольових стратегій у конкретному контексті. Роблячи це, студенти можуть покращити свою здатність регулювати та контролювати свою навчальну поведінку під час виконання різних завдань, і це може призвести до більш реалістичної самооцінки своїх слабких і сильних сторін і до меншого прокрастинації [10].

Список використаної літератури:

1. Anderson T. A second look at learning sciences, classroom, and technology: Issues of implementation: Making it work in the real world. In T. M. Duffy, J. R. Kirkley (Eds.). *Learner-centered theory and practice in distance education*. Mahwah, NJ: Erlbaum. 2004. P. 235-249.
2. Bembenuity H., Karabenick S. A. Academic delay of gratification. *Learning and Individual Differences*. 1998. № 10(4). P. 329-346.
3. Brophy J. *Motivating students to learn*. London: Routledge. 2004.
4. Corno L. Volitional aspects of self-regulated learning. In B. J. Zimmerman, D. H. Schunk (Eds.). *Self-regulated learning and academic achievement. Theoretical perspectives*. Mahwah, NJ: Erlbaum. 2001. P. 191-226.

5. Kehr H. M. Implicit/explicit motive discrepancies and volitional depletion among managers. *Personality and Social Psychology Bulletin*. 2004. № 30. P. 315-327.
6. Kruger J., Dunning D. Unskilled and unaware of it: How difficulties in recognizing one's own incompetence lead to inflated self-assessments. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1999. № 77(6). P. 1121-1134.
7. Kuhl J., Kraska K. Self-regulation and metamotivation: Computational mechanism, development and assessment. In R. Kanfer, P. L. Ackermann, R. Cudeck (Eds.). *Abilities, motivation and methodology. The Minnesota Symposium on Learning and Individual Differences*. Hillsdale, NJ: Erlbaum. 1989. P. 343-374.
8. Kuhl J., Fuhrmann A. Decomposing self-regulation and self-control: The volitional components inventory. In J. Heckhausen, C. S. Dweck (Eds.). *Motivation and self-regulation across the life span*. Cambridge : Cambridge University Press, 1998. P. 15-49.
9. Semmar Y. Distance learners and academic achievement: The roles of self-efficacy, self-regulation and motivation. *Journal of Adult and Continunig Education*. 2006. № 12(2). P. 244-256.
10. Thiede K. W., Anderson, M. C., Therriault D. Accuracy of metacognitive monitoring affects learning of texts. *Journal of Educational Psychology*. 2003. № 95(1). P.66-73.
11. Whipp J. L., Chiarelli S. Self-regulation in a web-based course: A case study. *Educational Technology Research and Development*. 2004. № 52(4). P. 5-22.

Кравченко Вікторія Сергіївна

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Пріснякова Людмила Макарівна

кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ У КУРСАНТІВ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Сучасні умови діяльності пов'язані з рядом особливостей, які ставлять високі вимоги до індивідуально-психологічних властивостей і функцій організму. Інтенсифікація життя, соціально-політичні зміни, які відбуваються в Україні сьогодні, висувають до працівників та здобувачів вищої освіти більш

складні вимоги, що безумовно, впливає на психологічний стан працівників, обумовлює виникнення емоційного напруження, розвиток значної кількості професійних стресів. Зовнішні фактори мають бути усвідомлені, структуровані, прийняті людиною. Для цього вона використовує своєрідний «інструмент» – свою психіку. Синдром емоційного вигорання – це реакція організму, яка виникає внаслідок тривалого впливу професійних стресів середньої інтенсивності. Вперше термін «burnout» (вигорання) був введений американським психологом Х. Фрейденбергером. Синдром емоційного вигорання («емоційне згорання») – специфічний вид професійної деформації осіб, змушених під час виконання своїх обов'язків тісно спілкуватися з людьми. Дана проблема дуже важлива для представників професій, які працюють у системі «людина – людина».

Аналіз літератури з даної тематики дозволяє сформулювати теоретичну позицію, згідно з якою синдром емоційного вигорання розвивається в процесі професійного навчання та діяльності у формі стереотипу емоційної поведінки, який проявляється в особливостях професійного спілкування. Емоційне вигорання – це динамічний процес і виникає поетапно, у повній відповідності з механізмом розвитку стресу. Важливо відзначити, що автори статей та робіт з емоційного вигорання говорять про нього неоднозначно. В одному випадку як про професійну деформацію, яка негативно відбивається на професійній діяльності, а в іншому – як про механізм психологічного захисту, який дозволяє регулювати психіку і захищати її від негативних емоційних впливів.

Емоційне вигорання ініціюється комплексом факторів, які включають індивідуально-психологічні особливості працівника МВС та специфічні особливості професійної діяльності емоційного характеру. Провівши огляд чинників, що впливають на розвиток вигорання, дозволяють стверджувати, що численні дослідження даних факторів не дали відповіді на питання про те, що ж є головним у виникненні цього явища є синдром емоційного вигорання і його симптоми.

Об'єктом дослідження показників прояву синдрому у студентської молоді.

Предметом дослідження є особливості емоційного вигорання у курсантів та здобувачів вищої освіти ДДУВС.

Метою даної роботи є отримання кількісних показників та по середнім значенням виявити певні тенденції прояву синдрому емоційного вигорання у курсантів та здобувачів вищої освіти ДДУВС.

Гіпотеза дослідження є припущення про існування залежності емоційного вигорання від віку, статті, професійного стажу та специфіки навчання.

В психодіагностиці взяло участь 80 осіб, зокрема студенти першого курсу ДДУВС. Із них 60 осіб, це курсанти трьох факультетів по 20 осіб з кожного (знаходяться на казарменому стані) та 20 осіб – це студенти юридичного факультету (рис.1).

Для емпіричного дослідження була обрана методика «Діагностики рівня емоційного вигорання» В.В. Бойка. Дана методика є найбільш комплексною і дає можливість системно і детальніше проаналізувати міру вираженості дванадцяти симптомів синдрому «вигорання», враховуючи компоненти, до яких вони відносяться. Результати діагностики приведені в таблиці 1.

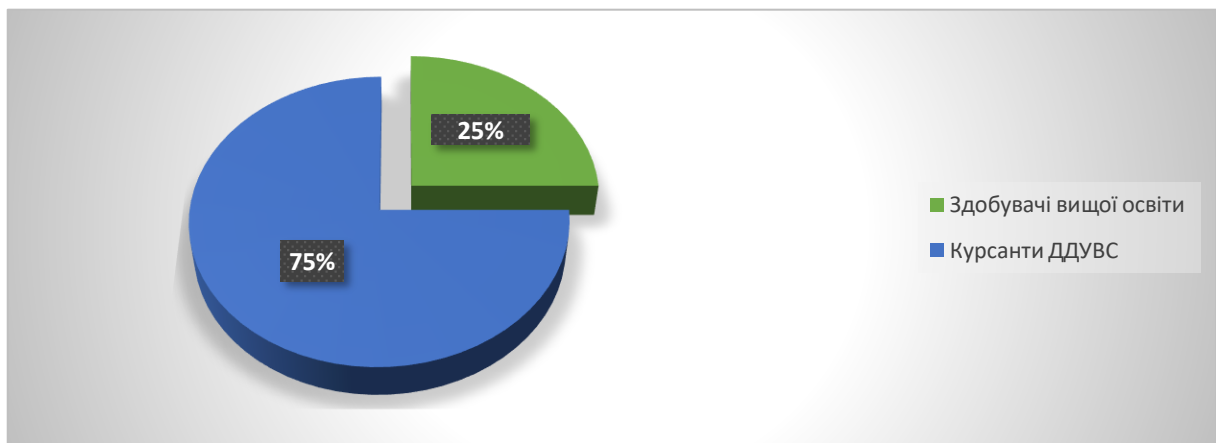

Рис. 1 Склад учасників емпіричного дослідження

Табл.1 Результати «Діагностики рівня емоційного вигорання» В. В. Бойка (середні значення в балах)

Фази емоційного вигорання	Факультет підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції	Факультет підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності	Факультет підготовки фахівців для органів досудового розслідування	Юридичний факультет
Напруження	47	34.1	31.6	19.2
Резистенція	57	56	60	52.1
Виснаження	53	52	49	37.5
Сумарний показник	157.0	142.1	140.6	108.8

Аналізуючи показники таблиці можна ствержувати, що у фазі «напруги» у курсантів домінує симптом «переживання психотравмуючих обставин» - 65% учасників діагностики, наростає напруга, яка виливається у відчай і обурення. Нерозв'язність ситуації призводить до розвитку явищ «вигорання». Для порівняння, у студентів немає жодної людини зі сформованим даними симптомом.

Відчуття «незадоволеності собою» сформувалося у 40% курсантів, це свідчить про те, що ті особи, які знаходяться на казарменому стані відчувають невдоволення собою в навчанні і конкретними обставинами на робочому місці. У курсантів цей симптом починає складатися, і можна констатувати, що

починає діяти механізм «емоційного перенесення», тобто вся сила емоцій направляється не за, а на себе. Це проявляється в інтенсивній інтеріоризації обов'язків, підвищеної совісності та почутті відповідальності, що, безсумнівно, нагнітає напругу, а на наступних етапах "вигорання" може провокувати психологічний захист.

Симптом **«загнаності в клітку»** склався у 40% курсантів. Це означає, що дані люди відчують або починають відчувати стан інтелектуально-емоційного затору, глухого кута. До цього можуть приводити організаційні недоліки, повсякденна рутинна. У студентів цей симптом не спостерігається.

Останній симптом на даній фазі, симптом **«тривоги і депресії»** склався у значної кількості курсантів (60 %), це свідчить про те, що дані люди відчують напругу у формі переживання ситуативної та особистісної тривоги, розчарування. Сформований симптом нервової тривожності означає початок опору стресових ситуацій та початок формування емоційного захисту. У студентів цей симптом не склався, або складається в дуже невеликої кількості здобувачів вищої освіти.

У фазі **«резистенції»** домінуючим є симптом **«розширення сфери економії емоцій»**. Цей симптом склався у 45% курсантів.

Симптом **«неадекватного емоційного реагування»** склався у 40 % курсантів. У групі студентів даний симптом не склався. Сформованість даного симптому свідчить про те, що молодь перестає вловлювати різницю між двома принципово відмінними явищами: економним проявом емоцій і неадекватним виборчим емоційним реагуванням. Неадекватна «економія» емоцій обмежує емоційну віддачу за рахунок вибіркового реагування в ході навчальних контактів. При цьому людині здається, що він чинить допустимим чином. Суб'єкт спілкування фіксує при цьому інше - емоційну черствість, байдужість і неповагу до особистості.

Наступним за ступенем виразності є симптом **«редукції професійних обов'язків»**. Цей симптом склався у 40 % курсантів. Це означає, що в даних осіб виявляються спроби полегшити або скоротити обов'язки, які вимагають емоційних витрат. Одним із прикладів такого спрощення є нестача елементарного впливу до інших осіб.

Найбільш вираженим у цій фазі виявився симптом **«емоційно-моральної орієнтації»**. Він склався у 45% курсантів, які намагаються вирішувати проблеми оточуючих за власним вибором.

У фазі **«виснаження»** домінуючим є симптом **«особистісної відстороненості»**. Він склався у 40 % курсантів. Даний симптом виявляється в процесі спілкування у вигляді часткової втрати інтересу до суб'єкта професійної діяльності.

Симптом **«емоційного дефіциту»**, склався у 25% курсантів. Він виявляється у відчутті своєї нездатності допомогти суб'єктам своєї діяльності в емоційному плані, не в змозі увійти в їхнє становище. При цьому особистість переживає появу цих відчуттів. Якщо позитивні емоції проявляються все

рідше, а негативні частіше, значить, симптом посилюється. Грубість, дратівливість, образи - все це прояви симптому «емоційного дефіциту».

Таким чином виявлено, що найбільша кількість курсантів знаходиться в другій фазі емоційного вигорання, у фазі «**резистенції**» – опору; у фазі «**виснаження**» 20% випробовуваних не схильні до синдрому емоційного вигорання. Даний факт свідчить про те, що, при проведенні певної корекційної роботи більшу кількість курсантів може впоратися з негативними проявами синдрому емоційного вигорання.

Кобрусєва Євгенія Анатоліївна

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти

Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Пріснякова Людмила Макарівна

кандидат психологічних наук, доцент,

завідувач кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ДО ТРАНСФОРМАЦІЇ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Зміна ситуації соціального розвитку в умовах воєнного стану призводить до актуалізації проблеми соціально-психологічної адаптації студентів. Війна вплинула на життя кожної людини та спровокувала ряд змін в сфері освіти, які торкнулися і студентів в точу числі, а саме: зміну соціального середовища, зменшення зовнішнього контролю, зміну академічної ситуації та зміну місця проживання. Важливою складовою в житті студентів стає досвід соціально-психологічної адаптації, який впливає на майбутню адаптацію у професійному становленні. Крім того, соціально-психологічна адаптація пов'язана з академічною адаптацією, що викликає інтерес до цього явища з точки зору соціальної компетентності та розвитку навчальних досягнень студентів в умовах воєнного стану [1; 4].

Дослідження соціально-психологічної адаптації студентів охоплюють обмежене коло питань. Наукові розвідки останнього десятиліття аналізують фактори соціально-психологічної адаптації особистості студента в освітній сфері: емоційний інтелект, комунікативні здібності, особистісна регуляція поведінки, когнітивний стиль, уявлення, особистісні якості та академічні досягнення. Необхідно зазначити, що співвідношення різних видів адаптації в освітній сфері (інтелектуальної, соціальної, психологічної тощо) вбачаються недостатньо дослідженими.

Багато сучасних досліджень адаптації студентів пов'язані з вивченням адаптаційних предикторів до нових (кардинально інших) культурних та демографічних умов, наприклад, під час війни. Виділено два підходи до розгляду феномену адаптації [3]. З одного боку, адаптація розглядається як властивість будь-якої живої саморегульованої системи, що забезпечує її стійкість до умов зовнішнього середовища, що передбачає наявність певного рівня розвитку адаптаційних здібностей. При іншому – адаптація розглядається як динамічне утворення, як безпосередній процес пристосування до умов зовнішнього середовища. Механізм адаптації представлено таким чином: зміна зовнішнього середовища вимагає орієнтування в нових умовах, формуючи деяку програму поведінки і діяльності, де людина випробовує себе, свої здібності і можливості [1].

До основних функцій процесу адаптації можна віднести пристосування як підтримування способу активності; забезпечення різних рівнів соціальної нормативності; економію сил; захисну функцію; проектну функцію потенційного самозмінювання і саморозвитку. Серед чинників, які сприяють розвитку адаптаційних здібностей, С.О. Пакуліна виділяє становлення і функціонування в діяльності рефлексивно-мотиваційних процесів свідомості, що приводять в дію адаптивно-захисні психологічні механізми [2]. Відомо, що адаптивно-захисний комплекс первинно спрацьовує як реакція пристосування особистості до змін навколишньої дійсності. Пристосування та захист, що переходять у подолання, – це цілеспрямований процес, що характеризується вищою формою особистісної активності, трансформацією сенсу дій і мотивів. Подолання означає активну перебудову і навіть руйнування попередньої адаптивності, оскільки вимагає зусиль з вирішення проблем в умовах дії середовища, що перевищують наявну стадію адаптації.

Адаптація студентів до навчання у ВНЗ в умовах воєнного стану може бути визначена як інтенсивний і динамічний, багатобічний і комплексний процес життєдіяльності, в ході якого молодь виробляє стійкі навички виконання тих вимог, які пред'являються до неї в ході навчання і виховання у вищій школі [1;2].

Дослідники розрізняють три форми адаптації студентів-першокурсників до умов вузу: 1) адаптація формальна – стосується пізнавально-інформаційного пристосування студентів до нового оточення, до структури вищої школи, до вмісту навчання в ній, її вимогам, до своїх обов'язків; 2) суспільна адаптація – процес внутрішньої інтеграції (об'єднання) груп студентів-першокурсників і інтеграція цих же груп із студентським оточенням в цілому; 3) дидактична адаптація – стосується підготовки студентів до нових форм і методів учбової роботи у вищій школі [3].

Соціальна адаптація актуальна у зв'язку з: різкою зміною складу групового колективу; необхідністю професійного самовизначення, конструювання свого життєвого шляху, визначення планів і перспектив; розширенням значущих соціальних зв'язків поза навчальним закладом, що може вступати в протиріччя з вимогами ВНЗ; зростанням ролі емоційно

навантаженого інтимно-особистісного спілкування і пов'язані з цим переживання [1;4]. Ефективність адаптації багато в чому залежить від того наскільки реально студент сприймає себе і свої соціальні зв'язки, точно порівнює свої потреби з наявними можливостями і, усвідомлює мотиви своєї поведінки. Спотворене або недостатньо розвинене уявлення про себе веде до порушення адаптації, що може супроводжуватися підвищеною конфліктністю, порушенням взаємин, зниженням працездатності, погіршенням стану здоров'я. Теоретично з'ясовано психологічні особливості адаптаційних здібностей студентів, а саме, що адаптація студентів до нових умов життя передбачає процес засвоєння молоддю людиною норм студентського життя, включення в систему міжособистісних відносин, освоєння статусу студента і його ролей.

Процес адаптації студентів до навчання тісно пов'язаний з використанням новітніх інформаційних технологій, які можуть створити оптимальні умови в процесі здобуття освіти у вищому навчальному закладі в умовах воєнного стану. Дійсно, застосування технологій дистанційного навчання сприяє підвищенню мотивації студентів, вдосконаленню інформаційної компетентності, стимулює до самоосвіти, саморозвитку, формує навички організації продуктивної самостійної діяльності, підвищує інформативність, інтенсивність, результативність навчального процесу та освіти в цілому. Адаптація студента відбувається успішно тоді, коли студент адекватно оцінює ситуацію, обирає один із соціально схвалюваних варіантів своїх дій і успішно використовує можливості його реалізації. Позитивний результат при цьому полягає в досягненні студентом психологічної комфортності в освітньому просторі університету. Таким чином, процес соціальної адаптації студентів до навчання в умовах воєнного стану складний, багатоаспектний і залежить від багатьох чинників: вікових особливостей групи, організації учбового процесу, психологічного комфорту особистості, ціннісних орієнтацій, рівня мотивації, взаємодії зі студентами і викладачами, самоорганізації, комунікативних та організаційних здібностей, особистісних характеристик студента.

Отже, проблема адаптації вбачається актуальною та потребує подальшого вивчення її прикладних аспектів, особливо що стосується емпіричних досліджень соціально-психологічної адаптованості студентської молоді в умовах воєнного стану.

Список використаної літератури:

1. Лазаренко В. І., Бабич Р. Ю. Партнерська підтримка студентської молоді з числа переселенців в умовах вищого навчального закладу. Соціалізація і ресоціалізація в умовах сучасного суспільства : матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (7-9 листоп. 2014 р., м. Київ). Київ, 2014. С. 111-114.

2. Левківська Г. П., Сорочинська В. Є., Штифурак В. С. Адаптація першокурсників в умовах вищого навчального закладу : навч. посіб. Київ : НМЦ вищої освіти, 2019. 128 с.

3. Ніколаєнко С. І., Ніколаєнко О. С. Труднощі навчання у вищому навчальному закладі та шляхи прискорення адаптації студентів до них. *Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору*: тематичний випуск. Київ, 2010. Додат. 4. Том 7 (25). С. 288–294.

4. Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту: навч.-метод. посіб. Київ : Агентство «Україна», 2015. 176 с.

Лаврик Наталія Вікторівна

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Агарков Олег Анатолійович

доктор політичних наук, професор,

професор кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

ДОСЛІДЖЕННЯ КОМУНІКАЦІЙНОГО КОМПОНЕНТУ В ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Важливість інтерактивної сторони спілкування призвела до того, що в психології існує особливий напрямок, що розглядає взаємодію як вихідний пункт соціально-психологічного аналізу. Цей напрямок пов'язаний з ім'ям Дж. Міда, який дав цьому напрямку назву – «символічний інтеракціонізм». З'ясовуючи соціальну природу людського «Я», Дж. Мід за У. Джеймсом дійшов висновку, що взаємодія грає вирішальну роль у формуванні «Self». Дж. Мід також використав ідею Ч. Кулі про так зване «дзеркальне Я», де особистість розуміється, як сума психічних реакцій людини на думку інших.

Формування «Self» дійсно відбувається в ситуаціях взаємодії, тому що в цих ситуаціях формується і стає особистістю, усвідомлює себе, не просто дивлячись на інших, але діє спираючись на дії інших. Моделлю таких ситуацій є гра. У грі людина вибирає так звану значимого іншого і керується тим, як він чи вона сприймається цим «значним іншим». Відповідно до цього людина формує уявлення про себе, своє «Self». Слідом за У. Джеймсом Дж. Мід поділяє «Self» на дві складові (через брак адекватних українських термінів слід зберігати їхні англійські назви), «I» та «Me». «I» – імпульсивна творча сторона «Self», негайна реакція на вимогу ситуації; «Me» – це відображення «Self», якась норма, що регулює дії «Self» на користь інших, це засвоєння

особистістю установок, що складаються в ситуації взаємодії і вимагають відповідність їм. Постійна рефлексія «І» з «Ме» необхідна зрілій людині, бо саме вона сприяє адекватному сприйняттю людиною самого себе та своїх дій.

Отже, центральна ідея інтеракціоністської концепції у тому, що особистість формується у взаємодії з іншими особистостями, а механізм цього процесу полягає у встановленні контролю за діями людини шляхом сприйняття, яке інші мають неї або неї. Незважаючи на важливість постановки такої проблеми, теорія Дж. Міда містить значні недоліки. Головних із них два. По-перше, у ній робиться непропорційний акцент на ролі символів. Вся схема взаємодії, викладена вище, визначається системою символів, тобто поведінка людини в ситуаціях взаємодії зрештою обумовлена символічною інтерпретацією цих ситуацій. Людина представлена як істота, що населяє світ символів, включена до іконічних ситуацій. І хоча з цим твердженням до певної міри можна погодитися, оскільки певною мірою суспільство дійсно регулює дії індивідів за допомогою символів, категоричний підхід Дж. Міда призводить до того, що сукупність соціальних відносин та культури зводиться до символів.

Звідси випливає другий важливий прорахунок концепції символічного інтеракціонізму – інтерактивна сторона спілкування і тут відривається від змісту діяльності, внаслідок чого багатство макросоціальних відносин індивіда фактично ігнорується. Єдиним "представником" суспільних відносин залишаються відносини безпосередньої взаємодії. Оскільки символ залишається "останньою" соціальною детермінантою взаємодії, залишається лише опис цього поля взаємодій достатнього для аналізу, без залучення широких соціальних зв'язків, усередині яких відбувається цей акт взаємодії. Відбувається певна «замикання» взаємодії у цю групу. Звичайно, символічний інтеракціонізм гостріше, ніж багато інших напрямів у психології, поставив питання про соціальні детермінанти взаємодії та її роль у формуванні особистості. Слабкість концепції символічного інтеракціонізму у тому, що вона принципово не розрізняє дві сторони спілкування, такі як обмін інформацією та організація спільної діяльності. Невипадково багато прихильників цієї школи вживають слова «спілкування» і «взаємодія» як синоніми [4].

Не виключаючи можливості застосування деяких положень теорії інформації при описі комунікативної сторони спілкування, необхідно чітко розставити всі акценти та виявити специфіку в процесі обміну інформацією, коли він відбувається у випадки спілкування. По-перше, комунікацію не можна розглядати просто як відправлення інформації передавальною системою або іншою системою, тому що, на відміну від простого «руху інформації» між двома пристроями, ми маємо тут справу зі ставленням двох індивідуумів, кожен з яких є активним суб'єктом: їхнє взаємне інформування передбачає встановлення спільної діяльності. Це означає, що кожен учасник комунікативного процесу передбачає активність іншого партнера, він не може розглядати лише як об'єкт.

Інший учасник також сприймається як суб'єкт, отже, при пересиланні йому інформації потрібно орієнтуватися нього, тобто аналізувати його мотиви, цілі, установки (крім, звичайно, аналізу власних цілей, мотивів, установок), «звертатися» до нього. Схематично комунікацію можна як інтерсуб'єктивний процес. Але в цьому випадку необхідно припустити, що у відповідь на надіслану інформацію буде отримано нову інформацію, що виходить від іншого партнера. У комунікативному процесі, в такий спосіб, відбувається не просто потік інформації, а як мінімум активний обмін інформацією. Головна особливість в специфічному людському обміні інформацією полягає в тому, що тут значущість інформації відіграє особливу роль для кожного учасника комунікації [1], бо люди не просто "обмінюються" нею [3]. Це можливо лише в тому випадку, якщо інформація не просто прийнята, а й зрозуміла та осмислена.

Суть комунікативного процесу полягає як у взаємній передачі, так і у спільному осмисленні предмета. Тому в кожному комунікативному процесі діяльність, спілкування та пізнання фактично дано в єдності. По-друге, характер обміну інформацією між людьми, а не через кібернетичні механізми, визначається тим, що через систему знаків партнери можуть впливати один на одного. Інакше кажучи, спільне використання такого знаку змінює стан учасників процесу комунікації, тобто знак змінює стан учасників комунікативного процесу [3]. Комунікативний вплив, що виникає тут не що інше, як психологічний вплив одного комуніканта на іншого з метою вплинути на його поведінку. Ефективність комунікації вимірюється саме тим, наскільки успішним є цей вплив. Це означає, що з обміну інформацією змінюється сам тип відносин, що склалися між комунікаторами.

Нічого подібного не відбувається у «чисто» інформаційних процесах. По-третє, комунікативний вплив в результаті обміну інформацією можливий лише за наявності у особи, яка надсилає інформацію (комунікатора), та особи, яка отримує її (одержувача), загальної або подібної системи кодифікації та декодування. У побуті це правило виражається словами: «усі повинні говорити однією мовою». Це особливо важливо, оскільки комунікатор та реципієнт постійно змінюються місцями у процесі комунікації. Будь-який обмін інформацією між ними можливий лише в тому випадку, якщо знаки та, що важливіше, пов'язані з ними значення відомі всім учасникам комунікативного процесу. Тільки через ухвалення загальної системи смислів партнери зможуть зрозуміти одне одного. Для опису цієї ситуації психологія запозичує з мовознавства термін «тезаурус», що означає загальну систему значень, яку приймають всі члени групи. Але справа в тому, що навіть знаючи значення тих самих слів, люди можуть не розуміти їх так само: соціальні, політичні, вікові відмінності можуть бути причиною цього. Ще Л.С. Виготський зазначав, що думка ніколи не дорівнює прямому значенню слів. Тому у комунікаторів мають бути не лише ідентичні лексичний та синтаксичний устрій – у разі звукової мови, а й однакове розуміння ситуації спілкування [2].

Нарешті, по-четверте, у спілкуванні людей можуть виникати вельми специфічні комунікативні бар'єри у відносинах. Схематично спілкування може бути представлено як інтересуб'єктивний процес. Але в цьому випадку необхідно припустити, що у відповідь на відправлену інформацію буде отримано нову інформацію, яка надійшла від іншого партнера. Таким чином, у комунікативному процесі відбувається не просто потік інформації, а принаймні активний обмін інформацією. Основна «добавка» у специфічно людському обміні інформацією полягає в тому, що тут значущість інформації відіграє особливу роль для кожного учасника спілкування [1], адже люди не просто «обмінюються» інформацією [3]. Це можливо лише в тому випадку, якщо інформація не просто прийнята, а й зрозуміла та осмислена. Сутністю комунікативного процесу не просто отримання взаємної інформації, а й спільне осмислення предмета.

Комунікативний бар'єр не пов'язані з вразливістю у якомусь каналі зв'язку, чи з помилками кодування і декодування, але залежить від соціального чи психологічного характеру. З одного боку, ці бар'єри можуть виникати через нерозуміння ситуації спілкування, викликані не просто різною мовою, якою розмовляють учасники комунікативного процесу, а глибшими відмінностями, що існують між партнерами. Вони можуть включати соціальні, політичні, релігійні та професійні відмінності, які не тільки призводять до різних інтерпретацій одних і тих же понять, що використовуються у спілкуванні, а й загалом різним світоглядом, світовідчуттям, світорозумінням.

Такі бар'єри викликані об'єктивними соціальними причинами і приналежністю партнерів зі спілкуванням до різних соціальних груп, які прояв робить особливо явним включення спілкування у ширшу систему соціальних відносин. Комунікативні бар'єри можуть мати і суто психологічний характер. Вони можуть виникати в силу індивідуально-психологічних особливостей комунікантів (наприклад, надмірна сором'язливість в одного з них, скритність в іншого, наявність у учасників комунікації деяких рис, що сприяють психологічним відносинам між ними. Вище перелічені особливості людського спілкування неможливо розглядати його лише з погляду теорії інформації.

Список використаної літератури:

1. Андреева Г. М. Место межличностного восприятия в системе перцептивных процессов и особенностей его содержания. Межличностное восприятие в группе ; под ред. Г. М. Андреевой, А. И. Донцова). Москва : МГУ, 1981. 295 с.
2. Психологія людини: Л. С. Виготський та сучасна наука : зб. стат. за ред. М. В. Папучі. Вип. 2–3. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2020. 419 с.
3. Леонтьев А. Н. Проблемы развития психики : монограф. 3-е изд. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1972. 576 с.
4. Shibutani T. *Society and personality: An interactionist approach to social psychology*. Prentice-Hall, Inc. 1961. P. 3–27.

Лісний Дмитро Вячеславович
здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:
Тесленко Тетяна Вікторівна
кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри туристичного та
готельно-ресторанного бізнесу
Дніпровського гуманітарного університету

КОМУНІКАТИВНА ПОЛІТИКА В СФЕРІ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Поняття комунікативного туризму в основному базується на двох напрямках. Хоча цими напрямками є спілкування і туризм, доповненням поняття є міжкультурна комунікація як підзаголовок сфери спілкування

Визначено, що туризм - це процес, спрямований на забезпечення міжкультурної комунікації, напрацювання і результати, які відбуваються в цьому процесі, - це сфери, охоплені поняттям комунікативного туризму. Іншими словами, комунікативний туризм - це термін, який виражає вплив туризму в міжкультурній діяльності з комунікації та взаємодії.

Туризм є культурною взаємодією і має можливість привести до позитивних і негативних результатів. Характер міжкультурного контакту визначається профілем і очікуваннями туристів, характером середовища, в якій відбувається контакт і роллю культурних маркетологів (туристичних гідів і т.д.).

Динаміка розвитку сучасної туристичної організації визначається не тільки її економічними показниками, а й існуванням ефективних технологій, що забезпечують інформаційний обмін, комунікацію. Комунікація є процесом взаємодії, під час якого відбувається передача чи обмін інформацією. При цьому комунікація вважається успішною, якщо вона пройшла повний цикл. Відправник передає інформацію адресату, останній має однозначно зрозуміти її зміст. Успішний комунікаційний процес залежить також від послідовної побудови інформаційного повідомлення відправником: привернення уваги – інтерес – перехід до основної частини – уточнення деталей – обговорення – висновок – заклик до дії. Очікуваним результатом успішної комунікації є зміна поведінки адресата.

Основою комунікацій є інформація. Це найважливіший ресурс, який дає змогу організаціям розвиватися, зміцнювати стратегічні позиції. В умовах поділу праці без своєчасного надходження інформації неможлива спільна робота. Без неї менеджер не може сформулювати цілі, оцінити ситуацію,

визначити проблеми, підготувати і прийняти рішення, а також проконтролювати його виконання, тобто належним чином здійснювати управлінські функції.

Згідно з оцінками фахівців, керівники всіх рівнів 80% свого часу витрачають на різні види комунікації. Це опрацювання документів, заплановані та незаплановані зустрічі, телефонні розмови, участь у нарадах та засіданнях тощо. Всі ці дії пов'язані з комунікаціями. Комунікаціями пронизана вся система управління організацією (рис. 1).

Рис. 1. Комунікації в системі управління організацією.

Метою комунікацій є розуміння і осмислення переданої інформації. Часто інформація при передаванні може бути спотворена, що спричиняє неправильне розуміння її і, як наслідок, прийняття неправильного рішення.

Тому ефективними є такі комунікації, за яких отримане повідомлення якомога ближче за значенням до первинного. Однак це ще не означає, що зміст повідомлення має однакове значення для всіх учасників комунікаційного процесу.

Приймаючи рішення про передавання інформації, слід впевнитися, що співрозмовник налаштований на її сприйняття і віддає їй перевагу, незважаючи на наявність інших інформаційних джерел. (Це надзвичайно важливо при спілкуванні з начальником, особливо якщо він тяжіє до авторитарного стилю управління).

Формулювання повідомлення. Фахівці у сфері психології управління радять, формулюючи повідомлення, дотримуватись певної його структури (рис. 2).

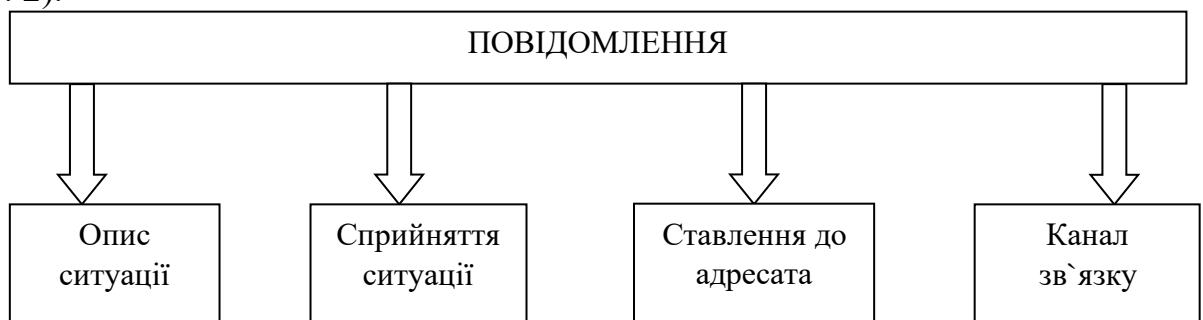

Рис. 2. Структура повідомлення

У зв'язку з переходом від так званого індустріального суспільства до інформаційного стали змінюватися функції менеджера. В індустріальному суспільстві менеджер приймає рішення, контролює і керує за допомогою супервізорів. В інформаційному суспільстві менеджер працює як інформаційний процесор: 1) отримує інформацію про організацію, про зовнішнє середовище; оскільки кількість інформації величезне, менеджеру необхідно вибрати найбільш важливу інформацію; 2) повідомляє інформацію підлеглим; 3) дає зворотний зв'язок.

Використання інформації та комунікативний стиль менеджера залежать від культури організації, проте комунікативний стиль багато в чому визначається структурою і стилем керівництва організації.

Малихіна Світлана Юріївна

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Пашко Антоніна Олександрівна

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

СІМЕЙНІ КОНФЛІКТИ: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ

Проблема партнерських взаємин, недостатньо розроблені шляхи попередження та подолання виникнення протиріч у сім'ї. Значної уваги потребує теоретичне та експериментальне дослідження причин виникнення подружніх конфліктів у сім'ї, яка легко піддається впливу різноманітних зовнішніх і внутрішніх негативних чинників. Очевидна актуальність, недостатня розробленість та перспективність дослідження даної проблеми зумовили вибір теми наших наукових пошуків.

Відповідно до законодавства, сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Аналіз літератури з даної проблематики дає підстави для висновку про важливість початкового періоду розвитку сім'ї. У сім'ях формується модель сімейних стосунків, здійснюється розподіл прав і обов'язків, утворення духовних зв'язків між партнерами, пошук такого типу ставлень, який би задовольняв їх обох, вироблення на цій основі загальних сімейних цінностей. Особливу увагу фахівці звертають на чинники дестабілізації сімейного життя подружжя, зокрема такі, як: коротка тривалість дошлюбного знайомства, відсутність спільних інтересів у подружжя, матеріальна нестабільність подружжя, невиправдана ідеалізація, розбіжність установок подружжя стосовно розподілу сімейних ролей.

З огляду на це, у сім'ї існує значна ймовірність виникнення подружніх конфліктів. У психології під конфліктом розуміється зіткнення протилежно спрямованих інтересів, цілей, думок суб'єктів взаємодії чи опонентів. Сутністю подружнього конфлікту є зіткнення суперечливих позицій членів сім'ї. Основою сімейних конфліктів, на думку науковців, є розходження між уявленнями партнерів стосовно потреб одне одного, між уявленнями і очікуваннями одного стосовно іншого. Фахівці у галузі сімейного консультування і психотерапії, стверджують, що у випадку хронічних конфліктів бажаною є допомога сімейного консультанта чи психотерапевта.

Варто зазначити, що у процесі сімейного консультування і психотерапії відбувається модифікація взаємин між членами сім'ї як системи за допомогою психотерапевтичних та психокорекційних методів. У межах сімейної психотерапії існують різні підходи до надання психологічної допомоги сім'ї: психодинамічна, структурна, поведінкова, комунікативна, трансакційна, стратегічна модель консультування сім'ї, а також модель консультування, яка базується на досвіді.

Сімейні конфлікти є однією з найпоширеніших форм конфліктів. За оцінками фахівців, у 80-85 % сімей відбуваються конфлікти, а в інших 15-20% виникають сварки з різних приводів.

Сімейні конфлікти мають свої особливості, врахування яких необхідне при попередженні і подоланні таких конфліктів:

1. Перш за все, сімейні конфлікти відрізняються особливим предметом, специфіка якого обумовлена унікальністю сімейних відносин. Найважливішою особливістю сімейних відносин є те, що їх основний зміст складають як міжособистісні стосунки (любов, кровна спорідненість), так і правові й етичні зобов'язання, обумовлені реалізацією функцій сім'ї: репродуктивної, виховної, господарсько-економічної, рекреативної (взаємодопомога, підтримка здоров'я, організація дозвілля і відпочинку), комунікативної і регулятивної.

2. Сімейні конфлікти відрізняються своїми причинами. Найважливішими з них є: обмеження свободи активності, дій, самовираження членів сім'ї; ненормативна поведінка одного або декількох членів сім'ї (алкоголізм, наркоманія і т. д.); наявність протилежних інтересів, прагнень, обмеженість можливостей для задоволення потреби одного з членів сім'ї (з його точки зору); авторитарний, жорсткий тип взаємостосунків, що склалися в сім'ї; наявність важковирішуваних матеріальних проблем; авторитарне втручання родичів у подружні відносини; сексуальна дисгармонія партнерів у шлюбі й ін.

При аналізі причин сімейних конфліктів важливо враховувати соціальні чинники мікро- і макросередовища. До чинників мікросередовища слід віднести: погіршення матеріального положення сім'ї, надмірну зайнятість одного або обох на роботі; неможливість нормального працевлаштування подружжя або інших членів сім'ї; тривала відсутність житла; відсутність можливості влаштувати дітей до дитячої установи й ін.

3. Особливості сімейних конфліктів виявляються в їх динаміці, а також у формах протікання. Динаміка сімейних конфліктів характеризується класичними етапами (виникнення конфліктної ситуації, усвідомлення конфліктної ситуації, відкрите протиборство, розвиток відкритого протиборства, вирішення конфлікту й емоційне переживання конфлікту). Але сімейні конфлікти відрізняються підвищеною емоційністю, швидкістю протікання кожного з етапів, формами протиборства (докори, образи, сварка, сімейний скандал, порушення спілкування і т. п.), а також і способами їх подолання (примирення, досягнення згоди, полагодження відносин на основі взаємних поступок, розлучення й ін.).

4. Істотною особливістю сімейних конфліктів є і те, що вони можуть мати важкі соціальні наслідки. Нерідко вони закінчуються трагічно. Дуже часто призводять до різних захворювань членів сім'ї. Особливо важкі наслідки сімейні конфлікти мають для дітей.

Різноманіття сімейних конфліктів представлено в таблиці 1.

Табл. 1

Класифікація сімейних конфліктів

№ п/п	Критерій класифікації	Тип конфлікту	Основна причина
1.	Суб'єкти конфлікту	Подружні конфлікти	Весь спектр причин сімейних конфліктів
		Конфлікт між батьками і дітьми	Проблеми виховання дітей; ригідність сімейних відносин; вікові кризи дітей; особистісні чинники
		Конфлікт родичів	Авторитарне втручання родичів
2.	Джерело конфлікту	Ціннісні конфлікти	Наявність протилежних інтересів, цінностей
		Позиційні конфлікти	Боротьба за лідерство в сім'ї, незадоволені потреби у визнанні значущості «Я» одного з членів сім'ї
		Сексуальні конфлікти	Психосексуальна несумісність подружжя
		Емоційні конфлікти	Незадоволення потреби в позитивних емоціях (відсутність ласки, турботи, уваги і розуміння з боку одної а з членів сім'ї)
		Господарсько-економічні конфлікти	Протилежність поглядів подружжя на ведення домашнього господарства і участь у цьому процесі кожного з них, а також інших членів сім'ї. Важке матеріальне положення сім'ї

3.	Поведінка конфліктуючих сторін	Відкриті конфлікти (відкрита розмова в підкреслено коректній формі; взаємні словесні образи; биття посуду тощо)	Індивідуально-психологічні особливості членів сім'ї; рівень виховання; зміст причини конфлікту
		Приховані конфлікти (демонстративне мовчання; різкі жести і погляди, які свідчать про незгоду та ін.)	Причини ті ж, що й у попередньому випадку

Ніколаєва Ольга Юріївна

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Агарков Олег Анатолійович

доктор політичних наук, професор,
професор кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету

**ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ
ОСВІТИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПОЗИТИВНОЇ ПСИХОЛОГІЇ**

У галузі психології позитивна психологія стала трендом. В даний час позитивна психологія в основному фокусується на суб'єктивному благополуччі з позитивним досвідом, позитивною особистістю та позитивною соціальною системою. Це три опорні точки для проведення відповідних досліджень і сформувала в основному повний набір теоретичних систем.

Дослідники припускають, що позитивний досвід – це в основному індивідуальний досвід, який можна розділити на дві категорії: позитивні емоції та позитивні переживання. Позитивні емоції відносяться до суб'єктивних почуттів людей, таких як: кохання, задоволення, хвилювання тощо. Переживання можуть бути індивідуальними відчуттями у теперішньому, смаками минулого та прагненнями до майбутнього. Крім того, позитивна психологія вважає, що особисте задоволення та щастя в минулому та надія на майбутнє є важливими умовами позитивного [4]. Позитивні психологи припускають, що позитивна психологія фокусується на розвитку позитивних особистісних якостей людей. Основні дослідження включають 24 позитивні особистісні якості такі як: гарний темперамент, шляхетні достоїнства, правильні цінності, витончені інтереси, визначні здібності,

приємні досягнення, фізичне та психологічне благополуччя, хороші міжособистісні стосунки і т.п.

Позитивні риси особистості насправді є розвитком потенціалу особистості у реальному житті. При активації певної потенційної здатності формується позитивна поведінка, що сприяє формуванню позитивних особистісних показників. Отже, активізація самопотенціалу є методом культивування позитивних особистісних якостей [7]. У психології є три основні завдання: проводити дослідження негативної психології для лікування психічних захворювань, зробити життя кожної людини більш осмисленим, а також виявити та виростити геніїв. Тривога, соматизація, обсесивно-компульсивні симптоми, міжособистісні стосунки, страх та їх загальні середні показники значно відрізняються у студентів з різним рівнем достатку. Студенти з низьким рівнем добробуту проявляють частіше більш негативні якості, що вказує на те, що психологічний добробут студентів з низьким рівнем достатку гірший, ніж у студентів з достатнім рівнем доходу [3].

Студенти з низьким рівнем достатку мають значні відмінності в негативних емоціях, позитивних стилях подолання проблем, самооцінці та міжособистісних відносинах із заможними студентами закладів вищої освіти. Чим нижча частота контактів студентів з низьким рівнем достатку, тим вищий рівень депресії та тривоги у дорослому віці, нижчий рівень самооцінки, більше міжособистісних проблем і менше використовуються позитивні стилі подолання. Порівняно із заможними студентами закладів вищої освіти студенти з низьким рівнем достатку мають нижчу соціальну підтримку [1]. Л. Чжан виявив, що стан здоров'я заможних дітей був кращим, ніж у дітей з незаможних сімей. Незаможні діти позбавлені сім'ї мали гірший психологічний добробут, ніж діти, які перебувають під опікою одного з батьків [6].

1. Показники міжособистісної чутливості та духовних якостей у незаможних студентів вищих навчальних закладів вищі, ніж у заможних студентів, більше того незаможні студенти схильні до інтровертності. Л. Чжан вважає, що усвідомленість – це насправді ідеологія безперервного сприйняття того, що відбувається з людиною, та стимуляції моменту [6]. Науковець використовував кілька методів лінійної регресії та аналізу шляхів для вивчення впливових факторів та механізму гальмування студентів університетів. Було створено математичну модель системи прогнозування психологічного благополуччя студентів закладів вищої освіти на основі нейронної мережі, яка до певної міри послужила основою для прогнозування психологічного благополуччя. Л. Чжан використовує нейронну мережу та нечітку математику для створення математичної моделі для оцінки стану психологічного благополуччя, і результати перевірки хороші [6, с. 77–83].

Деякі вчені вважають, що психологічний добробут – це стан повного благополуччя, чи високий рівень розвитку психіки. Суть його полягає в тому, що психологічний добробут є безперервним психологічним станом, при якому людина має життєву силу, позитивний внутрішній досвід, хорошу соціальну

адаптацію, може ефективно проявляти свій фізичний і розумовий потенціал і позитивні соціальні здібності [5]. Х. Чен розробив схему проектування системи інтелектуального аналізу даних для вирішення проблем психологічного благополуччя студентів закладів вищої освіти. Основний метод полягає у використанні певного алгоритму ID3 для побудови дерева рішень для інтелектуального аналізу класифікації та використання алгоритму Argiogi для інтелектуального аналізу правил асоціації [2].

Вивчення освіти в контексті позитивного психологічного благополуччя для студентів вищих навчальних закладів – це робота, спрямована на підвищення щастя, розвиток самопотенціалу та виховання позитивних якостей. Це відрізняється від традиційної психології, яка фокусується лише на негативних аспектах. У той самий час приділяється більше уваги власній внутрішній силі і позитивним якостям людини. Розвиток внутрішньої сили та позитивних якостей людини сприяє здоровому зростанню людей та адаптації до потреб майбутнього соціального розвитку. Це стимулює позитивний потенціал студентів закладів вищої освіти за рахунок зміцнення їхньої власної внутрішньої сили та поєднує психологічні потреби студентів закладів вищої освіти для розвитку освітніх концепцій та моделей навчання відповідно до розвитку майбутнього життя, освіти та навчання студентів університету Інтенсивне навчання для поліпшення внутрішнього потенціалу і сили. Завдяки соціальній практиці та якісному розширеному навчанню стає можливим покращити уявлення студентів університетів про майбутнє суспільство, забезпечити покращення здібностей студентів університетів та закласти гарну психологічну основу для розвитку майбутнього життя студентів.

На рівень психологічного благополуччя студентів закладів вищої освіти впливає багато чинників. Серед безлічі факторів, що впливають на психологічний добробут студентів, виділяють не лише внутрішні чинники, такі як особистісна фізіологія та психологія, а й зовнішні фактори, такі як несприятливі фактори соціального середовища. З безперервним збільшенням прийому до університетів значно збільшилася кількість студентів університетів, що призвело до відсутності збалансованого розподілу освітніх ресурсів та труднощів із працевлаштуванням після закінчення навчання. Це призводить до того, що розрив між реальним життям та ідеалом студентів університету занадто великий, що є основною причиною помітних психологічних проблем студентів університету. Формування позитивних якостей особистості є першочерговим завданням сучасного психологічного виховання [2].

Внутрішні чинники, тобто психологічні чинники, є основними чинниками, які призводять до суїциду серед студентів. Більшість опитувань показують, що психологічними чинниками, які впливають на психологічний добробут і що призводять до виникнення психічних захворювань, є інтровертність, песимістичність і смуток, слабка воля, неусвідомлення власної гідності. Студенти з такими «захворюваннями» з великою ймовірністю покінчать життя самогубством при зустрічі з несприятливими подразниками.

Зовнішні чинники, саме соціальні чинники, складні і багатогранні. Міжособистісні суперечки, тобто багато проблем, що виникають у відносинах з навколишнім середовищем та міжособистісним спілкуванням, такі як: конфлікти з батьками, напруженість та конфліктність у соціальних міжособистісних відносинах та інші, які також призводять до суїцидальної поведінки. У той же час із поступовим збільшенням кількості закоханих серед студентської молоді емоційна заплутаність, що призводить до закоханості, також стає однією з важливих причин суїцидальної поведінки. Крім того, вплив негативних зразків культури та різних психічних захворювань також є важливими аспектами, які не можна ігнорувати.

Впровадження моделі психологічного прогнозування навчання психічному здоров'ю студентів допоможе поліпшити освітню концепцію і розширити освітній підхід. Впровадження моделі психологічного прогнозування не лише допоможе покращити освітню концепцію та розширити освітній підхід, але також допоможе досягти мети навчання психічного здоров'я студентів із незабезпечених сімей. Корисно досягти мети освіти в галузі психічного здоров'я для студентів із незабезпечених сімей, щоб сприяти покращенню їх психологічних якостей.

Список використаної літератури:

1. Bocheliuk V. Y., Nechyporenko V. V., Pozdniakova-Kyrbiatieva E. H., Pozdniakova O. L. and Siliavina Y. S. Psychological and pedagogical aspects of consolidation of social capital of higher education institutions. *Linguist. Cult. Rev.* 2021. № 5. С. 342–353.
2. Chen H. Research on Psychological Health Education of university student Based on Positive Psychology Theory. *Manag.* 2019-m. Sci. Res. С. 3–8.
3. Gong, H., and Jiang, J. The Psychological Health Promotion and Intervention Strategies of College Teachers from the Perspective of Positive Psychology. *Theor. Pract. Innov. Entrep.* 2018. № 10. С. 27–33.
4. Xiaojie L. I., Zhou H. and Yuan Y. Research on the Effectiveness of university student' Career Planning Education from the Perspective of Positive Psychology. *Guide Sci. Educ.* 2018. № 23. С. 18–26.
5. Yurayat P. and Seechaliao T. Effectiveness of Online Positive Psychology Intervention on Psychological Well-Being among Undergraduate Students. *J. Educ. Learn.* 2021. № 10. С. 143–155.
6. Zhang L. Q. and University N. X. Innovation and Practice of university student Mental Health Education Curriculum Design – Based on the View of Positive Psychology. *J. Jiamusi Vocat. Institute.* 2017. № 3. С. 77–83.
7. Zhiyong L. I., Yanling, L. I. and Ruihuan X. U. The reform and practice of mental health educational curriculum for university student in the perspective of positive psychology. *J. Huainan Normal Univ.* 2017. № 20. С. 74–85.

Петров Андрій Олексійович

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти

Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Пріснякова Людмила Макарівна

кандидат психологічних наук, доцент

завідувач кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Спрямованість особистості виражає одну з найважливіших її характеристик і визначає соціальну і моральну цінність особистості. Змістом спрямованості є насамперед переважаюче соціально зумовлене ставлення особистості до навколишньої дійсності. Завдяки спрямованості особистості її ціннісні орієнтації знаходять своє актуальне вираження в активній діяльності людини, тобто мають стати стійкими мотивами дій і перетворитися на упередження.

У другій половині 20 століття концепція трансформації поширилася в соціальних науках. Він трактувався як процес подолання істотних елементів старого порядку та набуття нової якості цієї системи. У сучасних дослідженнях цей термін дуже часто використовується для позначення різного роду суттєвих змін основних структур і систем того чи іншого суспільства, але серед науковців немає єдиної думки щодо розуміння природи цього процесу. У найзагальнішому тлумаченні цей процес визначається як зміна, перетворення, формування істотних властивостей того чи іншого об'єкта, модифікація соціальних інститутів і структур, іноді супроводжується їх радикальним оновленням. Категорія «цінність» є предметом теоретичних досліджень багатьох наук: філософії, соціології, етики, естетики, історії, релігієзнавства, педагогіки, політології, економіки, психології та ін. Кожна наука розглядає поняття «цінності» у своєму по-своєму, але останні дослідження присвячені просоціальним цінностям, які впливають на функціонування людини в суспільстві. Ще недостатньо досліджені несвідомі аспекти функціонування цінностей суб'єкта, які детермінують повідомлення. Витоки терміну «цінності» сягають філософії і відображають один із найважливіших аспектів взаємодії людини з навколишнім середовищем та іншими людьми.

Ціннісні орієнтації є частиною внутрішнього світу особистості, яка водночас спрямовує і регулює її дії.

Цінності - це ідеї, ідеали, цілі, до яких прагне людина і суспільство. Цінністю для людини є все, що має для неї певне особистісне чи суспільне

значення. Цінність - це уявлення про те, що є святим для людини, групи, суспільства в цілому; Упередження, переваги, що виражаються в поведінці людини. Ціннісні орієнтації визначаються як цілі, прагнення, бажання, життєві ідеали, *система певних норм* (В.Б. Ольшанський, А.І. Титаренко), *ставлення до певних цінностей матеріальної чи духовної культури суспільства* (А.Г. Здравомислов, В.О. Жадов), *визначення потреб* (В.А. Злотников), *ставлення до середовища* (В.В. Водзинська), *детермінанти прийняття рішень* (Ю.М. Жуков), *складні узагальнені системи ціннісних понять* (І.М. Попова, А.А. Ручка), *магістральний канал трансформації культурних цінностей* про стимули і мотиви практичної поведінки людини (В. Г. Алексеева), *типи когнітивних реакцій людини* (Е. Шпрангер).

Ціннісні орієнтації - це найважливіші елементи внутрішньої структури людини, що визначаються її життєвим досвідом, сукупністю пережитого і розрізненням важливого і суттєвого для цієї людини від несуттєвого і несуттєвого. Під терміном «ціннісні орієнтації» розуміємо психологічні новоутворення особистості, які являють собою систему світоглядних установок особистості та у ставленні до себе, до інших людей, до суспільства в цілому як до найвищої цінності, високої поваги. один для одного — визнання власної незалежності, високої мети, віра у власні сили та надання права на вільний розвиток і самореалізацію, дбайливе ставлення до умов власного існування (оточення).

Формування особистісно-ціннісної структури людини є важливим чинником процесу соціалізації, завдяки якому людина стає повноправним учасником суспільства в усіх сферах взаємин.

У соціальній психології термін «ціннісні орієнтації» використовується двояко:

1) «ідеологічні, політичні, моральні, естетичні та інші, як основа оцінки суб'єктом дійсності та орієнтації в ній;

2) спосіб розрізнення предметів за їх важливістю. Вони формуються в процесі засвоєння соціального досвіду і виявляються в цілях, ідеалах, упередженнях, інтересах та інших проявах особистості» і тільки соціально зріла особистість може зробити свідомий вибір.

Розробляючи проблему структури ціннісних орієнтацій особистості, наголошує І. Бех, необхідно виходити з принципу єдності їх динамічної та змістовної сторін. Акцент на матеріальній стороні особистісних цінностей свідчить про відстоювання позиції в психологічній науці, яка включає науково обґрунтовану віру в людський розум і свідомість, віру в те, що структура людських цінностей не формується на основі вроджені цінності і несвідомі, сліпі внутрішні тенденції, але свідоме, вдумливе відображення людської реальності. У цьому контексті важливо підкреслити, що перспектива — це підхід, згідно з яким ціннісна структура ґрунтується не на генетично ранніх зв'язках фізіологічного характеру, а на «первинних» пізніх генетичних утвореннях у структурному розумінні. Тому одним із чинників формування особистісних цінностей вважається свідомо інтелектуальна робота людини

над глибшим і всебічним відображенням дійсності, а не внутрішнє стихійне розгортання певних динамічних тенденцій.

Аналіз теоретичних засад проблеми ціннісних орієнтацій, їх сутності та змісту став основою для обґрунтування психологічної структури ціннісних орієнтацій, яку викладає у своєму дослідженні П. Ігнатенко. Схематично це можна зобразити так: **потреби - вказівки (ставлення, установка) інтереси - мотиви - цілі - ідеали - свідомість (впевненість у собі) - переконання - рішення - цінності**. На думку вченого, взаємодія цих психологічних структур і соціальних умов, за яких відбувається дія людини, є соціально-психологічним механізмом розвитку ціннісних орієнтацій особистості. Процес формування ціннісних орієнтацій, таким чином, йде від конкретного до абстрактного. «Онтологічно спочатку формується ставлення до конкретних осіб, а на цій основі потім принципово визначається ставлення людини: конкретна людина – певна група людей – вид людей – людина як така. Водночас сутність, остання ланка присутня у всіх попередніх, це вища мета виховання». основними механізмами формування ціннісних орієнтацій особистості є: **соціальні** (інтеріоризація та екстеріоризація культурного досвіду суспільства як системи соціальних цінностей, об'єктивованих у різних формах матеріального втілення); **психологічний** (установки як одиниця пізнавально - оцінних утворень у процесі розвитку свідомості і самопізнання особистості; взаємодія соціально-психологічних компонентів особистості (установок, інтересів, мотивів, цілей, переконань) із соціальними умови) у формуванні ціннісних орієнтацій); **педагогічний** (навчання, виховання і діяльність розуму особистості нерозривно пов'язані).

Аналіз сутнісних ознак досліджуваної категорії доводить, що процес формування ціннісних орієнтацій особистості в цілому зумовлений загальними закономірностями становлення її особистості: через пізнання, почуття до свідомості, а потім і до дії. Тому поняття «ціннісні орієнтації» ще потребує конкретизації, визначення структури, видів ціннісних орієнтацій та їх інтеграції в загальну систему формування ціннісних смислів особистості. З психологічної точки зору ціннісні орієнтації є частиною структури особистості, яка відображає життєвий досвід, набутий особистістю в процесі її індивідуального розвитку, і є стрижнем свідомості, на основі якого особистість приймає рішення про важливі життєві питання. Ціннісні орієнтації виявляють стійке, соціально зумовлене, вибіркоче ставлення людини до низки матеріальних і духовних благ, ідеалів суспільства.

Вивчення ціннісних орієнтацій відіграє значну роль у визначенні змісту психолого-педагогічного супроводу молоді людини в процесі життєдіяльності, особливо в професійно-технічній освіті, що підтверджується невгамовним інтересом науковців і практиків до цієї теми. Оскільки ціннісні орієнтації розглядалися під кутом зору різних теоретико-методологічних підходів і за допомогою різного концептуального інструментарію, теоретичні уявлення про них досить неоднорідні.

Список використаної літератури:

1. Алексеева В. Г. Ценностные ориентации как фактор жизнедеятельности и развития. *Психологический журнал*. 1984.
2. Выготский Л. С. Вопросы детской психологии. Санкт-Петербург : Союз, 2004.
3. Глинянюк Н. В. Психолого-педагогічні умови формування ціннісних орієнтацій сучасної студентської молоді. URL: http://tme.umo.edu.ua/docs/Dod/3_2010/Glinaniyk.pdf
4. Волков Б. С. Психология юности и молодости : учеб. пособ. Москва : Академический проект : Трикста, 2006.
5. Киприянова Е. В. Исследование ценностных ориентаций старшеклассников и управление социализацией личности. *Обществознание в школе*. 1999.

Поночков Данило Олексійович

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Пріснякова Людмила Макарівна

кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

**ЗНАЧЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ВІДНОСИН
В ЖИТТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Дорослий вводить дитину в світ соціальної діяльності – суспільно вироблених навичок, умінь, способів практичної діяльності та моралі. А так як в предметах матеріальної та духовної культури, в її традиціях знаходять своє втілення історично сформовані форми психічного життя людей, то дитина, пізнаючи культуру і опановуючи нею, разом з тим засвоює і ці форми. На цій основі у неї розвиваються специфічні соціальні форми психіки.

Протягом усього раннього та дошкільного дитинства головним чинником формування особистості дитини продовжують залишатися батьки, підтримка і схвалення яких складають необхідну умову «врівноваженості» дитини з навколишнім середовищем і переживання нею емоційного благополуччя.

Традиційно головним інститутом виховання дитини є сім'я. Те, що дитина в дитячі роки набуває в сім'ї, вона зберігає протягом всього подальшого життя. Важливість сім'ї як інституту виховання обумовлена тим, що в ній дитина знаходиться протягом значної частини свого життя і по тривалості своєї дії на особистість жоден з інститутів виховання не може

порівнятися з сім'єю. У ній закладаються основи особистості дитини, і до вступу до школи вона вже більш ніж наполовину сформувалася як особистість. Для маленької дитини сім'я – це цілий світ, у якому вона живе, діє, робить відкриття, вчиться любити, ненавидіти, радіти, співчувати. Будучи її членом, дитина вступає у певні відносини з батьками, що можуть вплинути на неї як позитивно, так і негативно.

Існує велика кількість різноманітних визначень сім'ї. Вихідним вважатимемо визначення сім'ї як соціальної системи, яке пропонує А. Я. Варга: «Сімейна система – це група людей, які пов'язані загальним місцем проживання, спільним господарством, а головне – взаємостосунками». Дослідженням дитячо-батьківських стосунків у вітчизняній психології займалися учені Божович Л.И., Выготский Л.С., Костенко М. А., Лунякова Л. Г., Дубровина И.В., Лисина М. И., Леонтьев А.Н., Мухина В.С., Хоментausкас Г.Т., Эльконин Д. та інші. [1] Особлива роль у розвитку дитини, її емоційної та особистісної сфери, є фактор взаємодії батьків і дитини, як на ранніх, так і на пізніших етапах розвитку. У процесі постійного контакту з дитиною, батьки допомагають регулювати і впорядковувати його афективні взаємини з навколишнім світом, освоювати різноманітні психотехнічні прийоми афективної організації її поведінки, стабілізації афективних процесів. Завдяки своїм особливостям сім'я, як мала група створює своїм членам такі умови для емоційних проявів і задоволення емоційних потреб, які допомагають людині відчувати свою приналежність до суспільства, підсилюють почуття його безпеки і спокою, викликають бажання надати допомогу і підтримку іншим людям.

Численні психологічні дослідження показують, що спілкування дитини з близькими дорослими є головною і вирішальною умовою становлення всіх її психічних здібностей і якостей: мислення, мовлення, самооцінки, емоційної сфери, уяви та ін.

Сім'я, її стабільність та гармонійність функціонування є важливою умовою психологічного здоров'я кожної людини. Особливого значення психологічний клімат у родині, характер батьківсько-дитячих взаємин набуває у процесі розвитку та становлення особистості дитини. Дисгармонійні стосунки у сім'ї та деструктивні особистісні характеристики батьків діють на добробут дитини: не дозволяють задовольняти основні потреби, викликаючи стан напруги; слугують джерелом соматичних розладів, деструктивних переживань, у результаті чого можуть виникнути дитячі психологічні травми.

Питання сімейного виховання і впливу взаємин у сім'ї на дитину стали розроблятися в рамках психолого-педагогічного підходу (К. Д. Ушинський, А. С. Макаренко, В. О. Сухомлинський, Є. А. Аркін, А. Н. Леонтьєв, А. В. Запорожець, Н. І. Лісіна, В. К. Копирло та ін.)

Дана тема є актуальною, оскільки аналіз сучасного суспільства і сучасної сім'ї показує, що батьки часто не здатні створити сприятливі умови для ефективної соціалізації дитини, що призводить до загострення різних соціальних проблем. Помилки і прорахунки, допущені батьками в процесі

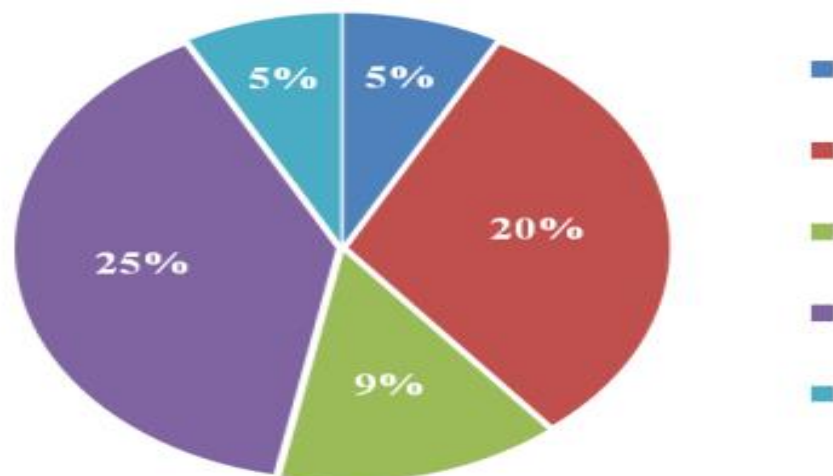
виховання та розвитку дитини, можуть виявитися непоправними і виявлятися пізніше в асоціальній поведінці дитини, в труднощах її адаптації до життя в суспільстві, в різних відхиленнях психічного та особистісного розвитку. Багато соціальних проблем є наслідком виховання дітей батьками з низьким рівнем психологічної та педагогічної культури, яка проявляється у безвідповідальному ставленні до виконання своїх виховних функцій, сильної мотиваційної обмеженості у вирішенні проблем сімейного виховання, неготовності і небажанням змінювати сформовані стереотипи виховання.

Сучасний ритм життя, збільшення кількості неповних, конфліктних сімей, зайнятість батьків поряд з низьким рівнем їх психолого-педагогічної культури істотно спотворюють характер дитячо-батьківських відносин. Це проявляється в формальному контакті батьків з дитиною, зникнення спільних форм діяльності, в дефіциті теплоти і уважного ставлення один до одного, що часто призводить до формування у дитини неадекватної самооцінки, невпевненості в своїх силах, негативних форм самоствердження, а в крайніх випадках виражається в педагогічній занедбаності, нездатністю до активного функціонування у соціум і затримкою психічного розвитку.

Батьківське ставлення розуміється як система різних почуттів і дій дорослих по відношенню до дітей. З психологічної точки зору батьківська установка — це педагогічне соціальне ставлення до дітей, яке включає раціональний, емоційний та поведінковий компоненти.

Були використанні такі методики: «Опитувач батьківських відносин» Я.А. Варга та В. В. Столін.

Результати діагностики батьківського ставлення на початковому етапі дослідно-пошукової роботи (Прийняття, Кооперація, Симбіоз, Авторитарна, Гіперсоціалізація, Маленький неудачник)

Батьки у розвитку та вихованні дитини займають провідну роль, оскільки саме вони вкладають у неї знання, які у подальшому перетворюються у навички та допоможуть функціонувати їй у житті, бути активним учасником суспільних відносин. Батьки виступають людьми, які повинні налагоджувати

стосунки з дитиною, а з іншого боку, виховувати, вимагати від них виконання певних правил.

При успішній взаємодії батьків та дітей, формування позитивного емоційного контакту, довірливих відносин, не обмежені дітей у діях для пізнання світу, вони будуть виростати більш адаптивними до суспільства та не відчують почуття тривожності.

Потьомкіна Вероніка Андріївна

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Сазонець Ігор Леонідович

доктор економічних наук, професор,

професор кафедри туристичного та

готельно-ресторанного бізнесу

Дніпровського гуманітарного університету

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ КУРОРТНОЇ СПРАВИ В СВІТІ В УМОВАХ ВПЛИВУ КОРОНАКРИЗИ

Курорти є одним із найважливіших сегментів індустрії гостинності. В останні роки ми бачили, що відпочинок на курортах набув надзвичайної популярності. Однак, поширення пандемії COVID-19, коронакриза спричинили негативний вплив на цю сферу.

Сьогодні курорти перебувають у скрутному становищі. Ключові фактори, що сприяють цьому наступні:

1. Економічна рецесія. Однією з основних причин, чому курорти останнім часом працюють не в повну силу є економічні умови. Коли люди не можуть дозволити собі відпустку, вони не збираються віддавати перевагу курортам як першому вибору для відпочинку. Це чинить додатковий тиск на курортні об'єкти. Потрібен час, щоб вони почали працювати та стати прибутковими;

2. Поширення інформаційних технологій та розвиток можливостей самостійного пошуку житла з метою відпочинку. Особливо популярним є ресурс Airbnb. Airbnb полегшив людям пошук житла для відпустки, який відповідає їхнім потребам, як ніколи. Ці заклади не можуть запропонувати всі види туристичного сервісу, але їх розташування є головним пріоритетом для вибору відпочинку. Вони є ґрунтовними конкурентами для курортів. Їм доводиться більше працювати, щоб запросити гостей і зрештою отримати прибуток у своєму бізнесі.

3. Зниження кількості туристів. На різку зміну моделей подорожей суттєво вплинуло на роботу курортів. Пандемія COVID-19 кардинально вплинула на життя людей та змінила спосіб подорожей людей. Протягом

тривалого часу рекреанти зазвичай були людьми, які приїжджали на відпочинок і витрачали гроші під час перебування. Однак за останні два роки спостерігається відхід від цієї тенденції. Відповідно, на курортах спостерігається зниження бізнесу.

З метою активізації діяльності курортних підприємств необхідним є застосування сучасних спеціальних засобів туристичного маркетингового менеджменту. Для реалізації ефективної діяльності необхідно: 1) визначити своїх ідеальних гостей; 2) визначити свою унікальну торгову пропозицію. Необхідно довести свою унікальність, донести до споживачів, чим ваш заклад виділяється серед інших курортів; 3) створити стійкий колектив. Індустрія гостинності схильна до плинності кадрів. Близько третини нових співробітників звільняються через шість місяців, і це, безперечно, важлива проблема, яку потрібно вирішити. Курорти не є винятком із усієї цієї проблеми. Кількість працівників, які звільняються з роботи, надзвичайно велика; 4) запровадження найкращих технологій. Індустрія гостинності, курортна справа спирається на розвиток технологій. Сьогодні технології є невід'ємною частиною будь-якого гостинного бізнесу – будь-то фірмова мережа готелів, крихітний мотель чи розкішний курорт. Крім того, на ринку є багато постачальників рішень для гостинності. Необхідно визначитися з кращими технологіями; 5) вдосконалення методів фінансового управління. Управління доходами – це спосіб покращити прибутковість вашого курорту та зробити його прибутковим; 6) створити умови для відпочинку, що відповідають цілям забезпечення безпеки в умовах поширення коронавірусу та одночасно не знижують сервіс та можливості отримання лікувальних процедур для рекреантів; 7) на державному рівні лобювати прийняття законодавчих актів, нормативне забезпечення курортної діяльності, що робить країну в цілому більш привабливою для проходження митних процедур, паспортного контролю та ін.

Раменська Євгенія Андріївна

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Пріснякова Людмила Макарівна

кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

Я-ВІРТУАЛЬНЕ У Я-КОНЦЕПЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Дивлячись на постійний розвиток психології як на іноземному так і на вітчизняному просторі, появу нової галузі психології як кіберпсихологія, все

частіше підіймається проблематика впливу Інтернету, соціальних мереж, на свідомість людини, що призводить до формування «Я – віртуальне».

Сьогодні проблема «Я реальне» та «Я віртуальне» у Інтернет просторі обумовлена тим, що зараз соціум проходить етап комп'ютеризації або віртуалізації життя. Люди все частіше проводять час за екранами комп'ютера і смартфонів, потроху забуваючи про своє «реальне» життя та «реальне» Я. Напевно не залишилося юнаків та які б не були зареєстровані у соціальних мережах. Зараз вже не залишається сумнівів в тому, що інтернет - невід'ємна частина життя молодих людей, а спілкування в інтернеті з використанням комп'ютерних технологій – становиться домінуючою форма спілкування. Специфічний вплив на поглинення людьми світу віртуального виступила епідеміологічна ситуація через COVID-19 на початку 2019 року, а зараз через і через воєнний час, багато аспектів соціального життя перейшло ще глибше до інтернет мереж. Через такі факти, люди, дійсно все більше втрачають соціальні навички, абстрагуються від зовнішнього агресивного світу й починають створювати нову форму власного Я – «віртуальну». Особливо це стосується юнаків та підлітків, у яких ще психологічна самоідентифікація не до кінця сформована і доволі гнучка для зовнішніх, в нашому випадку віртуальних, чинників.

У нашому дослідженні ми розглянули поняття Я-концепції та дослідили феномен виникнення Я-віртуального.

Поняття Я-концепція з'явилась в 50-х рр. ХХ ст. в руслі гуманістичної психології. Її представників О. Маслоу, Роджерс, намагалися розглянути цілісне людське Я як фундаментальний фактор поведінки і розвитку особистості. Перші теоретичні розробки в цій області належать У. Джемсу. Він розділив особистісне Я на взаємодіючі Я-усвідомлене і Я-як-об'єкт. Я-концепцію визначають як сукупність установок, які спрямовані на себе і виділяють три структурні компоненти:

Когнітивний компонент – це «образ Я». До нього відноситься зміст уявлень про себе – рольові, статусні, психологічні характеристики. Незалежно від того, істинні вони чи хибні, індивіду вони здаються переконливими – надійний, товариський, сильний і ін.;

Оціночний компонент або емоційно-ціннісний – включає в себе самоповагу, самокритичність, себелюбство.

Поведінковий компонент – він характеризує прояви когнітивного і оцінного компонентів в поведінці, в промові, в висловлюваннях про себе та ін. Сюди можна віднести прагнення підвищити свій соціальний статус, бажання бути зрозумілим, приховати свої недоліки [1, ст. 66].

Всі компоненти Я-концепції тісно пов'язані між собою, хоча і мають відносно самостійної логікою розвитку. Єдиної схеми опису складної будови Я-концепції в літературі поки немає. Р. Бернс, наприклад, являє Я-концепцію у вигляді ієрархічної структури, вершиною якої є глобальна Я-концепція. Вона конкретизує установки особистості, які мають різні модальності, на себе. Далеко не завжди об'єктивними бувають ті якості, які люди приписують

власній особистості і інші люди не завжди готові з ними погодитися. Об'єктивні на перший погляд показники, такі як зріст, вік, для різних людей можуть мати різне значення, яке обумовлене загальною структурою їх Я-концепції[2, С. 56].

Символічний інтеракціонізм ґрунтується на роботах Ч. Кулі і Дж. Міда. Дана теорія спирається на три передумови:

- Люди реагують на зовнішні стимули виходячи з значень, які вони приписують елементам свого оточення.
- Дані значення є результат соціальної взаємодії.
- Дані значення можуть змінюватися в результаті виникає в рамках цієї взаємодії індивідуального самосприйняття.

Карл Роджерс, один із засновників гуманістичної психології, запропонував, що сам ставлення включає в себе три компоненти:

Самоопис – це те, як ми бачимося. Самоопис включає в себе те, що ми знаємо про себе фізично (наприклад, каштанове волосся, блакитні очі, високі), наші соціальні ролі (наприклад, дружина, брат, садівник) і наші особистості (наприклад, вихідні, серйозні, роду).

Самоопис не завжди відповідає дійсності. Деякі люди мають надумне сприйняття одного або декількох їх характеристик. Ці роздуті сприйняття можуть бути позитивними або негативними, і людина може мати більш позитивний вид на певні аспекти себе і більш негативним поглядом на ін.

Самооцінка – це цінність, яку ми ставимо на себе. Індивідуальні рівні самооцінки залежать від того, як ми оцінюємо себе. Ці оцінки включають в себе наші особисті порівняння іншим, а також відгуки інших для нас.

Коли ми порівнюємо себе іншим і виявимо, що ми краще в чомусь, ніж інші і/або, що люди сприятливо реагують на те, що ми робимо, наша самооцінка в цій області зростає. З іншого боку, коли ми порівнюємо себе іншим і знайшли, що ми не такі успішні в цій галузі, або люди негативно реагують на те, що ми робимо, наша самооцінка зменшується. Ми можемо мати високу самооцінку в деяких областях «Я хороший студент», одночасно маючи негативну самооцінку в інших «Мені не подобається».

Ідеальний я або «Я ідеальне» це те, ким ми хотіли б бути. Часто існує різниця між самооцінкою і ідеалом я. Ця невідповідність може мати негативний вплив на самооцінку.

За словами Карла Роджерса, самооцінка і ідеальне я, можуть бути конгруентними або не конгруентними. Конгруенція між самооцінкою і ідеальним я означає, що існує чесна кількість перекриття між двома. Різниця між самооцінкою і ідеальним я означає, що людина може знаходитися й когнітивному дисонансі [3, с. 60].

На сучасному етапі розвитку суспільства масова комп'ютеризація та впровадження інформаційної техніки в усі сфери суспільного життя, викликали зміни не тільки в економічному, політичному, соціальному та духовному житті нашої країни, але і в траєкторіях розвитку і становлення особистості. Даний факт відзначається багатьма вітчизняними і зарубіжними

дослідниками (Б. Шнейдерман, Л. Н. Бабанін, О. О. Прокшина, В. А. Солодовник та О. К. Тіхомірів). Наприклад, А. Е. Войсунський зі співавторами вказують: інформаційні технології самі по собі не можуть впливати тільки негативно на особистісний розвиток в юнацькому віці. Наприклад, при інтернет-адикції виникають негативні особистісні зміни, проте можливо і позитивний розвиток здібностей і Я-концепції, а також мотиваційної сфери в цілому.

Можна припустити, що Інтернет не просто надає нові можливості для спілкування, але продукує особливий культурний простір, в рамках якого особистість втягується в нові види діяльності і отримує в своє розпорядження кошти і знаряддя, що опосередковують процес формування образу «Я»

У дослідженнях процесу інтернет-соціалізації окрему увагу приділяється проблемі мотиваційної сфери. Створення віртуального образу супроводжується відсутністю у нього фізичного тіла, зовнішніх атрибутів, суспільного статусу, соціальних ознак. У той саме час реалізується прагнення віртуальної особистості інтернет-користувача до компенсації недоліків і придбання нового досвіду в комунікації. Саме цей вид самовираження, укладений в можливість повної зміни свого Я у процесі само презентації, є одним із основних мотиваційних факторів віртуальної взаємодії учасників інтернет-соціуму.

Нами була обрана позиція, що «Я-віртуальне» є проміжним між «Я-реальним» та «Я-віртуальним». Наша позиція базується на дослідженнях таких психологів як: Ю.М. Кузнецова, Н.В. Чудова, Н.Н. Бутрова та Саринцева Н.П. Ми також припускаємо, що самопрезентація користувача у реальному житті відрізняється від самопрезентації у мережі

Для дослідження «Я-віртуального» у здобувачів вищої освіти факультету психології Дніпровського Гуманітарного Університету ми обрали методика С.А. Будассі «Методика дослідження самооцінки». Метод Будассі заснований на уявленні про те, що статистичною нормою є закономірне розбіжність реальної та ідеальної Я-концепції та друга методика яка використовувалась нами є методика **Діагностика інтернет-залежності Кімберліта Янга**. Тест являє собою інструмент самодіагностики патологічного пристрасті до інтернету.

Методики було надано 20 студентам-здобувачам, та отримані результати по двом методикам було занесено нами у таблицю у процентних показниках співвідношення результатів (таблиця №1).

Таблиця №1

Показники рівня інтернет-залежності та самооцінки

Рівні залежності	Розподіл досліджуваних		
	Низький рівень самооцінки	Адекватна самооцінка	Неадекватна висока самооцінка
Високий рівень	65%	25%	10%
Низький рівень	-	90%	10%

На таблиці результату двох методик ми бачимо таку залежність:

1. Індивіди, що мають занижену самооцінку, мають великий розрив між «Я–реальним» та «Я–віртуальним», також ці опитувані мають проблеми із залежністю від інтернету, тобто, вони багато часу проводять у соціальних мережах.

2. Індивіди із нормальною самооцінкою, але із залежністю від інтернету – виключення. При індивідуальній бесіді, ми дізналися, що у опитуваних проблеми у родині та деякі проблеми із соціальним оточенням, тобто, ім. зручніше спілкуватися в інтернеті;

3. Ми дізналися, що люди із заниженою самооцінкою, та великим неспівпадінням між очікуванням від себе та реальним Я індивіда, проводять набагато більше часу у соціальних мережах, проявляє своє третє «Я» – «Я–Віртуальне».

«Я–віртуальне» прагне до «Я–ідеального», але «Я–реальне» не дає цього зробити в повному обсязі, так як «Я–реальне» та «Я–ідеальне» дуже часто не співпадають та вводять у когнітивний дисонанс. «Я–реальне» та «Я–ідеальне» є спотворення «Я–реального». Людина, знаходячись у Інтернеті менш сприятлива до дії своїх моральних надбань та впливу Вищого Я, яка є у свою чергу Колективним моральним пластом. Нова структура особистості виступає нічим іншим, як захисним механізмом, можливістю абстрагуватися від важкої реальності, та відчутти себе по-іншому.

Список використаної літератури:

1. Гуревич П. С. Психологія особистості : навч. посіб. Москва : Юніті, 2013. 559 с.
2. Пікулева О. А. Психологія самопрезентації особистості : монограф. Москва : Инфра–М, 2017. 400 с.
3. Янчук В. А Введение в современную зарубежную психологию. Минск : АСАР, 2015. С. 251–352.

Руденко Вікторія Сергіївна

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Пашко Антоніна Олександрівна

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

ЕМОЦІЙНА СФЕРА ОСОБИСТОСТІ

Емоційна сфера людини завжди була в центрі особливої уваги вітчизняних психологів, оскільки виховання передбачає розвиток певного

емоційного ставлення до навколишнього світу, зокрема до цінностей, норм та ідеалів суспільства. Емоційний розвиток – це закономірний процес, що має певну логіку і в кінцевому підсумку визначається загальною логікою розвитку особистості дитини в цілому, зміною видів діяльності, в яких формуються емоційні процеси, специфікою взаємодії дитини зі світом людей та предметів. У подальшому на цій основі формується особлива психічна діяльність – емоційна уява. Остання є сплавом афективних і когнітивних процесів, характерних для специфічно людських почуттів (Л.С. Виготський). Ця афективно-пізнавальна діяльність, подібно до діяльності інтелектуальної, спочатку складається як зовнішня і потребує для своєї реалізації зовнішніх опор (наочне сприйняття, приклад інших людей, оцінка).

Важливість вивчення вікових особливостей емоційної сфери особистості пов'язана з тим, що є тісний зв'язок емоційного та інтелектуального розвитку. Є.І. Янкіна зазначає, що порушення в емоційному розвитку людини призводять до того, що особистість не може використати інші здатності, зокрема інтелект, для подальшого розвитку. У юнаків з емоційними порушеннями переважають такі негативні емоції, як горе, страх, гнів, сором, відраза. У них є високий рівень тривожності, а позитивні емоції виявляються рідко. Рівень розвитку інтелекту успішних відповідає середнім значенням за тестом Векслера. Страх – емоція, що виникає в ситуаціях загрози біологічному або соціальному існуванню індивіда і спрямована на джерело дійсної чи уявної небезпеки. Страх – це афективний психічний стан очікування небезпеки, при якому реальна небезпека загрожує від зовнішнього об'єкта, а невротична – від вимоги потягу. На відміну від болю та інших видів страждання, що викликаються реальною дією небезпечних факторів, страх виникає при їх передбаченні.

Підлітковий та юнацький вік традиційно вважається більш складним періодом розвитку, ніж середнє дитинство. Це час фізичних, когнітивних і емоційних перетворень, які наближають дитину до дорослості. На додачу до цього змінюються соціальні вимоги, які висуваються до дитини батьками, однолітками, вчителями і самою спільнотою. З одного боку, для цього складного періоду показові негативні прояви, дисгармонійність у становленні особистості, згортання попередньо встановленої системи інтересів дитини. З іншого боку, підлітковий вік відмічається багатьма позитивними факторами: росте самостійність дитини, більш різноманітним та змістовним стає відношення до інших дітей і дорослих, значно розширюється сфера його діяльності та ін. Головне, даний період відрізняється виходом дитини на якісно нову соціальну позицію, в якій формується його свідоме відношення до себе як до члена суспільства.

Формування повноцінної активної особистості має насамперед ґрунтуватися на вихованні у дитини почуття власної гідності, усвідомлення своєї самоцінності, поваги до себе, віри у власні сили. Дитина має прагнути бути самою собою, не схожою на інших. Проте на заваді формуванню повноцінної особистості інколи постає страх. Немає людини, яка б ніколи не

переживала б цього почуття. Стурбованість, тривога, страх, тривожність – такі самі невід’ємні емоційні ознаки нашого психічного життя, як і радість, захоплення, гнів, подив, смуток. Тією чи іншою мірою хвилювання і тривога перед публічним виступом, відповідальним іспитом, зустріччю з авторитетною людиною знайомі практично кожному. В певному ступені цей страх виконує позитивну функцію – примушує мобілізувати доступні ресурси, підготуватися до випробування, підвищує почуття відповідальності. Але буває й так, що страх набуває зовсім іншої природи і замість мобілізації ресурсів призводить до їх блокування, починає гальмувати будь-які форми соціальної активності і приносить масу неприємних переживань. Тому важливо, щоб страхи не стали причиною дезадаптації підлітка, його замкненості, настороженості, відчуження від соціуму.

Сайко Юлія Миколаївна

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Спіріна Ірина Дмитрівна

доктор медичних наук, професор,

професор кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ’Я МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність дослідження обумовлена реаліями трагічних подій в Україні, які з початком 2022 року розгорнулись в нашій країні. Україна вимушена захищатись від військової агресії РФ, роль медичних працівників у цій війні полягає у зменшенні втрат сторін конфлікту.

Специфіку цієї галузі медицини відбиває високий рівень складності професійних завдань, що стоять перед медичними працівниками. У більшості випадків їм доводиться працювати в екстремальних умовах, в яких звичайна людина мало що зможе зробити. Також дуже своєрідні і травми, з якими стикаються військові фахівці: відірвані кінцівки, кульові та осколкові поранення, роздавлені частини тіла – все це дуже нечасто бачить цивільний фахівець. Тому військовий медик повинен мати також стійку психіку, у зв'язку з цим дослідження психічного здоров'я медичних працівників під час воєнного стану дуже актуальне.

Питання психічного здоров'я медичних працівників під час війни та в умовах воєнного часу розглядали науковці: Г. А. Макарова, В. І. Ковальчук, К. Маслач, Х. Дж. Фрейденберг, В. Бойко, С. Джексон та ін.

Стрес визначається як індивідуальний комплекс захисних реакцій людського організму у відповідь на різні несприятливі фактори: емоції, зовнішні обставини та впливи. Стреси військового часу: хронічний довгостроковий стрес і гострі короткострокові стресові епізоди, що періодично погіршують його, можуть бути фізіологічними та/або нервово-психічними (інформаційними, психоемоційними).

Історія великомасштабних воєн та локальних збройних конфліктів супроводжує всю історію людства, приносячи неминучі жертви та скалічені долі для багатьох мільйонів людей. При цьому, поряд з фізичними каліцтвами, отриманими в ході бойових дій, особливе місце в їх негативних наслідках займає психічна травма, яка нерідко протягом багатьох років супроводжує як безпосередніх учасників бойових дій, так і значні верстви, здавалося б, «непрямо» залучених у військові конфлікти осіб (близькі, родичі, вимушені переселенці тощо) [1].

Робота в умовах кризової та екстремальної ситуації, у тому числі під час воєнного стану, пред'являє підвищені вимоги до фізичних, психічних та психологічних ресурсів медиків. Незважаючи на збільшену кількість стресогенних факторів, роботу вахтовим методом у засобах індивідуального захисту, ізоляцію від близьких, ризик військового часу, медичним працівникам необхідно дотримуватись усіх протоколів лікування та реанімаційних заходів, екстрено приймати клінічно важливі рішення, дотримуватись принципів медичної етики та деонтології та при цьому неухильно дотримуватись правил безпеки при роботі з небезпечними біологічними агентами.

Загальні тенденції виникнення та розвитку широкого спектра психічних порушень у медичних працівників підпорядковуються загальним законам адаптацію стресової ситуації.

Тривале перебування у стресовій ситуації призводить до виснаження функціональних резервів людини. В результаті мотивація на надання допомоги як виконання соціальної значущої місії перестає виконувати активаційну та мобілізаційну функції.

Знижуються активність та працездатність, підвищується рівень тривоги, напруженості, можуть виникати дезадаптивні варіанти міжособистісних відносин, труднощі у прийнятті рішень та аналізі ситуації [2].

Зниження рівня психічної активації та контролю, порушення психомоторних функцій можуть призводити до виникнення лікарських помилок, зростання кількості випадків недбалості, включаючи інфікування самого медперсоналу. Це створює ризики для життя та здоров'я пацієнтів, ризики підвищення навантаження інших фахівців у разі вибуття медичного персоналу з робочого стану. Частота професійних помилок пропорційно робочим навантаженням та рівню напруги.

Підвищити стійкість до професійного та емоційного вигорання багатьох медичних працівників можна, здійснюючи реорганізацію робочого оточення такими способами:

- надання підтримки молодим лікарям;
- надання часу для дискусій;
- важливою позицією щодо неприпустимості нестачі сну;
- застосуванням управлінських стратегій, що дозволяють працівникам дотримуватися балансу між часом для роботи та часом для сімейного життя;
- надання можливості співробітникам обговорювати допущені помилки, уникаючи фіксації уваги на помилках кожного окремого фахівця;
- організацією дискусій серед співробітників, на яких обговорюються емоційні та соціальні проблеми догляду за пацієнтами (обговорення може проводитися віддалено, у робочих чатах, якщо це необхідно). Слід зважати на те, що уникнення обговорень є основним симптомом травми. Особлива увага має бути звернена на співробітників, які «надто зайняті» або постійно «недоступні» для участі в обговореннях. Саме таким працівникам може знадобитися особлива підтримка з боку досвідченіших колег чи психолога;
- введенням системи менеджменту часу для забезпечення дотримання режиму сну та відпочинку;
- створенням системи виробничої мотивації, включаючи визнання результатів роботи (похвала, висока оцінка, матеріальне заохочення та ін);
- контролем за комунікативними стилями управління установою та керівництва підрозділами.

Ключова роль у запобіганні вигоранню належить керівнику. Організація кімнат психологічного розвантаження показала свою ефективність у психопрофілактичній роботі з медичним персоналом [3].

Наочно-агітаційна робота (плакати, стінгазети та ін.) дозволяють посилити мотиваційний компонент у профілактиці емоційного вигорання.

Психологічна складова психопрофілактичних заходів охоплює: 1) акцентування морального вибору та соціальної місії медичного працівника під час воєнного стану та бойових дій; 2) визначення короткострокових та довгострокових цілей для кожного співробітника, бригади, відділення, установи; 3) підтримка професійної та організаційної ідентичності за рахунок делегування повноважень та залучення до прийняття виробничих рішень [1]; 4) організація та надання можливості навчання за допомогою профільних фахівців або самостійного оволодіння навичками саморегуляції – зняття м'язової напруги за допомогою дихальних та тілесних технік [4]; 5) відновлення чи створення відповідного рівня комунікацій; 6) обмін професійною інформацією з представниками інших служб, що дає відчуття ширшого світу; 7) емоційне спілкування (аналіз своїх почуттів та обговорення з іншими).

Для дотримання психогігієни виробничих відносин та забезпечення психологічної безпеки психопрофілактичних заходів їх формат має бути різним залежно від завдань, глибини та інтенсивності психологічних інтервенцій.

У разі ризику поширення інфекційного захворювання можливе використання дистанційних форм консультування у профільних фахівців. Консультації найбільш ефективні при індивідуальному форматі проведення.

Важливо зважати на індивідуальну готовність медичного працівника до прийняття допомоги, тип стрес-реагування, стадії розвитку стресу, рівень емоційного вигорання, домінуючу симптоматику [5].

Таким чином, психологічне здоров'я формується внаслідок подолання труднощів соціалізації, яка тісно пов'язана із процесами індивідуалізації. Виділяючи психологічний аспект психічного здоров'я, доречно розглядати особистість лікаря цілісну систему.

В період воєнного стану особливої значущості набуває зміцнення психологічного здоров'я особистості людини, оскільки його стан залежить від суспільних чинників. Війна та військовий час виступають високоінтенсивним та масштабним «громадським пресом».

У воєнний час медичний персонал стикається з непосильним робочим навантаженням у поєднанні з безпосередніми загрозами власного життя, а також життя членів їхніх сімей. Ці стресори надають потенційний вплив як на фізичне, так і психологічне функціонування.

В умовах військового стану для виконання покладених на медичні установи завдань зусилля керівників мають бути спрямовані на розробку та впровадження системи заходів щодо зниження ризиків для здоров'я пацієнтів та втрат кадрових ресурсів.

Існують спеціальні програми управління стресом, кожна спеціалізована операційна сфера потребує спеціальної підготовки, адаптованої до індивідуальних вимог та потреб відповідних органів виконавчої влади.

Список використаних джерел та літератури:

1. Bandura A., 1989. Regulation of cognitive processes through perceived self-efficacy. *Developmental Psychology* 25.
2. Ben-Ezra M., Soffer Y., 2010. Hospital personnel reactions to Haiti's earthquake: a preliminary matching study. Ben-Ezra, M., Palgi, Y., Essar, N., 2007. Impact of war stress on posttraumatic stress symptoms in hospital personnel. *General Hospital Psychiatry* 29.
3. Benyamini Y., Blumstein T., Lusky A., Modan B., 2003. Gender differences in the self-rated health–mortality association: is it poor self-rated health that predicts mortality or excellent self-rated health that predicts survival? *The Gerontologist* 43.
4. Differences in psychological effects in hospital doctors with and without post-traumatic stress disorder. *The British Journal of Psychiatry* 193, 165–166.
5. Fain R.M., Schreier R.A., 1989. Disaster, stress and the doctor. *Medical Education* 23.

Сіра Ганна Миколаївна

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти

Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Деркач Лідія Миколаївна

доктор психологічних наук, професор,

професор кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

ПАРАДИГМА ДОСЛІДЖЕНЬ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ ОСОБИСТОСТІ В ПСИХОЛОГІЧНИХ ТЕОРІЯХ ТА НАПРЯМКАХ

Проблема соціального інтелекту викликає неабиякий інтерес. Передусім, її актуальність визначається соціальною ситуацією перехідного періоду, якому властива фундаментальна колізія між розумінням ролі соціального інтелекту в структурі інтелекту особистості та значущістю соціального інтелекту в професійній діяльності.

У більшості психологічних праць інтерес до соціального інтелекту виникав, як правило, у зв'язку із конструюванням нового поняттєвого апарату для інтелектуальних процесів особистості. При цьому термін «соціальний інтелект» використовувався найчастіше контекстуально, а не в значенні окремого предмету дослідження. Отже, на сьогодні виконано зовсім недостатньо як теоретичних, так й експериментальних психологічних робіт з проблеми соціального інтелекту.

Соціальний інтелект сприймається як здатність людини розуміти себе та інших в постійній видозміні психічних станів і міжособистісних відносин, прогнозувати результати власної поведінки, поведінки партнерів по взаємодії. Соціальний інтелект, що має особливу структурну базу з когнітивним розвитком, емоційними основами моральності, водночас є відносно незалежним створенням – те, що можна визначити як «практично-психологічний розум» [8, с. 5].

Незважаючи на численні теоретичні та експериментальні дослідження, залишається ціла низка невирішених питань, оскільки у відомих концепціях немає однозначної відповіді на питання про природу, умови та фактори становлення розвитку соціального інтелекту. Отже, необхідний системний аналіз наукового знання про соціальний інтелект особистості для того, щоб узагальнити основні концепції та визначити найістотніші чинники його становлення та розвитку.

Звернення дослідників до проблеми соціального інтелекту проглядається в літературі початку ХХ століття.

Уявлення про природу соціального інтелекту розкрито в межах різних підходів вітчизняних та зарубіжних вчених: поведінкового (Г. Айзенка, П. Балтес, М. Кубишкіна, Г. Олпорт, Е. Торндайк, М. Холодна); когнітивно-вербального (Дж. Гілфорд, Н. Каліна, Н. Кентор, Д. Кітінг, Н. Кудрявцева, М. Саллівен, М. Тісак, М. Форд); комунікативного (М. Амінов, М. Бобнева, Ю. Ємельянова, Л. Лепіхова, О. Михайлова (Альошина), М. Молоканова, А. Южанінова); комунікативно-особистісного (В. Куніцина, М. Кубишкіна, О. Лобанов); операціонального (Н. Кудрявцева); структурно-динамічного (Д. Люсін, Д. Ушаков); інтегративного (К. Космітський, О. Джон); системного (Б. Ломов, В. Мерлін, В. Панок, Н. Чепелева) та інших [4; 5; 9; 11].

Нині існує безліч психодіагностичних методик, що дозволяють виявити стійкі психологічні особливості людини, зокрема загальні інтелектуальні здібності. Однак для успішності в деяких видах життєдіяльності необхідно вміння розуміти особистість іншої людини та розумітися на міжособистісних відносинах. Тому постає питання про використання в психологічній практиці методів діагностики здатності до розуміння поведінки інших людей [11, с. 64].

Психометричний підхід до соціального інтелекту бере свій початок у запропонованій в Е.Л. Торндайком трикомпонентної моделі інтелекту, що включає здатність розуміти та оперувати ідеями (абстрактний інтелект), конкретними предметами (механічний інтелект) та людьми (соціальний інтелект) [12, с. 79].

Вперше тест зміни соціального інтелекту було запропоновано Т. Ханом: він розробив багатофакторну методику, а оцінка сукупності субтестів давала підсумковий бал що визначав рівень розвитку соціального інтелекту респондентів [9, с. 14-17].

Дослідження соціального інтелекту періодично випадало з поля зору дослідників. Це обумовлюється невдачами при спробах визначити межу соціального інтелекту та відокремити його від академічного чи абстрактного інтелекту.

До поведінкових способів вимірювання соціального інтелекту вчені запропонували розрізняти соціальний та академічний інтелект за допомогою їхньої невербальної оцінки, коли визначається невербальне сприйняття знань [10, с. 23].

Багато шляхів вивчення соціального інтелекту повторюють традиційне тестування інтелектуального рівня. Проте розвиваються і додаткові методи, які допомагають виявити індивідуальні особливості соціального інтелекту. Одним із перших і найвідоміших тестів щодо визначення його рівня був тест рівня соціального інтелекту, розроблений Дж. Вашингтоном [2, с. 62-65].

О'Салліван, Гілфорд та де Мілль розробили тести, щоб визначити якість пізнання у поведінковій діяльності людей, яку вони визначили як здатність до критичної оцінки [1, с. 57].

Дослідження М.Є. Форда та М.С. Тисака стали наступним щаблем визначення поведінкової складової соціального інтелекту, яка відрізняє його від академічного. Форд і Тисак припустили, що різницю між їхніми

відкриттями та результатами досліджень, що проводяться Кітінгом, виникла внаслідок того, що вони оцінювали поведінкову, а не когнітивну складову соціального інтелекту [3, с. 17-24].

Для дослідження Л.Д. Страйкер та Д.А. Рок залучили тест критичної оцінки ситуативної поведінки, а також спосіб визначення міжособистісної компетентності поряд із вимірами соціального інтелекту (тобто оцінкою з боку однолітків, самооцінкою, декодуванням невербального спілкування) та оцінкою основних здібностей (тобто вербального розуміння, загального міркування). У порівнянні зі знахідками Форда і Тисака ці результати не підтверджують гіпотезу про те, що поведінкова складова соціального інтелекту буде очевиднішою у вимірах академічного інтелекту, ніж при оцінці вербальної складової соціального інтелекту [13, с. 6].

Л.Т. Браун та Р.Г. Ентоні провели дослідження, у яких встановили, що моделі соціального та академічного інтелекту різні, але потенційно взаємопов'язані. Дослідники дійшли висновку, що рівень соціального інтелекту може не залежати від рівня академічного інтелекту [5, с. 41].

На додаток до способів вимірювання соціального інтелекту вчені запропонували розрізняти соціальний та академічний інтелект за допомогою невербальної оцінки, коли визначається в першу чергу невербальне сприйняття знань.

Д. Арчером та Р. М. Акертом було розроблено тест соціальної інтерпретації (SIT) під час якого учасникам пропонується візуальна та звукова інформація про будь-яку ситуацію [3, с. 56].

Вчені К. Джонс та Дж. Д. Дей розглянули взаємозв'язок між двома характерними факторами соціального інтелекту, якими є кристалізовані соціальні знання (декларативні та досвідчені знання про добре знайомі соціальні події) та соціально-когнітивна гнучкість (здатність застосовувати соціальні знання при вирішенні невідомих проблем). Дослідники припустили, що дві особливості соціального інтелекту можуть бути визначені під час вирішення академічних завдань. Спосіб рішення залежить від здатності неординарно мислити у випадку з незнайомими абстрактними завданнями, що мають одне правильне рішення [7, с. 12].

У роботах Р. Кантор та Р. Херлоу, Кантор та Кілстрома оцінюється уявлення окремої особи про соціальний інтелект. Ці вчені вважають, що соціальна поведінка дійсно обумовлюється рівнем інтелекту, оскільки вона є результатом таких когнітивних процесів, як сприйняття, пам'ять, міркування та розв'язання проблем [9, с. 45].

На жаль, доводиться констатувати той факт, що недавні спроби визначити та виміряти соціальний інтелект не внесли істотних змін до сучасного розуміння цього виду інтелекту. Розмаїття визначень і тлумачень поняття «соціальний інтелект» також сприяє вирішенню цієї проблеми.

Соціальний інтелект у психологічній культурі особистості головним чином представляє когнітивний аспект, будучи системоутворюючим фактором цієї культури.

Незважаючи на велику кількість досліджень, присвячених даній проблемі, поняття «соціальний інтелект» досі немає однозначного визначення і розглядається з різних методологічних позицій.

Проведений аналіз дозволяє говорити, щодо змісту соціального інтелекту, різні автори відносять: соціальну сенситивність, соціальну пам'ять, соціальну перцепцію та соціальну думку. Згідно з останніми вітчизняними дослідженнями, він не ототожнюється із загальним інтелектом, соціальною та комунікативною компетентністю, а представляє самостійний, малодосліджений психологічний феномен [13, с. 27].

Найчастіше він постає у вигляді інтегральної, інтелектуальної здатності, що визначає успішність у спілкуванні та соціально-психологічної адаптації, здатності прогнозувати як свою власну, так і поведінку інших людей у різних галузях людської життєдіяльності, розпізнавати наміри, почуття та емоційні стани людини щодо невербальної та вербальної експресії тощо [12, с. 98-125].

Вище зазначене вказує на варіативність та неоднозначність підходів до розуміння соціального інтелекту, ускладнюючи ретельність його вивчення. Разом з тим, у сучасному соціокультурному середовищі існує необхідність та доцільність всебічного дослідження умов становлення соціального інтелекту, а також розроблення програм з активізації його розвитку [5, с. 64-78].

На наш погляд, соціальний інтелект - це відносно стійка сукупність психологічних утворень, що виявляються в суб'єкт-суб'єктних відносинах, які забезпечують продуктивність міжособистісної взаємодії та успішність соціальної адаптації.

Іншим найважливішим аспектом соціального інтелекту є виділення складових його компонентів. Очевидно, соціальний інтелект як складне психологічне утворення детерміновано як природними, і соціальними чинниками.

Так, наприклад, інструментально-стильові змінні, обумовлені переважно природними особливостями, що залежать від виразності та поєднання властивостей нервової системи та темпераменту, можна розглядати через такі складові як ергічність та аергічність (динамічні характеристики), які визначають енергійність, активність або млявість та пасивність взаємодії у суб'єкт-суб'єктних відносинах; стенічність і астенічність (емоційні змінні), що виявляються в процесі взаємовідносин і сприяють продуктивності взаємодії; інтернальність та екстернальність (регуляторні складові), що дозволяють утримувати у фокусі уваги партнера по взаємодії [4, с. 71].

Що стосується соціально-ситуативних характеристик, то вони можуть реалізовуватися в ході взаємодії через такі змінні, як соціоцентрична та егоцентрична мотивація, суб'єктно-особистісна та предметно-комунікативна рефлексія, свідомість та поінформованість суб'єкт-суб'єктних відносин [6, с. 98-102].

Таким чином, соціальний інтелект як предмет психологічних досліджень у сучасних умовах потребує осмислення та переосмислення теоретико-методологічних підходів, виділення та експериментального

обґрунтування структурних компонентів, вивчення механізму реалізації та розробки діагностичного інструментарію.

Список використаної літератури:

1. Олпорт Г. В. Природа упередження. Нью-Йорк, 2004. 165 с.
2. Болл Х. О., Медінцев В. О. Особистість як індивідуальний модус культури і як інтегративна якість особистості. *Горизонти освіти*. 2011. № 3. С. 7–14.
3. Браун Л. Т., Ентоні Р. Г. Продовження пошуку соціального інтелекту. *Особистість та індивідуальні відмінності*. 2010. № 11. С. 463–470.
4. Михальчук Н. О. Психологічні засади смислоутворення особистості. *Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського* : Зб. наук. праць, 2004. № 7. С. 66–71.
5. Гарднер Г. Рамки розуму: теорія множинного інтелекту. Лондон : Heinemann. 2008. 178 с.
6. Гілфорд Дж. П. Структура інтелекту. Нью-Йорк : Psychol Bull, 2006. С. 63–99.
7. Гілфорд Дж. П. Природа людського інтелекту. N. Y. : McGraw-Hill, 2017. 156 с.
8. Форд М. Е., Тісак М. С. Майбутній пошук соціального інтелекту. *Журнал педагогічної психології*. 2018. № 75 (2). С. 196–207.
9. Кітінг Д. К. Пошук соціального інтелекту. *Журнал педагогічної психології*. 2007. № 70. С. 218–233.
10. Кілстром Дж. Ф., Кантор Н. (2011). Соціальний інтелект. URL: http://istsocrates.berkeley.edu/~kihlstrom/social_intelligence.htm.
11. Онуфрієва Л. А. Психологія професійної реалізації особистості майбутнього фахівця: теоретико-методологічний аспект. Жешув : BonusLiber, 2017.
12. Онуфрієва Л. А. (2013). Дослідження психологічних детермінант розвитку професійної самосвідомості та особистісної зрілості майбутніх фахівців соціономічних професій. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія «Психологічні науки»*. 2013. № 10 (91). С. 227–233.
13. Смульсон М. Л. Психологія розвитку інтелекту. Київ : Нора-Друк, 2003.
14. Торндайк Р. Л. Інтелект та його використання. *Harper's Magazine*, 2020. P. 227–235.

Супрун Ксенія Андріївна

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти

Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Пріснякова Людмила Макарівна

кандидат психологічних наук, доцент,

завідувач кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ І РЕАГУВАННЯ НА ВОЄННІ ДІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ УКРАЇНИ

Сприйняття є відображенням предметів і явищ середовища, яке оточує людину під час їх регулярної дії на органи чуття. Воно стає як би загальним відображенням предметів і явищ під час їх дослідницького впливу на органи чуттів. Потім з цими образами працюють увага, пам'ять, мислення, емоції та почуття. Як і відчуття, сприйняття виникає лише тоді, коли предмети впливають на аналізатори.

Сприйняття виконує наступні функції: загального орієнтування (пізнання, поведінка, естетика); оцінювання (оцінка положення об'єктів, їх форм, розмірів, фізичних властивостей); пізнавальна (уявлення про нові предмети та явища); контролю практичної діяльності (при створенні нових об'єктів); регулятивна (регулювання поведінки та діяльності в процесі взаємодії з предметами та явищами).

Друга сигнальна система, яка формує зміст людського сприйняття, бере на себе важливу функцію в процесі сприйняття. Вона перетворює сприйнятий об'єкт у словесний сигнал; визначає розуміння первинних сигнальних подразників, надає вільного характеру сприйманню людини, пов'язує сприйняття з діяльністю особистості. Друга система сигналізації допомагає усвідомлювати та розуміти об'єкти, що відображаються. Він регулює процес формування сприйняття людини [3].

Найважливішими особливостями сприйняття є: предметність, цілісність, структурність, константність і осмисленість.

Предметність сприйняття виявляється в тому, що властивості предмета є не ізольовані в зображенні, а як належні предмету, тобто в акті об'єктивації. Ця якість є не вродженою, а набута якістю людини. Основну роль у його створенні відіграють рух і дотик. Без нього наше сприйняття втрачає якість предметності.

Другою характеристикою сприйняття є цілісність. Цілісність сприйняття полягає в тому, що образи зображених предметів і явищ виникають у свідомості в єдності багатьох якостей і властивостей.

Структурність сприймання виявляється в тому, що людина, відображаючи предмети і явища в їх цілісності, виділяє в них різні елементи, компоненти, та підсистеми, коли людина сприймає об'єкт, то інтерпретує його як сутність, що має власну структуру.

Константність – відносна постійність розміру, форми і кольору предметів і явищ, що сприймаються.

Осмисленість сприйняття полягає в тому, що зображувані предмети і явища порівнюються з попереднім досвідом людини, відомостями і знаннями про них, на основі чого формується відповідне ставлення до них.

Актуальна соціальна ситуація, яка постає як обставина становлення сучасної людини, досить агресивно впливає на її життєдіяльність. Багато змін в різних сферах життя часто стають факторами стресу, які викликають дуже різні психологічні реакції особистості. У зв'язку з цим дуже важливо розуміти природу цих реакцій, шукати шляхи використання психопрофілактичних заходів, орієнтуватися на розвиток психологічної стійкості особистості, на забезпечення її благополуччя.

Вплив стресу на організм є цілісним для більшості, якщо не для всіх його фізіологічних систем. Стрес можна охарактеризувати як вплив, що діє на людину, «виводить її з рівноваги», викликає тимчасові чи стійкі зміни поведінки, аж до нервово-психічного чи психосоматичного захворювання.

Залежно від вираженості реакцій на стресові події можна виділити такі набуті розлади (ступінь тяжкості або характер). Останні виникають у людей без психічних захворювань, як реакція на певні стресові події, такі як природні катаклізми, воєнні дії або надзвичайна криза в стосунках [2].

Вони включають:

1) психічний ступор – це стан, що характеризується раптовим уповільненням рухів до повної зупинки (нерухомості). Незважаючи на смертельну загрозу, постраждалі не рухаються і не можуть вимовити ні слова. Оглушення триває недовго – хвилини, рідше години – і часто переходить в інші психогенні реакції – зазвичай депресивні, астеничні, фобічні;

2) психомоторне збудження прямо протилежне зазначеному вище стану ступору – це стан «рухової бурі» за Е. Кречмером. Цей стан характеризується раптовими, безглуздими і хаотичними неспокійними рухами. Людина робить набагато більше непотрібних рухів, махає руками, кричить, кличе на допомогу, не усвідомлюючи, що іноді існують реальні і цілком можливі виходи з ситуації, що склалася;

3) психогенний транс. Внаслідок надзвичайних ситуацій у багатьох постраждалих виникають стани, що характеризуються звуженням свідомості, явищами автоматизму в поведінці та мовленні, зумовленими певною установкою;

4) реакція на гостру надзвичайну ситуацію виникає відразу після втрати, але може бути відкладена реакція. Вони проявляються психологічними та соматичні симптомами. Постраждалі скаржаться на безсилля, відчуття

виснаження, ірреальності (зміна свідомості), емоційну дистанцію до оточення, рідних;

5) істеричні психози. Найчастіше проявляються істеричні психози у вигляді психогенних розладів свідомості, яка звужується під впливом інтенсивних афектів. Іноді спостерігається втрата свідомості, занурення у нереальні переживання.

Ситуації, які представляють для людини певну загрозу або мають особисте значення, викликають стан тривоги. Суб'єктивно тривога може переноситься як неприємний емоційний стан різної інтенсивності. Інтенсивність переживання тривоги пропорційна ступеню загрози або важливості причини переживання. Від цих факторів залежить тривалість тривожного стану. Сильно тривожні люди інтенсивніше усвідомлюють ситуації або обставини, які можуть включати можливість невдачі або загрози. Ситуація тривоги супроводжується зміною поведінки або мобілізує захисні механізми особистості.

Опис психологічних особливостей студентської молоді можна пояснити тим, що в цей період відбувається багато важливих соціальних подій в особистому житті. У цьому віці людина дуже вразлива та схильна до різноманітних життєвих криз через націленість на самоствердження та життєвий успіх, юнацький максималізм, відсутність власного життєвого досвіду, що часто призводить до ригідності та деструктивності у виборі стратегії подолання життєвої проблеми, що виникають

У сучасних умовах навчання у ВНЗ можна віднести до певного виду діяльності, пов'язаного з високим рівнем розумового, психологічного та фізичного навантаження, яке надзвичайно зростає в період воєнних дій в Україні.

Відсутність резервів психічного і фізичного здоров'я може призвести до розвитку у студентів невротичних розладів і розладів адаптації. На цьому фоні високе і виражене відчуття небезпеки може призвести до певних реакцій (страх, тривога, стрес, паніка).

Військові дії в країні, з якими пов'язані повітряні тривоги в містах, звуки вибухів і перегляд новин про ситуацію в цілому – все це часто супроводжується симптомами тривоги і тривожно-депресивних станів, афективними і впливаючими з них поведінковими реакціями в ситуаціях фрустрації і психоемоційному стресу [4].

Для студентів у нових реаліях життя, адаптація до нових соціальних умов призводить до активної мобілізації, а потім і до виснаження фізичних резервів.

На погіршення стану здоров'я студентської молоді під час воєнних дій впливає багато факторів, які умовно можна поділити на:

1. Об'єктивні, в основному пов'язані з ситуацією в країні;
2. Суб'єктивні, особистісні характеристики.

Життя без стресу взагалі неможливе, особливо під час війни, але можна підвищити свою стійкість до стресу. Якщо намагатися просто ігнорувати або

уникати стрес, можуть виникнути такі стани, як: депресія, байдужість, почуття туги. Для сучасного студента стрес – це не надприродне явище, а реакція на накопичені проблеми та процес боротьби з ними з повсякденними труднощами [1].

Слід зазначити, що під час воєнних дій студенти навчаються у стані постійного стресу, тому необхідно підвищувати мотивацію позитивними емоціями та відганяти тривогу та невпевненість. Перетворювати внутрішні через самонавіювання внутрішні образи в слова, які знову і знову спрямовувати до свідомості. Ці слова повинні бути наповнені власною силою та підтримкою, сприйматися на глибокому емоційному рівні та створювати своєрідну психоемоційну основу для засвоєння знань.

У зв'язку з актуальністю даної проблеми є важливим проведення планово-профілактичної та діагностичної роботи з метою запобігання виникненню негативних психологічних наслідків у студентській молоді України.

Список використаної літератури:

1. Психологія стресостійкості студентської молоді / Л. Афанасенко, І. Мартинюк, Л. Омельченко, А. Шамне, В. Шмаргун, С. Яшник ; за заг. ред. В. Шмаргуна. Київ : Видавничий центр НУБіП України, 2018.
2. Бодров В. А. Психологический стресс: развитие и преодоление. Москва : ПЕРСЭ, 2006.
3. Варій М. Й. Загальна психологія : навч. посіб. Львів : Край, 2005.
4. Дубчак Г. Особливості проявів стресових станів сучасних студентів закладів вищої та професійної освіти. *Psychology of Personality*. 2019.
5. Наугольник Л. Б. Психологія стресу : підруч. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2015.

Френзель Ігор Олександрович

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Агарков Олег Анатолійович

доктор політичних наук, професор,

професор кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

ЗМІСТОВІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТА ЕЛЕМЕНТИ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Термін «емоційний інтелект» був введений в науковий обіг у 1990-х роках як конструкція, заснована на здібностях, аналогічна загальному інтелекту. Проте протягом останніх трьох десятиліть з'явилися ще дві

концептуально відмінні форми емоційного інтелекту (часто їх називають «емоційний інтелект рис» і «змішана модель емоційного інтелекту») разом із великою кількістю психометричних інструментів, призначених для вимірювання цих форм. На даний момент розроблено більше тридцяти різних широко використовуваних заходів до емоційного інтелекту. Незважаючи на те, що в галузі емоційного інтелекту існує певна ясність щодо типів емоційного інтелекту та їх відповідних показників, сторонні спеціалісти стикаються з складною літературою щодо емоційного інтелекту: термінологією, та показниками.

Найбільш впливова робота з емоційного інтелекту була опублікована Дж. Майєром та П. Саловеєм, які визначили емоційний інтелект як «здатність стежити за своїми та чужими почуттями та емоціями, розрізняти їх і використовувати цю інформацію, щоб керувати своїми думками та діями» [7]. Вони стверджували, що люди з високим рівнем емоційного інтелекту мають певні емоційні здібності та навички, пов'язані з оцінкою та регулюванням емоцій у собі та інших. Відповідно, було стверджено, що люди з високим рівнем емоційного інтелекту можуть точно сприймати власні емоції та емоції інших (наприклад, гнів, смуток), а також регулювати власні емоції та емоції інших, щоб досягти ряду адаптивних результатів або емоційних станів (мотивації, творчого мислення).

Однак, незважаючи на чітке визначення та концептуальну основу, ранні дослідження емоційного інтелекту характеризувались розробкою багатьох заходів з різними показниками, ступенем деталізації [8, с. 445–462]. Одна з очевидних проблем, з якою зіткнулися перші розробники тестів емоційного інтелекту, полягала в побудові запитань, орієнтованих на емоції, які можна було б оцінити за об'єктивними критеріями. У порівнянні з показниками когнітивних здібностей, які мають об'єктивно правильні/неправильні відповіді (наприклад, математичні задачі), завдання, призначені для вимірювання емоційних здібностей, часто покладаються на експертне судження для визначення правильних відповідей, що є проблематичним з багатьох причин [6].

Наступною характеристикою емоційного інтелекту в дослідженнях науковців була їхня нездатність розрізнити показники типової та максимальної ефективності. Зокрема, деякі розробники тестів відійшли від суто запитань на основі здібностей і використовували запитання для самооцінки (тобто запитання, які просили учасників оцінити поведінкові тенденції та/або здібності, а не об'єктивну оцінку їхніх здібностей). Інші заходи використовували ширші визначення емоційного інтелекту, які включали соціальну ефективність, як доповнення до типових характеристик емоційного інтелекту [2, с. 70–86]. Сьогодні в норкській літературі існує два популярних методи класифікації показників емоційного інтелекту. По-перше, це розрізнення між ознаками та здібностями емоційного інтелекту. По-друге, з точки зору трьох «потоків» емоційного інтелекту, запропонованих [1, с. 441–452]. На щастя, ці два методи класифікації збігаються.

Розрізнення між емоційним інтелектом здібностей і ознаками емоційного інтелекту, ґрунтувалося виключно на тому, чи був цей показник тестом максимальної продуктивності (здатність емоційного інтелекту) чи опитувальником самооцінки (риса емоційного інтелекту) [5, с. 335–341]. Згідно з цим методом класифікації, тести емоційного інтелекту здібностей вимірюють конструкції, пов'язані з теоретичним розумінням емоцій і емоційного функціонування людини, тоді як анкети емоційного інтелекту за ознаками вимірюють типову поведінку в ситуаціях, пов'язаних з емоціями (наприклад, коли людина стикається зі стресом або є засмученою), а також самооцінкою здібностей. Важливо відзначити, що ключовим аспектом цього методу класифікації є те, що тип емоційного інтелекту найкраще визначається методом вимірювання: усі показники емоційного інтелекту, які ґрунтуються на елементах самооцінки, називаються «рисами емоційного інтелекту», тоді як усі показники, які ґрунтуються на елементах максимальної ефективності, називаються «здатностями емоційного інтелекту».

Другий популярний метод класифікації показників емоційного інтелекту відноситься до трьох «потоків» [1]. Відповідно до цього методу класифікації, потік 1 включає показники здібностей на основі моделі Дж. Майєра та П. Саловея; потік 2 включає показники самозвіту на основі моделі Майєра та Саловея, а потік 3 включає «розширені моделі емоційного інтелекту, які охоплюють компоненти, не включені у визначення П. Саловея та Дж. Майєра» [7]. Ашканасі та Даус зазначили, що потік 3 також називають «змішаними» моделями, оскільки вони включають суміш особистісних і поведінкових елементів [1]. Термін «змішаний емоційний інтелект» зараз часто використовується в літературі для позначення показників емоційного інтелекту, які вимірюють комбінацію рис, соціальних навичок і компетенцій і збігаються з іншими показниками особистості (O'Boyle et al., 2011) [2, с. 788–818].

Перш ніж продовжити, зауважимо, що розрізнення риси та здібності К. Петрідеса та А. Фернема достатньо для класифікації переважної більшості тестів емоційного інтелекту [5]. Використовуючи цю систему, потік 2 (самооцінка), і потік 3 (самооцінка змішана), можливою є проста класифікація за критерієм «рис». Дійсно, як стверджував Дж. Перез, цей метод класифікації, ймовірно, достатній, враховуючи, що показники самооцінки емоційного інтелекту, як правило, сильно корелюють незалежно від того, є вони показниками потоку 2 чи потоку 3 [4]. Таким чином, визначимо три потоки емоційного інтелекту: здатність емоційного інтелекту (потік 1), риси емоційного інтелекту (пара 2) і змішаний емоційний інтелект (потік 3).

Найбільш коректним є вимірювання емоційного інтелекту на основі «здібностей» тести, які використовують запитання/предмети, порівняні з тими, що містяться в тестах IQ. Сюди входять усі тести, що містять завдання типу здібностей, а не лише ті, що базуються безпосередньо на моделі Дж. Майєра та П. Саловея. На відміну від показників, що ґрунтуються на рисах, показники здібностей не вимагають, щоб учасники самостійно повідомляли

про різні твердження, а радше вимагають, щоб учасники розв'язували проблеми, пов'язані з емоціями, відповіді на які вважаються правильними чи неправильними (наприклад, які емоції хтось може відчувати) перед співбесідою? (а) смуток, (б) хвилювання, (в) нервозність, (г) усе вищезазначене). Заміри, засновані на здібностях, дають хорошу індикацію здатності людей розуміння емоцій та того, як вони діють. Однак, оскільки вони є тестами на максимальні здібності, вони не мають тенденції передбачати типову поведінку, а також показники, засновані на рисах. Тим не менш, показники, засновані на здібностях, є валідними, хоча й слабкими предикторами ряду результатів, що включають ставлення до роботи, задоволеність роботою і результативність роботи.

Було виявлено, що люди з високими показниками емоційного інтелекту мають високий рівень самоефективності щодо поведінки, пов'язаної з емоціями, і, як правило, компетентні в управлінні та регулюванні власних емоцій. Крім того, оскільки показники емоційного інтелекту зазвичай вимірюють типову поведінку, а не максимальну продуктивність, вони, як правило, забезпечують хороший прогноз фактичної поведінки в ряді ситуацій [5]. Нещодавні метааналізи пов'язували риси емоційного інтелекту з рядом ставлень до роботи, таких як задоволеність роботою та відданість організації, ефективність роботи.

Як зазначалося раніше, незважаючи на те, що більшість показників емоційного інтелекту можна класифікувати за допомогою термінів «емоційного інтелекту здібностей» і «рисами емоційного інтелекту», важливим є термін «змішаний емоційний інтелект». Термін змішаний емоційний інтелект переважно використовується для позначення анкет, які вимірюють комбінацію рис, соціальних навичок і компетенцій, які збігаються з іншими параметрами особистості. Загалом ці показники є самозвітом, однак деякі також використовують форми 360 градусів оцінювання. Це особливо вірно для прогнозування та покращення продуктивності на робочому місці. Загальним аспектом у багатьох із цих заходів є зосередження на емоційних «компетенціях», які теоретично можна розвинути в осіб для підвищення їхнього професійного успіху. Дослідження змішаних показників виявили, що вони є дійсними предикторами багатьох результатів, пов'язаних з емоціями, включаючи задоволеність роботою, організаційну відданість і ефективність роботи. Розміри ефекту цих взаємозв'язків, як правило, відповідні та знаходяться на одному рівні з показниками, заснованими на ознаках.

Незважаючи на те, що з'явилися різні форми емоційного інтелекту (риса, здібності, змішані), у більшості показників існує ряд концептуальних подібностей. Зокрема, більшість показників емоційного інтелекту вважаються ієрархічними, що означає, що вони дають загальну «оцінку емоційного інтелекту» для учасників тестування разом з оцінками за кількома аспектами/підшкалами. Крім того, аспекти здібностей, рис та змішаних показників емоційного інтелекту мають численні концептуальні збіги. Це значною мірою пов'язано з ранньою роботою Дж. Майєра та П. Саловея.

Зокрема, більшість досліджень включає аспекти, що стосуються (1) сприйняття емоцій (власних та інших людей), (2) регулювання власних емоцій, (3) регулювання емоцій інших людей і (4) стратегічне використання емоцій.

Список використаної літератури:

1. Ashkanasy N. M., and Daus C. S. (2005). Rumors of the death of emotional intelligence in organizational behavior are vastly exaggerated. *J. Organiz. Behav.* 26, P. 441–452.
2. Boyatzis R., Rochford K., and Cavanagh K. V. (2017). Emotional intelligence competencies in engineer's effectiveness and engagement. *Career Dev. Int.* 22, P. 70–86.
3. O'Boyle E. H. Jr., Humphrey R. H., Pollack J. M., Hawver T. H., and Story P. A. (2011). The relation between emotional intelligence and job performance: a meta-analysis. *J. Organiz. Beha.* 32, P. 788–818.
4. Pérez J. C., Petrides K. V., and Furnham A. (2005). Measuring Trait Emotional Intelligence. *Emotional intelligence: An International Handbook*, ed R. Schulze and R. D. Roberts (Cambridge, MA: Hogrefe & Huber), P. 181–201.
5. Petrides K. V., Mikołajczak M., Mavroveli S., Sanchez-Ruiz M. J., Furnham A., and Pérez-González J. C. (2016). Developments in trait emotional intelligence research. *Emot. Rev.* 8, P. 335–341.
6. Roberts R. D., Zeidner M., and Matthews G. (2001). Does emotional intelligence meet traditional standards for an intelligence? Some new data and conclusions. *Emotion* 1:196.
7. Salovey P., and Mayer J. D. (1990). Emotional intelligence. *Imag. Cogn. Persona.* 9, P. 185–211.
8. Van Rooy D. L., Viswesvaran C., and Pluta P. (2005). An evaluation of construct validity: What is this thing called emotional intelligence? *Hum. Perform.* 18, P. 445–462.

Ходотаєв Артем Андрійович

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник :

Пріснякова Людмила Макарівна

кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

**ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ЯВИЩА
В МЕЖАХ СПРИЙНЯТТЯ ДЕВІАЦІЇ**

В межах дослідження девіації необхідно розуміти, що як явище воно присутнє людині в цілому. Але при цьому варто зазначити, що в межах підліткового періоду прояв девіації в цілому більш високий ніж у інші періоди функціонування людини.

Власне по-перше це обумовлено біологічними чинниками, а по друге соціальними. Й тут варто більше приділити увагу виокремленню та аналізу соціального явища як такого. Власне в межах які мають свій вплив на підліткову структуру тут може бути розмежування на такі складові, як:

- мікросоціальне середовище;
- макросоціальне середовище.

В цих межах ми до ланки мікросоціального відносимо таку структуру як сім'я та її оточення (сюди можна відносити наприклад близьких друзів). А до макросоціального ми відносимо власне прояв соціуму як загалом, тобто його будь-якого прояву.

В межах соціального в період підліткового прояву характерним повстає перехід для осмислення та орієнтації (у першу чергу соціальної та нормативної) власне від мікросоціального до макросоціального. Тобто, повстає орієнтація в першу чергу на колектив, з яким йде систематичне ототожнення та комунікація. Для підлітків це можуть бути прояви в першу чергу орієнтація на людей в межах навчального класу.

Характерним тут також повстає створення певних ідеалів та розмежування власне цієї групи (до якої апелює певна конкретна людина). У цьому розумінні розмежування може породжувати систему відносин, яка поступово може власне повстати на шлях девіації.

Також в межах соціального середовища вагомим фактором є прояв самого соціального спектру який зумовлює власне соціальне навчання. В цьому розумінні йдеться про соціально стабільне та нестабільне явище соціуму, яке власне зумовлює спектр соціалізації людини як такої.

Для стабільного соціуму важливим повстає явище утримання системи в межах стабільності, яке зумовлює в своїм прояві функціонування ієрархічного спектру, надання більшій концетрації на певну людину та ланку людей. В цей самий час для такого соціуму характерним є власне проявлення системного прояву щодо будь-якої поведінки, що відхиляється оскільки це зумовлюється проявом можливості втрати стабільності соціуму. В таких межах комунікація має свою системність. Також тут можна зауважити те, що характерним повстає низка варіативність прояву девіації як з позитивною позначкою так й з негативною. Оскільки це знов таки має прояв захисту соціальної стабільності. Отже характерним для соціального середовища (стабільного) повстає проявлення низької лабільності варіативності, власне проявів позитивної девіації. Також характерним тут повстає можливість та явище побудови поведінки, під явищем норми яке домінує у певному суспільстві. Позитивним моментом тут власне виступає стабільність мета якої утримувати нормальний розвиток та унеможливити розвиток негативної девіації, що є своєю селекцією.

Для явища з низькою соціальною стабільністю є власне прояв системи толерування (в певному роді) прояву девіації, оскільки в межу неможливості забезпечити стабільний нагляд та апелювання до побудови системної соціальної поведінки, йде власне прояв явища де толерування до девіантної

поведінки вище, але треба зазначити, що це не стосується негативної девіації. Також в межу соціальної нестабільності є власне апелювання до вищої конкуренції. Оскільки знов таки через нестабільність повстає явище неможливості забезпечити більш-менш високий розподіл, що в своєму явищі породжує конкуренцію. Також характерним повстає більший прояв негативної девіації, оскільки це зумовлено нестабільністю соціуму. Власне цей прояв нестабільності породжує негативну девіацію, але в цілому соціум на відміну від стабільного повстає на більш толерантну позицію щодо девіації негативної та позитивної. Оскільки через прояв позитивної селекції будується система зміни як власне соціальної ланки так й конкретного індивіду. Основною відмінністю тут повстає знов таки між стабільним та нестабільним соціумом явище порогу сприйняття девіації.

Список використаної літератури:

1. Максимова Н. Ю., Толстоухова С. В. Соціально-психологічний аспект профілактики адиктивної поведінки підлітків та молоді. Київ, 2000.
2. Гаулд Г., Левинсон Д., Вейлант Д. Ступени життя. *Наука и жизнь*. 1977. № 2. С.135-136.

Цапліна Світлана Анатоліївна

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Пашко Антоніна Олександрівна

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІГРОВОЇ КОМП'ЮТЕРНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ В МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Сьогодні інформаційні технології в цілому, і комп'ютерні зокрема, впливають як на суспільну свідомість, так і на формування індивідуальності кожної людини. Батьки намагаються зробити так, щоб їх дитина була «не гірша за інших», мала персональний комп'ютер та вихід до Інтернету. Різко збільшилась кількість комп'ютерних клубів, а також дітей та підлітків, які вміють працювати з комп'ютерними програмами, в тому числі грати в комп'ютерні ігри.

Звичайно є позитивні моменти від комп'ютеризації, серед яких можна назвати розширення освітнього та культурного простору. Але, нажаль, найчастіше комп'ютер для дитини стає не засобом розвитку (культурного,

психічного, естетичного), а іграшкою, в результаті постійно використання якої може сформуватися ігрова комп'ютерна залежність.

Аналіз використаної літератури показав, що на сьогоднішній день в галузі вивчення проблеми ігрової комп'ютерної залежності накопичений достатньо великий обсяг матеріалу. Але недостатньо висвітлені питання, присвячені факторам формування ігрової комп'ютерної залежності на різних вікових етапах розвитку. Існують суперечливі дані стосовно чинників комп'ютерної залежності. Крім того, численні дослідження з визначеної проблеми майже не торкаються молодшого шкільного віку. Хоча, на наш погляд дослідження психологічних особливостей прояву інтересу до використання комп'ютера в дозвіллі набуває особливого значення саме в молодшому шкільному віці, коли виникають наступні новоутворення особистості:

- орієнтація на групу однолітків,
- формування особистісної рефлексії (здібності самостійно встановлювати межі своїх можливостей),
- формування усвідомленої та узагальненої самооцінки,
- інтенсивно формується міжособистісне спілкування з однолітками та значущими дорослими,
- розвивається логічне та теоретичне мислення.

Ми вважаємо, що обмежена кількість досліджень може бути обумовлена наступними причинами.

По-перше, на цьому онтогенетичному етапі розвитку ігрова залежність має свої особливості і відрізняється від аналогічної форми адиктивної поведінки підлітків. Досить значний вплив на залученість у даний вид діяльності дитини відіграють батьки. Вони ще залишаються значущими іншими, як в емоційному, так і в соціальному плані. Взаємодія з ними забезпечує зворотній зв'язок, необхідний для виникнення і розвитку уявлень про себе, вони контролюють та регулюють дозвілля дитини. Тому кількість залежних від комп'ютерних ігор дітей досить обмежена, що ускладнює можливість порівняння властивостей особистостей з різними рівнями ігрової комп'ютерної залежності. В нашому дослідженні було виділено дві групи дітей I - з природним та II - із залежним рівнем. Саме як залежний рівень ми трактуємо схильність молодшого школяра «групи ризику» до формування ігрової комп'ютерної залежності.

По-друге, в літературі на теперішній час відсутня методика, яка дозволила би визначити ступінь вираженості комп'ютерної залежності у дітей молодшого шкільного віку. Для з'ясування рівня залежності дослідники найчастіше звертаються з опитувальниками до батьків, які відповідають на запропоновані питання, орієнтуючись на поведінку своєї дитини. Але вони не можуть бути об'єктивними, тому що більшість з них не володіє достовірною інформацією, зокрема, який час насправді дитина проводить граючись в комп'ютерні ігри у відсутності батьків.

В теоретичній частині було показано, що молодші школярі з підвищеним інтересом до комп'ютерних ігор відрізняються від своїх однолітків, які не мають такого інтересу за індивідуально-особистісними та соціально-психологічними характеристиками особистості. Така різниця може бути знайдена при діагностиці інтелектуальної, комунікативної, соціальної сфери. В нашій роботі ми дотримуємось концепції цілісної індивідуальності та визначення особистості як системного утворення. Тобто вважаємо, що поведінкою особистості керують не окремі риси, орієнтації або соціальні установки, а вся система в цілому. Тому передумови захопленості комп'ютерними іграми необхідно шукати в певних поєднаннях особистісних характеристик. Таким чином, особливу актуальність, в зв'язку з цим набуває комплексне дослідження індивідуально-психологічних особливостей гравців.

Ідентифікація особистісних властивостей суб'єктів, які захоплені комп'ютерними іграми, допоможе при з'ясуванні ознак та психологічних механізмів формування ігрової комп'ютерної залежності. Більш того, прояснення конкретних психологічних закономірностей, які пов'язують властивості особистості та рівень комп'ютерної залежності, дасть нові можливості для її діагностики і впливу на неї в корекційних та профілактичних цілях.

Отже, керуючись визначенням, що ігрова комп'ютерна залежність на різних етапах онтогенетичного розвитку має свої специфічні особливості, ми вважаємо важливим вивчення різниці властивостей особистості комп'ютерних гравців і не гравців в молодшому шкільному віці.

Чабан Валентина Олександрівна

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти

Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Деркач Лідія Миколаївна

доктор психологічних наук, професор,

професор кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

СПЕКТР АУТИЗМУ – ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК ДІТЕЙ З АУТИЗМУ (ДОШКІЛЬНИЙ ВІК 4-6 РОКІВ)

Сучасне дослідження на сьогодні інформація про проблему аутизму стає все більш актуальною. Аутизмом називають розлад психічного і психологічного розвитку, при якому спостерігається виражений дефіцит емоційних проявів і сфери спілкування. У перекладі слово «аутизм» означає поглиблена в себе людина, або людина усередині себе. Ознаки аутизму можуть змінюватися

залежно від рівня розвитку дитини і його віку. Головна ознака - порушення сприйняття реальності.

Розглянемо *синдром Аспергера*. Одним з видів високофункціонального або «м'якого» аутизму вважають синдром Аспергера у дітей. Цей розлад, як і інші порушення аутистического спектру, характеризується складнощами в соціальній взаємодії, наявністю обмежених інтересів, стереотипністю рухів, відмінним від інших сприйняттям світу. При цьому відсутні проблеми з промовою, інтелектуальний розвиток і навички самообслуговування відповідають рівню нормотипичних однолітків. Складнощі з соціальною взаємодією часто обумовлені тим, що дитина з синдромом Аспергера не знає і не розуміє, як конкретно він може розпочати спілкування з однолітком. Ці утруднення багато в чому пов'язані з відсутністю здатності розпізнавати емоції інших людей, відчувати підоснову реплік і соціальний підтекст розмови.

67 мільйонів людей в усьому світі мають порушення аутистичного спектру. Це велика економічна і соціальна проблема. В європейських країнах, за умови фахової організації навчально-виховного процесу, діти з РСА досягають значних успіхів у навчанні та соціальному житті. Як стверджує в інтерв'ю доктор Вірджинія Бассі, в Америці розроблені спеціальні програми, за якими таких дітей успішно соціалізують, а шкільна система США займається навчанням дітей, тому у батьків немає необхідності в цьому. Заради об'єктивності варто зазначити, що в нашій країні кількість спеціалістів, які намагаються вирішити завдання щодо ефективної діагностики та корекції особливостей поведінки учнів з такою нозологією, зростає, проте їх все ж недостатньо. Навчальні заклади України фактично не готові навчати таких дітей. Гостра нестача профільних спеціалістів, потрібного дидактичного матеріалу, недостатня проінформованість батьків, часткова відсутність забезпечення відповідними навчальними програмами – це окремі вагомні питання щодо навчання та соціалізації дітей з РДА, які потребують вирішення. Саме тому проблема розробки методологічних, методичних та організаційних питань впровадження оптимального освітнього процесу для дітей категорії аутистичного спектру є досить актуальною. Комунікативна функція мовлення як засіб спілкування дитини з дорослими, покладена в основі всього її вербального розвитку. Дослідження іноземних фахівців: І. Koegel, М. O'Dell та українських науковців (Н. Базима, Т. Скрипник, В. Тарасун, Д. Шульженко та ін.) свідчать про те, що своєчасне формування саме цієї функції лежить в основі адаптації дитини з розладами спектру аутизму у середовищі людей з типовим розвитком та може стати основою формування довольної поведінки. Труднощі, що виникають у даної категорії дітей, перешкоджають отриманню інформації з оточуючого середовища, провокують фрагментарність її обробки та неможливість поділитися з оточуючими результатами своєї дослідницької інтелектуальної діяльності (В. Башинська, В. Нікольцева, Д. Сорба та ін.) Вирішення даної проблеми потребує розробки поетапного плану дій, де комунікативна діяльність дитини з розладами спектру аутизму буде

розвиватися поступово, у різних модельованих та природніх ситуаціях та матиме своє продовження у повсякденній діяльності дитини.

Проблема спектру аутизму вивчалась і висвітлювалася в науковій, медичній, психологічній і педагогічній літературі протягом багатьох століть. В основному це були зарубіжні дослідники: Н. Asperger, L. Bender, M. Bristol, S. Harris, В. Hermelin, L. Kanner, Eisenberg, Е. Блейлер, Д.Гіляровський, К. Лебединська, О. Нікольська, Н. Озерецький, Г. Сухарева, С. Морозов, Т. Морозова та більшість вчених визнають, що основою спектру аутизму є порушення центральної нервової системи. Важливо зазначити, що в останнє десятиріччя в Україні спостерігається зацікавленість цією проблемою як науковцями, так і практиками: Я. Багрій, І. Марценківський, К. Островська, О. Романчук, Г. Смоляр, В. Тарасун, Г. Хворова, А. Чуприков, Д. Шульженко, Т. Скрипник, М. Шеремет, Н. Базима та інші. За їхніми висновками, в першу чергу страждає емоційна сфера психіки дитини-аутиста, також наявні порушення у формуванні та розвитку пізнавальної сфери.

У зв'язку з цим вважаємо за необхідне розкрити психологічні особливості сучасних досліджень з формуванням комунікативних навичок дітей з аутистичним спектром (дошкільний вік).

Основним завданням системи психолого-педагогічної корекції є формування комунікативних навичок у дітей з розладами аутистичного спектру. Поставлена мета може бути реалізована в ході навчання, що включає 7 основних напрямків роботи: 1) формування уміння висловлювати прохання/вимогу; 2) формування соціально схвальної реакції; 3) формування умінь називати, коментувати і описувати предмети, людей, дії, події; 4) формування уміння привертати увагу і задавати питання; 5) формування уміння виражати емоції, почуття, повідомляти про них; 6) формування соціальної поведінки; 7) формування діалогічного мовлення.

В ході навчання дітей ставиться ряд неспецифічних і специфічних завдань. Актуальними для кожного напрямку є такі неспецифічні завдання: 1) формування комунікативної мотивації; 2) формування вербальних засобів комунікації; формування інтенційної спрямованості мовлення; 3) формування невербальних засобів комунікації; 4) формування вміння «виступати» в різних комунікативних ролях: «говорити» і «слухати»; 5) закріплення комунікативних навичок у повсякденних ситуаціях.

Неспецифічні завдання вирішуються на всіх етапах навчання. Специфічні завдання реалізуються виключно в ході відповідних напрямків роботи. В процесі проведення психолого-педагогічної корекції необхідно дотримуватися ряду умов, що мають істотний вплив на вирішення даної проблеми. Одна з найбільш важливих умов є виявлення особистих інтересів і потреб дитини. У ряді досліджень показано, що несформованість комунікативних навичок у дітей з аутизмом пов'язана з відсутністю або недостатньою сформованістю у них внутрішньої комунікативної мотивації (Koegel, 2015). У зв'язку з цим, виникає необхідність зовнішнього стимулювання комунікативної активності. Це досягається шляхом включення

в процес психолого-педагогічної корекції різних предметів, різноманітних видів діяльності, а також тем розмов, цікавих для дитини. Велике значення в процесі корекційної роботи має використання підказок. Більшість дітей з розладами артистичного спектру можуть користуватися підказками дуже ефективно, оскільки для них характерна ехолалія – автоматичне повторення чужих слів, значення яких дитина найчастіше не розуміє. Наприклад, дорослий вітається з дитиною: «Привіт, Саша!», і дитина відповідає: «Привіт, Саша!», Замість того, щоб назвати дорослого на ім'я. Або дорослий просить: «Саша, принеси м'яч!», А дитина автоматично повторює: «Саша, принеси м'яч!», Але не робить те, про що її попросили. На початкових етапах корекційної роботи, діти зазвичай повторюють слова дорослого механічно, завчено. Багаторазове повторення одних і тих же ехолалічних висловлювань в зв'язку з певною ситуацією дає дитині можливість зрозуміти сенс сказаного і використовувати ці слова для самостійного спілкування, без підказок. Ще однією важливою умовою є підкріплення комунікативних висловлювань. Дослідження показують, що підкріплення будь-яких, навіть дуже слабких, комунікативних спроб призводить до посилення мотивації (Koegel, O'Dell, Dunlap, 2008); це сприяє збільшенню кількості, а, отже, і якості комунікативних висловлювань. Прикладом штучного підкріплення може служити використання цукерок, льодяників, родзинок, чіпсів і т.д. з метою заохочення правильної відповіді. Наведемо приклад: педагог показує дитині картинку із зображенням будь-якого предмета і питає: «Що це?»; дитина відповідає: «Це - шафа»; дорослий - «правильно», дає дитині цукерку. Даний приклад яскраво ілюструє, що штучне підкріплення (в даному випадку цукерка) не пов'язане безпосередньо з ситуацією спілкування, не включене в практичну діяльність. Таке підкріплення найчастіше використовується при виконанні структурованих вправ і навчальних завдань, спрямованих на формування і закріплення комунікативних навичок дітей з аутизмом. Багато біхевіористичних програм, що розроблені закордонними дослідниками, базуються на використанні цього виду підкріплення. Природне підкріплення, навпаки, прямо пов'язане з контекстом взаємодії і включено в спільну діяльність дитини і дорослого. Прикладом може служити гра з використанням карток лото: педагог показує картку і питає «Що це?»; якщо дитина відповідає правильно, тоді як винагорода дорослий віддає їй картку, яку дитина кладе на відповідну клітку. Дослідження попередніх років показали, що формування комунікативних навичок у дітей з аутизмом недостатньо ефективно, якщо процес навчання заснований на виконанні жорстко структурованих вправ і завдань і протікає виключно в рамках корекційних занять (Нікольська В., Богтрева Д. 2013). В цьому випадку, навички що формуються виявляються нефункціональними, ізольованими від щоденно виникаючих соціальних ситуацій і не використовуються дітьми в умовах повсякденного життя. Для вирішення цих проблем в процесі корекційної роботи застосовується метод «супроводжуючого навчання», який заснований на використанні природньо виникаючих ситуацій, епізодів з метою формування комунікативних навичок.

У процесі корекційної роботи комбінується виконання навчальних завдань і вправ з використанням повсякденних ситуацій. Це дозволяє дитині здійснити перенесення комунікативних навичок що формуються у різні соціальні контексти. Для реалізації даної умови дорослий, який перебуває з дитиною, повинен розглядати кожну ситуацію як потенційну можливість для побудови комунікативної взаємодії. Це вимагає значної уваги по відношенню до поведінки і емоційних реакцій дитини. Наведемо кілька практичних прикладів:

1. Ви бачите, що дитина хоче дістати м'ячик, який лежить на шафі, але не може дотягнутися. В цьому випадку проявіть зацікавленість по відношенню до даної ситуації, спостерігаючи за дитиною і щиро посміхайтесь, так, щоб у неї виникло бажання звернутися до вас. Коли дитина звернув на вас увагу, простягніть руки в сторону м'ячика, демонструючи готовність дістати його, і продовжуйте дивитися на дитину. Якщо вона не може висловити прохання, дайте підказку: «Дай м'ячик», «Дістань м'ячик» і т.д. Коли дитина повторить за вами, відразу ж виконайте його прохання.

2. Ви бачите, що дитина з цікавістю спостерігає за грою собак на вулиці. Проявіть зацікавленість в цій ситуації: встаньте або сядьте навпочіпки поруч з дитиною, також поспостерігайте за грою собак і прокоментуйте ситуацію: «Собаки грають». Ймовірно, що дитина повторить за вами. Тоді подивіться на неї зі схваленням і злегка кивніть, підкріплюючи його реакцію. У разі якщо цього не відбулося, продовжуйте використовувати подібну стратегію поведінки. Увага і повага до інтересів дитини приведуть до того, що у неї виникне бажання повторити ваші висловлювання. З часом дитина зможе самостійно коментувати ситуації, ділячись з вами своїми інтересами.

Таким чином, створення стимулюючого, розвиваючого середовища навколо дитини, використання природнього підкріплення ситуації та дотримання послідовності формування комунікативної навички пришвидшить її формування у дітей з розладами спектру аутизму. Пропонована корекційна програма здебільшого реалізується на протязі кількох років щоденної комплексної корекційної роботи, де кожна із засвоєних проміжних комунікативних навичок відпрацьовується у різних ситуаціях корекційними педагогами, психологами, терапевтами та батьками.

Список використаної літератури:

1. Логопедія : підруч. ; за ред. М. К. Шеремет. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 776 с.
2. Тарасун В. В. Аутологія : монограф. Київ : Леся, 2014. 579 с.
3. Технології психічної інтеграції дітей з аутизмом : У 2-х т. ; за ред. В. Бондаря, В. Засенка, В. Тарасун. Т. I: Формування передумов навчально-пізнавальної діяльності у дітей з аутизмом. Київ, 2006. 249 с.
4. Програма розвитку дітей дошкільного віку зі спектром аутистичних порушень ; наук. ред. та упор. Д. І. Шульженко. Київ, 2013.

Чеканіна Оксана Володимирівна

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти

Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Агарков Олег Анатолійович

доктор політичних наук, професор,

професор кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

АДАПТАЦІЯ СТУДЕНТІВ УКРАЇНСЬКИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДО ОНЛАЙН НАВЧАННЯ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Навчальні заклади в Україні після 24 лютого 2022 р. в результаті російської агресії змушені були абсолютно переформувати свою діяльність в межах навчального процесу: певні міста були окуповані, тому університети були евакуйовані, та мали починати навчальний рік на нових місцях. Деякі університети були зруйновані, та умовах невизначеності мали перебудовувати процес навчання. Всі університети України функціонують в контексті обмеженості ресурсів: доступу до інтернету, відключень електроенергії, людських ресурсів (через виїзд викладачів за кордон). Російська агресія спричинила величезний збій в освітніх системах, вразивши, тим чи іншим чином 100 відсотків студентів у всіх областях України. Щоб навчання продовжилося, навчальним закладам довелося швидко адаптуватися до ситуації та переходити не тільки на онлайн-навчання, а і враховувати у навчанні безпековий фактор (наприклад, наявність загроз, щодо обстрілів цивільної інфраструктури) . У цих умовах невизначеності навчальні заклади не могли продовжувати свою діяльність старими методами навчання. В значній мірі українська система була готова до навчання в умовах невизначеності через глобальну пандемію, та перехід на онлайн навчання. Але застосування альтернативних методів навчання, таких як використання онлайн-платформ для навчання всієї академічної спільноти вимагали її адаптацію в умовах російської агресії. Ця модель навчання, яка складається з використання електронного обладнання та інформаційних технологій, була вже знайомою для освітньої системи України. Як стверджувалося в попередніх дослідженнях [7, с. 923–945], важко зробити різку різницю між очним навчанням у класі та онлайн-освітою, оскільки обидва вони вважаються «гетерогенними». Однак існують переваги та обмеження, пов'язані з цією темою; онлайн-навчання оцінюється як доповнення до традиційного навчання та додатковий спосіб підвищення задоволеності студентів і економічної ефективності, але, здається, воно не замінює середовище в аудиторії, оскільки

студентам важко отримати той самий обсяг знань, який вони отримали б у традиційному середовищі [8].

Добре завершений онлайн-курс вимагає детального та організованого плану лекції, технічних навичок, навчальних матеріалів, ранньої підготовки та досвіду онлайн-викладання. Крім того, дослідження показують, що студенти мають справу з багатьма проблемами, такими як відсутність мотивації та відповідного навчального середовища, оскільки студенти та викладачі ізольовані [2]. У випадку навчання в університеті, якщо студентам важко, викладачі можуть визначити, через спостереження та реакцію, чи вони потребують чогось, і спробувати взяти ситуацію під контроль, що не може бути повністю можливим під час онлайн-навчання. Однак підхід до дистанційного навчання має деякі потенційні переваги: студенти більш автономні, тож вони можуть самостійно контролювати темп під час навчального процесу, мати можливість переглядати свої навчальні ресурси, а викладачі можуть контролювати їхній прогрес, що означає, що ця модель навчання більше орієнтований на студентів і пропонує гнучкість у виборі належного часу для їхнього навчання [4]. Розширений доступ і здатність студентів підготуватися до майбутнього, заснованого на технологіях, це вважається успішними моментами онлайн-навчання [1]. Д. Мірхолоковна розглядає доступність, гнучкість і низьку вартість як переваги дистанційного навчання та обмежену соціальну взаємодію та участь як недоліки [5].

Попередні дослідження показали, що відсутність соціальних взаємодій може знизити мотивацію та мінімізувати дисципліну студентів. Демографічні фактори, такі як стать, вік, програма навчання та рівень освіти, впливають на прихильність студентів до онлайн навчання. Адаптація студента залежить від рівня обізнаності, рівня знайомства з інформаційними технологіями та бажання залучитися та адаптуватися до підходу онлайн навчання [6, с. 1-11]. У цій небаченій раніше ситуації, створеній військовою агресією, українські студенти вперше зіткнулися з перспективою загрози особистій безпеці в умовах дистанційного навчання. Російська військова агресія негативно вплинула на характеристики університетів, збільшення використання технологій повинно бути в центрі уваги вищої освіти, щоб запобігти наслідкам непрогнозованих наслідків. Студенти, безумовно, мають своє сприйняття та адаптаційні підходи до онлайн-навчання під час цієї військової російської агресії.

Через російську військовою агресією вищі навчальні заклади України сильно постраждали, а студенти пережили безпрецедентну та стресову ситуацію. Лекції університетських аудиторій були перенесені на 100% в Інтернет, семестри були перенесені, а іспити скориговані. В Україні університети знову перейшли на онлайн-викладання, і це було зроблено несподівано, не дозволивши викладачам і студентам підготуватися до цієї ситуації. Українські студенти зіткнулися з перешкодами та труднощами під час онлайн-навчання. Лише невеликий відсоток студентів вважав онлайн-навчання легким, і більшості студентів довелося змінити свій метод навчання,

щоб адаптуватися до онлайн-класу. Українські студенти стверджують, що їм потрібно докладати більше зусиль у навчанні, і вони почуваються більш демотивованими, ніж раніше.

Студенти зазначають, що їхніми основними проблемами є обмежений доступ до Інтернету та відсутність технологічних пристроїв. Онлайн-навчання не може дати ефективних результатів в Україні, в умовах російської агресії, через технічні та грошові проблеми. Студенти мають труднощі з концентрацією та розумінням матеріалів курсу та відчувають тривогу перед іспитами. Деякі студенти заявляють, що мають проблеми зі здоров'ям, згадуючи про проблеми із зором, та психологічні проблеми. 72 % студентів страждали від проблем з очима/головним болем під час онлайн-навчання. Крім того студенти стверджують, що несумісність зі стилем навчання студентів була однією з причин незадоволення студентів онлайн навчанням. Використання технологічних пристроїв протягом тривалого часу викликає у студентів втому та труднощі в засвоєнні матеріалу курсу. Досвід студентів у навчанні був би більш позитивним, якби коротші онлайн-частини були інтегровані в традиційні класи в невеликих онлайн-блоках для студентів до цієї ситуації.

Студенти, які навчаються за спеціальностями, пов'язаними з технологіями, менше стикаються з онлайн-навчанням і вважають цей метод більш цікавим порівняно зі студентами, які навчаються за програмами без серйозного досвіду в галузі технологій. Освіта та використання Інтернету впливають на готовність до електронного навчання [6]. Студенти високо оцінюють ідею дистанційного навчання через платформу Google Classroom, але шляхом запровадження безперервного навчання паралельно цьому процесу для ефективного використання інформаційно-комунікативних технологій. Комп'ютерний досвід є предиктором ставлення до електронного навчання, сприйнятої самоефективності, сприйнятого задоволення та сприйнятої корисності. Більшість студентів вважають, що вони не досягнуть своїх академічних цілей. Тим не менш, студенти з середньою та високою успішністю мали більш позитивне сприйняття впливу онлайн-освіти на їхню успішність. Д. Бір показав, що онлайн-навчання негативно впливає на успішність студентів, за винятком студентів з високою академічною успішністю [3].

Українські студенти були більш задоволені процесом навчання в аудиторії, де, за їх словами, вони були більш мотивованими та продуктивними. Тим не менш, вони повідомили, що витрачали менше часу на навчання під час онлайн-навчання. Більшість із них погодилися, що університетське середовище залучає їх до навчання, і не віддають перевагу віртуальним лабораторіям, особливо тим, чия сфера навчання базується на практичних лабораторіях. Найбільше постраждала під час онлайн навчання практична робота, де ефект військових дій сильно вплинув на студентів-медиків, тоді як студенти-інженери постраждали менше. Крім того, занепокоєння через онлайн-тести є однією з причин опору студентів онлайн-навчання [9]. Багато

студентів позитивно оцінювали роль технологій в освіті, і 62,9 % із них стверджували, що покращили свої навички в області технологій. 56% студентів розвинули нові навички. Студенти в Україні віддають перевагу продовженню навчального процесу в аудиторії, і, за їх словами, онлайн-навчання не може замінити аудиторію.

Це перший випадок, коли в умовах російської військової агресії українські студенти відвідують онлайн-навчання, і вони зіткнулися з багатьма проблемами та невдоволенням. Такі характеристики студентів, як освіта та академічна успішність, впливають на адаптацію студентів і задоволення від онлайн-освіти. Крім того, студенти мають позитивну думку про роль і користь технологій для освіти. Більшість студентів віддають перевагу навчанню в аудиторії, а не онлайн, і, за їх словами, дистанційне навчання не може замінити аудиторне середовище. Ці результати свідчать про те, що технологія повинна поступово інтегруватися в українську освіту, щоб її оцінили студенти, залежно також від їхніх характеристик. У цій надзвичайній ситуації викладачі повинні надати значну підтримку, щоб заохотити студентів успішно залучатися до онлайн-навчання, навіть тих, хто має обмежені можливості впоратися з онлайн-навчанням через технічні проблеми.

Список використаної літератури:

1. Appana S. A Review of Benefits and Limitations of Online Learning in the Context of the Student, the Instructor and the Tenured Faculty. *International Journal on E-Learning*. 2008. №7(1). P. 5-22.
2. Bao W. COVID -19 and online teaching in higher education: A case study of Peking University. *Human Behavior and Emerging Technologies*. 2020. № 2(2). P. 113-115.
3. Bir D. D. Comparison of Academic Performance of Students in Online Vs Traditional Engineering Course. *European Journal of Open, Distance and E-Learning*. 2019. № 22(1). P. 1-13.
4. Dyrbye L., Cumyn A., Day H., Heflin M. A qualitative study of physicians' experiences with online learning in a master's degree program: Benefits, challenges, and proposed solutions. *Medical Teacher*. 2009. № 31(2).
5. Mirkholikova D. K. Advantages and disadvantages of distance learning. *Наука и образование сегодня*. 2020. № 7(54). P. 70-72.
6. Naresh B., Reddy D.B.S, Pricilda U. A Study on the Relationship between Demographic Factor and eLearning Readiness among Students in Higher Education. *Sona Global Management Review*. 2016. Vol.10. Iss 4. P. 1-11.
7. Rapanta C., Botturi L., Goodyear P., Guàrdia L., Koole M. Online University Teaching During and After the Covid-19 Crisis: Refocusing Teacher Presence and Learning Activity. *Postdigital Science and Education*. 2020. № 2(3). P. 923–945.
8. Spurlock-Johnson J.I., Zhang W., Allen-Haynes L. Can E-learning replace the Traditional Classroom? *Education Special Interest Group for AITP Association of Information Technology Professionals (EDSIG)*. 2004. P. 1-6.

9. Tuncay N., Uzunboylu H. Anxiety and Resistance in Distance Learning. *Cypriot Journal of Educational Sciences*. 2010. 5. P. 142-150.

Швидка Тетяна Сергіївна

здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Пріснякова Людмила Макарівна

кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Проблематика самовизначення на сучасному етапі має глибокі культурно-історичні корені в нашому суспільстві. Передусім, це пояснюється безперервною зміною проблемних ситуацій, якими характеризується наше існування. Можна сказати, що зараз педагогічна наука затвердилася в думці про включення культури самовизначення в число показників базової культури особи. В зв'язку з цим діяльність, що вибудовується педагогами по розвитку лідерських якостей у сучасних підлітків, не може обійти і створення умов для розвитку у них здібності до самовизначення.

Вступаючи в активне самостійне життя, кожне молоде покоління вирішує для себе проблеми, які прийнято вважати вічними: життєвого, професійного і емоційно-ціннісного вибору. У ранній юності зростаюча активність процесу самовизначення особи обумовлена потребою зайняти внутрішню позицію дорослої людини у зв'язку із закінченням школи, коли майбутнє набуває відчутних рис. Розширення соціального простору життєдіяльності, майбутнє входження в післяшкільний соціум, необхідність адаптуватися до змін зовнішніх умов, пошук і вибір шляхів побудови власного життя, визначення перспектив здобуття подальшої освіти – усе це створює стресову ситуацію напруги, енергетичних витрат і можливого розчарування.

У старшокласників відсутній соціальний досвід, який дозволяє їм адекватно реагувати на виникаючі ситуації, котрий спонукає їх звертатися до психологічного захисту, який нерідко спотворює реальність, та зате створює видимість емоційного благополуччя. Це може привести до дезінтеграції особи. Щоб знайти оптимальний спосіб поведінки, вибрати варіант адекватного виходу з конфліктного становища, позбавитися від стресової ситуації і життєвих утруднень, потрібні зусилля освітніх установ і громадськості, їх допомога і підтримка, тобто те, що ми називаємо педагогічним супроводом соціального самовизначення випускників шкіл.

До вікових труднощів життєвого самовизначення сьогодні додається різноманіття складних соціальних проблем, обумовлених перетвореннями в українському суспільстві. Коли відбувається різка зміна способу життя і соціальної поведінки, коли коливаються до того, що взаємовимикаються цінності і відторгаються деякі традиційні моральні і світоглядні представлення, а нові викликають безліч сумнівів, неефективними виявляються багато стереотипів, звичні моделі поведінки.

В умовах загальної нестабільності загострюється вірогідність ухвалення спонтанних, непродуманих рішень проблем екзистенціального характеру. Вважається, що без здатності зробити усвідомлений вибір належній готовності до життєвого і професійного самовизначення, людина втрачає можливість набути культури, реалізувати себе як самобутня істота, активно перетворююча громадське життя.

Реалії навколишньої дійсності і наші уявлення про неї такі, що попадання людини в ситуацію невизначеності, пошуку, відсутності відповідей на багато питань стає нормою, а проблема вибору (життєвого, професійного, особового характеру) – як ніколи актуальною. Не випадково адаптація молоді до умов життя суспільства, що нестримно міняються, особливо виділяється серед найбільш значущих тенденцій сучасного етапу розвитку освіти у світі. Не можна не враховувати і те, що у молоді сприйняття реальності доповнюється, трансформується, нерідко спотворюючись багатобарвним відеорядом, насиченим звуковим супроводом, віртуальними образами комп'ютерних і інших засобів мультимедіа.

Самовизначення у сучасному світі, який постійно змінюється, виступає найважливішим аспектом особового розвитку і повноцінної життєдіяльності людини. Враховуючи, що найбільш яскраве самовизначення особи актуалізується в старшому підлітковому і ранньому юнацькому віці, а школа виступає найважливішим інститутом соціалізації, представляється актуальним досліджувати технологію соціально-педагогічної допомоги в самовизначенні старшокласників.

Традиційні способи професійної орієнтації, вживані в стабільно розвиваючому суспільстві, стають неефективними в умовах економічної і соціальної дестабілізації українського суспільства в умовах складного процесу становлення ринкових відносин у сфері праці і освіти.

Результатом професійного самовизначення старшокласників в сучасних умовах повинна стати не вузько спрямована професійна спеціалізація, а готовність учня до професійного і кар'єрного зростання, а також освіти протягом усього життя, здатність самостійно ставити цілі і визначати етапи їх досягнення, оптимально використовуючи при цьому наявні ресурси. Найважливішою метою соціально-педагогічної допомоги є допомога молодій особі в правильній побудові життя і реалізації особистих планів.

Проблема зв'язку життєвого і професійного самовизначення актуальна в даний час, період нестабільності, коли соціальна криза загострює не тільки

зовнішні, а і внутрішні протиріччя, знаходить повне відображення в соціально-психологічному феномені самовизначення.

Від змісту життєвого самовизначення залежить не лише позитивне рішення внутрішніх протиріч, але і направленість розвитку особистості в цілому.

Професійне самовизначення відіграє важливу роль в процесі соціалізації. Сучасні умови на ринку праці, сам вхід в ринкову економіку змінюють характер і мету праці: зростає її інтенсивність, посилюється напруга, вимагається високий професіоналізм, особливо необхідними якостями стають витривалість і професіоналізм. Всі ці вимоги, в свою чергу, вказують на важливі психологічні якості, які повинні бути наявні у людини на ринку праці: активність, стресостійкість, виражені когнітивні здібності, працелюбність, моральність. Тому однією із найважливіших задач є розробка психологічного забезпечення професійної діяльності, яка б сприяла створенню ефективної системи, як психологічного так і професійного консультування, яке б забезпечило умови для вільного життєвого та професійного самовираження і самореалізації людини, її успішної адаптації до соціально-економічних умов, які постійно змінюються.

Актуальність проблеми професійного вибору в зв'язку з іншими компонентами життєвого самовизначення недостатньо розроблена в спеціальній літературі і її детальна проробка дає можливість вийти на рішення дуже багатьох психологічних проблем особистості: на визначення значення професійного вибору для людини; на типологію зв'язку професійного вибору з життєвим самовизначенням; на проблему первинної соціалізації особистості.

Щукина Ганна Юріївна

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти

Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Пріснякова Людмила Макарівна

кандидат психологічних наук, доцент,

завідувач кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

ДО АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМИ КОХАННЯ ТА ЛЮБОВІ В ПСИХОЛОГІЇ

В психології існують різні підходи до розуміння феномену «Любов». Кожен підхід має свої сильні та слабкі сторони. Психологія кохання, розкриття для психології простір цінності, значення, досвід, можливість продовжувати себе в іншій людині суб'єктивність та діяльності особистість розвивається разом з олюдненням сучасні знання.

Феномен кохання цікавив людство протягом століть: про кохання складали пісні, писали вірші та романи, образи коханих увічнювали в скульптурі та архітектурі – у коханні шукали в людині людське. На сучасному етапі розвитку психології видається можливим поєднання цього пошуку з науковим пізнанням.

Якщо у вітчизняній науці психологія кохання, сексу, відносин між статями практично не вивчається, то на Заході ці розділи виявилися більш затребуваними, ніж наукова психологія. Перед пострадянською психологією стоїть завдання врахувати досягнення зарубіжної психології в цих областях без сліпого копіювання, дослівного цитування та неадаптованого використання методів і висновків західної психології. Відповідно до цієї тенденції, психологія кохання яскраво ілюструє необхідність синтезу, а не повної асиміляції західної психології.

Зближення психології з практикою, народження « живої » психології - тенденції та завдання розвитку психології наприкінці століття. До психології кохання звертаються запити педагогічної практики, психологічної служби, реклами, ЗМІ, медицини. У сфері освіти, як середньої, так і вищої, залишаються нерозвиненими курси психології емоцій, любові та сімейної психології. У дошкільних закладах не реалізуються програми гендерного виховання дітей.

Наступною тенденцією розвитку психології є поліпарадигмальність. Різноманітність теорій, методів, категорій змушує дослідника обирати найбільш адекватний його методологічним поглядам об'єкт і предмет дослідження. Психологія кохання відрізняється відсутністю єдиного визначення кохання, загально визнаної наукової теорії кохання. Концепції кохання є передусім описовими та відображають досвід автора як людини та/або терапевта. Дослідження в області психології кохання нечисленні і описують формування інтересу до партнера протилежної статі (класичні експерименти двофакторної теорії емоцій), відмінності між симпатією та коханням, а не сама любов. Психологія кохання відображає всі плюси та мінуси поліпарадигмальності психології та дозволяє вирішити проблему адекватності методології, теорії та методу хоча б у межах однієї конкретної галузі.

Популяризація та пов'язана з нею фальсифікація психологічних знань була характерною рисою кінця 20-го та початку 21-го століть. Книги про те, як успішно вийти заміж, зрада та як цього уникнути, як бути коханою, повні суперечливих порад, заповнили полиці магазинів. Завдання наукової психології – заповнити вакуум знань, який зараз заповнює популярна псевдопсихологія. Поява підпільного кохання (проституція, порнографія, гомосексуалізм), індустріалізація та плюралізація сексуальної культури, розмежування сексуальності та репродукції (з появою контрацепції, генної інженерії) ставить завдання розуміння феномену сексуальності та любові людини до психології. Основні труднощі, з якими зіткнеться людина XXI століття, не стільки сексуальні, скільки комунікативні – відчуття

самотності, незадоволена потреба в саморозкритті, любові, психологічній близькості. У цьому сенсі психологія кохання є більш цікавою і перспективною темою, ніж психологія сексуальності.

Перші спроби визначити основні характеристики кохання за допомогою факторного аналізу привели до виділення двох:

- 1) емоційна підтримка об'єкта кохання;
- 2) толерантність до його недоліків і вимог.

С. Рубін включає в любов турботу, потребу і довіру до іншого. Однак ці складові притаманні дружбі. Дінер і Пищинський спрощують любов до високої симпатії та сексуального потягу, тоді як Педерсен і Шумейкер розуміють любов як п'ятикомпонентний феномен, який включає:

- спільноту – діяльність, яка здійснюється лише з романтичним партнером;
- експресія – вербальне і невербальне вираження потягу і прихильності;
- намір і комунікація – усвідомлення проблем любовного партнера і здатність обговорювати і вирішувати ці проблеми;
- романтизм – наявність ідеалізованих установок на любовні стосунки, підкреслення хвилювання в присутності коханої людини;
- чуйність і спонтанність – готовність відгукнутися на спонтанні бажання партнера.

Слід зазначити, що сьогодні психологія любов є один з розділів психології та максимальне показує повністю основний тенденції її розвитку:

- 1) необхідність синтезу досягнень вітчизняної та західної психології ;
- 2) зближення психології з практикою, народження «живої» психології;
- 3) полі парадигність;
- 4) популяризація і пов'язана з нею фальсифікація психологічних знань.

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЮРИСПРУДЕНІЇ ТА ПСИХОЛОГІЇ

Матеріали

*III Всеукраїнської науково-практичної конференції
(30 листопада 2022 року, Вищий навчальний приватний заклад
«Дніпровський гуманітарний університет»)*

Оригінал-макет – Мірошник А.Д.

